

Kaasrahastatud Euroopa Liidu kuritegevuse ennetamise ja kuritegevuse vastu võitlemise programmist

CPTED

KÄSIRAAMAT POLITSEINIKELE

Andres Levald

Jelizaveta Jekaterina Sibul

Martina Proosa

Merli Klein

Panu Lehtovuori

Paul van Soomeren

Tarmo Viikmaa

Toomas Paaver

SISSEJUHATUS

Projekt HOME/2012/ISEC/AG/4000004321 „Ruumilise planeerimise, ehitatud keskkonna kujundamise ning süütegude ennetamise meetodite arendamine ja tutvustamine elukeskkonna turvalisuse parandamiseks (CPTED)” kestis ajavahemikul 01.12.2013 kuni 30.11.2015 ning kaasas üksteist koostööpartnerit Eestist, Lätist, Leedust ja Soomest.

Projekti eesmärgid olid: 1) olemasolevate CPTED meetodite arendamine partnerriikides; 2) CPTED osalejate ametialase teadlikkuse suurendamine; 3) võrgustiku loomine koostöö ja parimate tavade vahetamise edendamiseks; 4) õppematerjalide ja konkreetset poliitseinikele mõeldud käsiraamatu koostamine; 5) CPTED teema püsiv kaasamine Sisekaitseakadeemia (Eesti) õppeprogrammi ja poliitseinike aktiivsem osalemine ruumilise planeerimise protsessides.

CPTED käsiraamatu peamine eesmärk on luua praktiline CPTED juhend spetsiaalselt planeerimisprotsessis osalevatele poliitseinikele ja teistele ametnikele, kes vastutavad turvalise elukeskkonna tagamise eest. Peamine sihtgrupp on poliitseinikud ning eesmärk on koostada käsiraamat, mis aitab poliitseinikel mõista CPTED peamisi põhimõtteid ja pakub praktilisi teadmisi planeerimisprotsessis osalemiseks. Teistele ametnikele ja olulisematele huvigruppidele pakub käsiraamat teavet, kuidas ja millal tuleks poliitseinikke planeerimisprotsessidesse kaasata ning milliseid teadmisi saavad poliitseinikud planeerimisega seoses pakkuda.

Käsiraamatu peamised teemad:

- kuidas mõista CPTED-d ja selle peamisi põhimõtteid;
- kuidas analüüsida ehitatud keskkonda lähtuvalt kuritegevusest, avalikust korrast, liiklusohutusest ja kuriteohirmust;
- kuidas mõista planeerimisprotsesse ja sellesse kaasatud dokumente;
- kuidas saavad poliitseinikud planeerimisprotsessis ja ettepanekute tegemises osaleda.

Käsiraamat on ühine kõigile partnerriikidele (EE, FIN, LV, LT).

Käsiraamatu autorid: Andres Levald (Eesti), Martina Proosa (Eesti), Jelizaveta Jekaterina Sibul (Eesti), Toomas Paaver (Eesti), Panu Lehtovuori (Soome) ja Paul van Soomeren (Holland). Käsiraamatu koordinaator on Merli Klein (Eesti) ja projektijuht Tarmo Viikmaa (Eesti).

Tarmo Viikmaa (Eesti)

Kõnealuse projekti juht. Hetkel töötab Politsei- ja Piirivalveameti rahvusvahelise koostöö büroos. On töötanud politseis alates 1992. aastast. Sotsiaalteaduse magister (avalik haldus).

Toomas Paaver (Eesti)

Eesti arhitekt, kes töötab oma ettevõtetes Linnalahendused OÜ ja Paik Arhitektid OÜ. Eesti Kunstiakadeemia doktorant. On töötanud Kuressaares linnaarhitektina ja siseministeriumis ruumilise planeerimise osakonnas nõunikuna.

Andres Levald (Eesti)

Eesti arhitekt, ruumiline planeerija ja maastikuarhitekt. Töötab hetkel Rahandusministeeriumi planeeringute osakonnas ja juhib maakondlikku planeerimist. Annab loenguid kaasavast disainist ja linna infrastruktuuridest Eesti Kunstiakadeemias, ruumilise planeerimise teooriatest Tallinna Tehnikaülikoolis ning CPTED põhimõtetest Sisekaitseakadeemias. Eesti Arhitektide Liidu delegatsioonijuht Euroopa arhitektide nõukogus.

Martina Proosa (Eesti)

Eesti advokaat, kes töötab advokaadibüroos Glikman Alvin & Partnerid ning on spetsialiseerunud ehitus- ja planeerimisõigusele.

Panu Lehtovuori (Soome)

Tampere Tehnikaülikooli arhitektuuriteaduskonna planeerimisteooria õppejõud. Enne praegust ametikohta oli ta Tallinnas Eesti Kunstiakadeemia linnauuringute õppejõud. Lehtovuori uurimisvaldkondadeks on avaliku linnaruumi kaasaegsed vormid ja uudsed linnakujunduse lähenemised.

Paul van Soomeren (Holland)

Paul on DSP-groepi tegevjuht ja üks asutajatest ning ta töötab halduskonsultandi ja eeskirjade uurijana. Ta on Rahvusvahelise CPTED ühenduse (kuritegevuse ennetamine linnakujunduse kaudu) ning Euroopa ja Hollandi Kuritegevuse väljatõrjumise linnakujunduse kaudu ühenduse juhatuse esimees (vt www.e-doca.eu). Lisaks sellele kuulub ta EU COST (mis tähistab teadus- ja tehnoloogiakoostööd; Cooperation in Science and Technology) halduskomiteesse, TU 1203 (<http://costtu1203.eu>). Ta peab loenguid ja konsulteerib nelend teemadel üle maailma.

Jelizaveta Jekaterina Sibul (Eesti)

Eesti maastikuarhitekt Jekaterina Jelizaveta lõpetas maastikuarhitektuuri õpingud 2005. aastal Eesti Maaülikoolis ning on pärast seda töötanud Tallinna Linnavalitsuses, esmalt Lasnamäe linnaosas ja hiljem linna maastikuarhitektina Linnaplaneerimise ametis. Ta on töötanud ÜRO heaks esimese UNITAR CIFAL Tallinna koolituskeskuse käivitamisel. Aastatel 2012 kuni 2013 töötas Jelizaveta Siseministeriumis planeeringute osakonnas nõunikuna. Praegu on Jekaterina Jelizaveta vabakutseline.

Merli Klein (Eesti)

CPTED käsiraamatu koordinaator. Töötab Politsei- ja Piirivalveameti analüüsitalituses analüütikuna ning õpetab CPTED põhimõtteid Eesti Sisekaitseakadeemias.

SISUKORD

1. CPTED ÜLDISED PÕHIMÕTTED	3	JUHTUMIUURING 4. TALLINNA-RANNAMÕISA-KLOOGARANNA (EESTI)	39
JUHTUMIUURING 1. BIJLMERMEER	13	6. KUIDAS LUGEDA PLANEERIMISDOKUMENTE	44
2. KUIDAS UURIDA EHITATUD KESKKONDA	14	LISA 1. CPTED LÕPLIK KOKKUVÖTTESKEEM	52
JUHTUMIUURING 2. MUOTIALA PIIRKOND	19	LISA 2. ÜLDINE ÜLEVAADE RUUMILISEST PLANEERIMISEST	54
3. MAASTIKUKUJUNDUS KURITEGEVUSE ENNETAMISEL	21	LISA 3. PROJEKTI PARTNERRIIKIDE RUUMILISE PLANEERIMISE TASANDID	63
JUHTUMIUURING 3. RIIA LINN	25	LISA 4. PROBLEEMI X KOHASED STRATEEGIA/ MEETME MAATRIKSID KAHEKSA ERI TÜÜPI KESKKONNA JAOKS (ANDRES LEVALD)	64
4. ÜLDINE ÜLEVAADE RUUMILISEST PLANEERIMISEST	29	MÕISTED	74
5. KUIDAS OSALEDA PLANEERIMISPROTSESSIS JA TEHA TURVALISUSALASEID ETTEPANEKUID	30	MÄRKSONAD	76

1. CPTED ÜLDISED PÕHIMÕTTED

PAUL VAN SOOMEREN

1.1 CPTED Päritolu ja areng

1.1.1 Päritolu

CPTED (Crime Prevention through Environmental Design) – kuritegude ennetamine läbi keskkonna kujundamise; USA-s häädadatakse lühendit sep-ted. Esimesena kasutas mõistet oma 1971. aasta raamatus **C Ray Jeffery**.¹ Jeffery väitis, et kuritegude ennetamine peaks rohkem keskenduma kuritegevuse bioloogiaga (ajuga) seotud teguritele ning vähendama keskkondlikke võimalusi kuriteo sooritamiseks:

„Kuritegevust saab kontrollida linnaplaneerimise kaudu, mille puhul on turvalisus ja ohutus planeeritud tänavatesse, hoonetesse ja parkidesse. Meie linnad on ebaturvalised, kuna pakuvad võimalusi kuritegude sooritamiseks. Linnasid võib aga planeerida ka nii, et see suurendab lähedasi kontakte inimeste vahel.“ (Jeffery, 1971/224).

Jeffery pooldas tulihingeliselt interdistsiplinaarset lähenemist, mille keskmes on keskkonna-indiviidi suhe. Tegemist oli uue kooslusega bioloogiast, neuroteadusest, linnaplaneerimisest, keskkonnadisainist ja kriminoloogiast:

„Kuritegude kontrollimise edukas mudel peab tegelema käitumisega enne kuriteo sooritamist, tegelema vahetult kriminaalse käitumisega ja tegelema pigem keskkonna disainimise kui konkreetse õigusrikkujaga. Kuritegevuse kontrollimiseks vajalikku keskkonna kontrollimist võib teostada linnaplaneerimise, teaduse ja tehnoloogia ning käitumusliku teraapia kaudu.“ (Jeffery, 1971/278).

Vaid aasta hiljem avaldas USA arhitekt ja planeerija **Oscar Newman** raamatu *Defensible Space* (1972).² Newman väitis, et hoonete ja linnaosade füüsiline kujundus võib kas suurendada või vähendada elaniku kontrollitunnet keskkonna üle, milles ta elab. Oma teises,

vähemtuntud raamatus keskendus Newman füüsiliste tegurite asemel keskkonnale.³ Mõlemas raamatus kaasas ta tuntud ajakirjaniku ja „kaasaegse linnadisaini“ halastamatu kriitiku Jane Jabobsi⁴ ideesid, kes võitles CIAM/Le Corbusieri ideede vastu luua kõrghoonetena ehitatud korterelamuid keset parkide rohelist, mille puhul on linnaosas eraldatud elamufunktsioonid ning äri- ja liiklusfunktsioonid, mis saastavad ja on ebatervislikud.⁵

Oscar Newman eristas:

- avalik ruum; linna teed, väljakud ja pargid

- poolavalik ruum; eesaedade koridor, mis on üldsusele avatud

- poolprivaatne ruum; korterelamute sisekoridorid või suletud eluhoone ühisaed

- privaatne ruum; elamu, eraaed

Newman väitis, et alati peaks olema selge, kelle omandis ruum on ja/või kellel on selle üle kontroll. Sel viisil muutub ruum „kaitstavaks ruumiks“. Tihti ei saavutata seda tundetute turvameetmetega (kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine lukkude, riivide, aedade ja okastraatidega) ega rohkemate politseinike arvuga, vaid hoopis vähemärgatavate pehmete meetmetega, näiteks värvide ja tekstuuride muutmise, sümbolse värava, madalate hekkide, piiritlevate kividega jne.

Seega ei keskendunud Newmani ideed mitte ainult füüsilistele teguritele (betoon, tellised ja mört), vaid ka sotsiaalsetele ning käitumuslikele aspektidele. Sotsiaalset lähenemist uurisid täpsemalt ja laiendasid **Gregory Saville ja Jerry Cleveland** 1998. aastal Washingtonis toimunud rahvusvahelise CPTED ühenduse (www.cpted.net) iga-aastasel konverentsil 2nd Generation CPTED.6 Saville ja Cleveland lähtusid Hollandi praktikast seoses kohaliku politsei turvalise ehitise märgise skeemi Police Label Secure Housing esialgse juurutamisega.

CPTED esmastele väljaannetele järgnenud aastatel kasutasid ja laiendasid mitmed autorid CPTED mõistet. Ühendkuningriigis avaldas Ronald Clarke (kes töötas sel ajal Ühendkuningriikide siseministeeriumis) uurimusi „situatsioonilise kuritegevuse ennetamise“⁷ kohta, mille ta defineeris lähenemisena, mis „*hõlmab kuriteovõimalusi vähendavaid meetmeid, mis (1) on suunatud väga konkreetsete kuriteoliikide vastu, (2) kaasavad vahetu keskkonna haldamist, ku-*

Märkus 1 C Ray Jeffery (1971), 'Crime Prevention through Environmental Design'. Beverly Hills: Sage Publications.

Märkus 2 Newman, O (1972), 'Defensible space: Crime prevention through urban design', New York: Macmillan.

Märkus 3 Newman, O (1980), 'Community of Interest', New York: Doubleday.

Märkus 4 Jacobs, J (1961), 'Death and life of great American cities', New York, NY: Vintage Books.

Märkus 5 van Soomeren, P, de Kleuver, J ja van de Klundert, W (2014). High-rise in trouble. The Bijlmermeer in Amsterdam. COST Action TU1203: Crime Prevention through Urban Design & Planning: <http://costtu1203.eu>.

Märkus 6 Cleveland, J ja Saville, G (1998). 2nd Generation CPTED: An antidote to the social Y2K virus of urban design. Kantud ette 3. rahvusvahelisel CPTED konverentsil, Washington, DC.

Märkus 7 Clarke, R V (toim.) (1997). Situational Crime Prevention (Successful Case Studies), 2. trükk. New York: Harrows and Heston Publishers.

jundamist või muutmist niivõrd süstemaatilisel ja püsivalt kui võimalik, (3) muudavad kuritegevuse keerulisemaks ja riskantsemaks või vähemtasuvamaks ja -vabandatavaks väga erinevate õigusrikkujate jaoks.“ (Clarke, 1997/4).

Ühendkuningriigis on loodud sarnased lähenemisi viisid nimega *Designing Out Crime*⁸ (DOC), *Design Against Crime* (DAC; <http://www.designagainstcrime.com/>) ja politseiskeem nimega Secured By Design (SBD). Viimase lähenemisi viisi arendas Ühendkuningriigi politsei ning see kaasab märgist heade, turvaliselt kujundatud hoonete ja keskkondade tunnustamiseks ning märgistamiseks (vt rohkem teavet aadressilt www.securedbydesign.com). Hollandi politsei kasutas Ühendkuningriigi mudelit oma turvalise ehitise märgise *Police Label Secure Housing* skeemi loomiseks (www.politiekeurmerk.nl; vt ka Armando Jongejani ja Tobias Woldendorpi artiklit aadressilt www.e-doca.eu).⁹

USA-s sai keskkondliku kuritegevuse ennetus hoo sisse keskendudes õigusrikkujate otsimise geograafilistele muustritele. Vaadake **Paul ja Patricia Brantinghami** ning hiljem **Chainey ja Ratcliffe'i** (kuritegude kaardistamine ja tulipunktide analüüsid) läbiviidud uurimusi.10 1987. aastal avaldatud artiklis11 koondas **Paul van Soomeren** need lähenemised ühte skeemi (järgmisel lehel olev skeem on kopeeritud hiljutisemast EL COST projekti väljaandest *A review of CEN 14383*; vt täpsemat infot aadressilt <http://costtu1203.eu>). Erinevate koolkondade kohta saate rohkem teavet lisast 1.

1.1.2 Areng

Alates 1990. aastast ei keskendutud enam niivõrd ideedele ja teooriatele, vaid tunduvalt rohkem CPTED praktiseerimisele. USA-s osutus praktiliseks läbimurdeks **Timothy Crowe'i** raamat *Crime Prevention*

through Environmental Design (1991). Tim Crowe – endine politseinik ja CPTED treener Louisville's Kentuckys – defineerib CPTED-d kui:

„... ehitatud keskkonna õige kujundus ja tõhus kasutamine võivad viia kuriteohirmu ja kuritegevuse vähenemise ning elukvaliteedi suurenemiseni.“ (Crowe, 1991/1 ja Crowe, 2013/280).¹²

CPTED ja Euroopa (EL ja CEN):

2001. aastal jõudis Euroopa Liidu justiits- ja siseküsimuste nõukogu (15.03.2001 koosolekul) poliitilisele kokkuleppele EL-i spetsialistide konverentsi *Towards a knowledge-based strategy to prevent crime* (Sundsvall, Rootsi, 2001) järelduse osas:

„Keskkonna kujundamise läbi teostatav kuritegude ennetamine ehk kuritegevuse väljatõrjumine linnakujunduse kaudu (CPTED/DOC) on tõestatult valdkondadevahelise rakendusena kasulik, tõhus, väga selge ja teostatav strateegia kuritegevuse ja ebaturvalisuse tunde vältimiseks.“

Nimetatud EL-i konverentsil toodi ka välja: „...et kuriteohirmu tuleks vaadelda ja käsitleda eraldiseisva sotsiaalse probleemina“.

Kümme aastat hiljem tunnustas Euroopa Liidu Nõukogu (24. märtsil 2011 Brüsselis, 8094/11):

„Keskkonna kujundamise läbi teostatav kuritegude ennetamine (CPTED) on proaktiivne kuritegude ennetamise filosoofia, mis põhineb teorial, et ehitatud keskkonna õige kujundus ja tõhus kasutamine võivad vähendada kogukonnas kuriteohirmu ning kuritegevust ning suurendada elukvaliteeti, ning CDTEDE eesmärk on vähendada või isegi kõrvaldada kuritegude esinemise võimalikkuse

keskkonnas ning edendada seaduskuulekate kasutajate positiivset seotust ruumiga.“

Seejärel järeldas EL Nõukogu, et:

- vastutus kuritegevuse ja kuriteohirmu vähendamise eest tuleks jagada politsei, kohalike omavalitsuste, kohalike ettevõtete, vabatahtliku sektori ning kohaliku kogukonna vahel;*

- koolitusi ja teavet CPTED põhimõtete kohta tuleks anda kõigile, kes on kaasatud linnaplaneerimise protsessi tagamaks, et kõik osalised oleksid teadlikud oma rollist ja vastutusalast seoses kuritegevuse ennetamise ning turvatunde suurendamisega kogukonnas;*

Lühidalt: kuritegevuse ennetamine on ühine vastutus ning CDTEDE alane haridus ja koolitus on hädavajalik.

Skeemid, märgised, standardid ja kuritegevuse väljatõrjumine linnakujunduse kaudu (CIA) Euroopas:

Mainisime juba Ühendkuningriigi politseiskeemi Secured by Design, millest lähtuti Hollandi politsei turvalise ehitise märgise skeemi (*Police Label Secure Housing*) katsetamisel aastatel 1993/1994 ja seejärel riiklikus mastaabis aastal 1996. Sarnaselt Ühendkuningriigiga oli skeem Hollandis äärmiselt edukas ja on seda ka praegu. Elamute varguse ohvriks langemise risk vähenes märkimisväärselt (95% uutes elamurajoonides ja 80% olemasolevates linnaosades).

“Nii Briti kui ka Hollandi märgiste eesmärk on klienti stimuleerida ja toetada (alates erainvestorist ja -omanikust kuni korteriühistuteni). Kliendid peaksid kindlasti nõudma, et arhitektid ja linnaplaneerijad kaasaksid projekti kujundusse niipalju turvalisust ja ohutust kui võimalik.“ (Jongejan ja Woldendorp, 2013/32).

1990-ndatel hakkasid nii prantslased kui ka hollandlased välja töötama mõnevõrra üldisemaid meetmeid, mille abil hinnata võimaliku kuritegevuse ja ebaturvalisuse tunde riski uutes ehitusprojektides ning olemasolevates piirkondades või linnaosades; see sai nimeks *Crime Impact Assessment* (CIA).

Prantsusmaa CIA kannab nime *l'Etude Securite et Surete Publique* (ESSP).¹³

Hollandi versioon aga nime *Safety Effect Report* (või SER – vt täpsemat infot aadressilt www.hetccv.nl; aprillil 2009 versioon). Enne igasuguse reaalse ehituse algust kaardistatakse võimalikud riskid ja soovatakse turvalisusmeetmeid.

Vastupiduselt Prantsusmaale ei ole CIA kasutamine Hollandis kohustuslik, kuigi kohalikud omavalitsused võivad paluda arendajal enne ehitusloa saamist *Safety Effect Report* läbi viia. Taoline CIA idee on peaaegu kohustuslikult kaasatud ka Ühendkuningriigis **Manchesteri** planeerimissüsteemi. Selles linnas nõuavad kohalikud valitsused, et koos suuremahuliste planeerimisavaldustega esitataks ka *Crime Impact Statement* (CIS). See dokument sarnaneb eelnevalt nimetatud Prantsuse ja Hollandi omadele. CIS sisaldab kuriteostatistika analüüsi, ehituskoha külastuste aruandeid ja kohaliku politsei andmeid piirkonna potentsiaalsete kuritegevusriskide kohta. Lisaks sellele sisaldab dokument – nagu ka Hollandi ja Prantsuse dokumendid – soovitusi väljatoodud potentsiaalsete riskide leevendamiseks.

Kõik need Euroopas aastatel 1990–2010 loodud lähenemised sarnanevad CEN – **Euroopa Standardikomitee** (**European Committee for Standardisation**) – seisukohale; komitee ühendab 33 Euroopa riigi riiklikke standardiorganisatsioone.

1995. aastal hakati välja töötama Euroopa standardit *Crime Prevention through Urban Planning and Design* (CP-UDP).¹⁴ See 2007. aastal avaldatud standard on kõige üldisem ja olulisem katusstandard, mis hõlmab probleeme seoses:

- Sisuga (mida peaksime tegema X olukorras?)

- Protsessiga (kes peaks seda tegema ja kuidas?)

Eesti ühines standardi loomisega väga varakult (Veiko Jürisson) ja enne lõpliku Euroopa versiooni valmimist (EVS 809-1:2002) oli kättesaadav isegi esialgsetel kavanditel põhinev eestikeelne tõlge. Ülevaade standardi ajaloost, sisust ja jätkamisest on kättesaadav EL COST projekti väljaandes *Review of CEN 14383* aadressilt <http://costtu1203.eu>.

Hiljem koostati töö lihtsustamiseks rakendusjuhiks *Safepolis* (2008). Nii standard kui ka juhik olid heaks abivahendiks kohalikele oma-

⁸Märkus Clarke, R V & Mayhew, P (toim.) (1980). Designing out crime. London: Her Majesty's Stationary Office.

⁹Märkus Jongejan, A ja Woldendorp, T (2013). A successful CPTED approach: The Dutch „Police Label Secure Housing“ skeem., avaldatud teoses BUILT ENVIRONMENT vol 39 nr 1. Lk 31–48.

¹⁰Märkus Chainey, S and Ratcliffe J (2005). 'GIS and Crime Mapping', Hoboken: Wiley.

¹¹Märkus van Soomeren, P (1987). Safe and Secure Cities, töö esitatud üldise sissejuhatusena konverentsil Conference on the reduction of urban insecurity. Barcelona (Hispaania), november 1987.

¹²Märkus Crowe, T D (1991). Crime prevention through environmental design. Woburn, MA: Butterworth-Heinemann. Märge: uus, 2013. aasta versioon on kaasaegsem: Crowe, T D ja Fennely, L J (2013). Crime prevention through environmental design, 3. trükk, Butterworth-Heinemann (Elsevier).

¹³Märkus Lisateavet Prantsuse ESSP kohta leiate aadressilt: <http://costtu1203.eu/publications-on-urban-safetv-in-french/>.

¹⁴Märkus Lisateavet standardi The only Crime prevention Standard in Europe since the Roman Empire kohta leiate teosest Grönlund, B & Korthals Altes, H J & van Soomeren, P ja Stummvoll, G (2014). Review of Cen 14383; The death and life of great European standards and manuals - Development and implementation of the CEN 14383 standards, COST Action TU1203: Working Group 2, Crime Prevention through Urban Design & Planning. Lisateavet aadressilt <http://costtu1203.eu>.

valitsustele, poliitikutele, elanike rühmadele ja äriettevõtetele, kes tahtsid elada ja töötada Euroopa Linnaharta sõnade kohaselt „turvalises ja ohutus linnas, mis on võimalikult vaba kuritegevusest, seaduserikkumisest ja agressioonist“. Sellest hetkest alates said nad lihtsalt öelda: „*Jah, ma tean, et turvalisus, ohutus, kuritegevus ja kuritegevuse ennetamine on keerulised valdkonnad. Kui aga sina, planeerija, arhitekt, politseinik, elanik või õpetaja jälgid juhust CEN/TR 14383-2, muudab see linna palju turvalisemaks!*“

1.2 CPTED: definitsioon ja mõisted

Paul Ekblomi (2011) ja **Victoria Gibsoni** (2013) ning ülalkirjutatu kohaselt on CPTED idee päritolu väga mitmekesine ja erinev. Lisaks sellele tuleb protsessi kaasata väga erinevad huvigrupid, et panna protsess toimima konkreetsetes riiklikus ja kohalikus keskkondlikus kontekstis. Tuginedes umbes kaheksa CPTED raamatu ja dokumendi metaanalüüsile rõhutasid **Victoria Gibson ja Derek Johnson** (*Security Journal*, mai 2013/16) ühe ühise keele – tervikliku raamistiku – olulisust. Just seetõttu keskendume nüüd keskkonna kujundamise läbi teostatava kuritegude ennetamise muutuval definitsioonile.

1.2.1 Definitsioonid ja mõisted

Esiteks pöördume tagasi CPTED termini juurde:

- **Kuritegevus:** vaadake eespool olevat Ronald Clark tsitaati – see hõlmab nii „kuritegevuse konkreetseid vorme“ kui ka kuriteohirmu või ebaturvalisuse tunnet. Kuritegevuse konkreetset vormid on oma loomult tihti oopordunistlikud. See hõlmab kuritegusid ja ka ebaviisakusi või antisotsiaalset käitumist, nende hulgas murdvarguseid, varastamist, vandalismi, vägivalda tänavatel (mitte koduvägivalda), grafitit, risustamist jne. On oluline mõista, et selle nimekirja saab reaalseks muuta ainult konkreetsetes keskkonnas: linnaosas X või avalikul väljakul Y või tänavatel Z1-Z5.
- **Ennetamine:** mõiste viitab, et on võimalik tegutseda enne probleemi tekkimist. Ennetamine vastumeetmete asemel. Kuigi see võib politseile ja õigusasutustele üpris uus lähenemine olla, kaasatakse seda täismahus meditsiinis (hea tervishoiupoliitika algab heade kanalisatsioonüsteemide ja hea veevarustusega),

liiklusteaduses (enamus õnnetusi ennetatakse paremate teede kujundamise ja tehniliselt paremini varustatud autode abil) ning lähenemises tulekahjude ennetamiseks. Probleem seisneb selles, et ennetamine on suunatud millelegi, mida ei ole veel toimunud. Seega peab lähenemine olema pigem teaduslik ja põhinema põhjalikel analüüsidel; tegutsemine toimub tõenäosuste ja võimaluste pärusmaal.

- **Kaudu:** viis, kuidas kuritegevuse ennetamist rakendatakse ja ellu viiakse; kuigi see võib tunduda lihtsana, siis on see väga oluline osa – see on interdistsiplinaarne protsess, milles on oma roll erinevatel huvigruppidel, sealhulgas politseil. See on protsess, mille puhul on oluline põhjalik analüüs (milles probleem seisneb või võib seisneda või millest võib probleem saada, kus see toimub, kes on kaasatud), kuid mis on samas ka mitmefaktoriline lähenemine, mille abil leida ja rakendada head ja teostatavat lahendust konkreetse kuritegevusprobleemi osas.
- **Keskkondlik:** keskkond on äärmiselt oluline kuritegevuse [võimaluste] suurenemiseks või vähenemiseks. Seejuures ei ole oluline ainult füüsiline keskkond, aga ka sotsiaalne keskkond, mis hõlmab ka igat indiviidi. Seega on inimene – keha, aju, kultuur, käitumine – sõna otseses mõttes elulise tähtsusega. Seetõttu on keskkond elu sotsiofüüsiline ruumi-aja võrgustik.
- **Kujundus:** see mõiste ei ole tegelikult piisavalt lai; see hõlmab linna, linnaosa või hoone planeerimist, kujundamist ja haldamist või hooldamist koos kõigi selle füüsiliste osadega (tellised, mört, betoon ja kuju) ning kõiki selles elavaid, olevaid ja elunevaid inimesi. Seega hõlmab kujundus ka inseneriteadust. Seetõttu ei ole kaasatud ainult arhitektid, linnaplaneerijad, disainerid ja insenerid ning hooldustöölised, vaid ka „sotsiaalsed insenerid“ – õpetajad, sotsiaaltöötajad, teenistujad, elanikud, poliitikud ja kohalikud omavalitsused ning muidugi politsei.

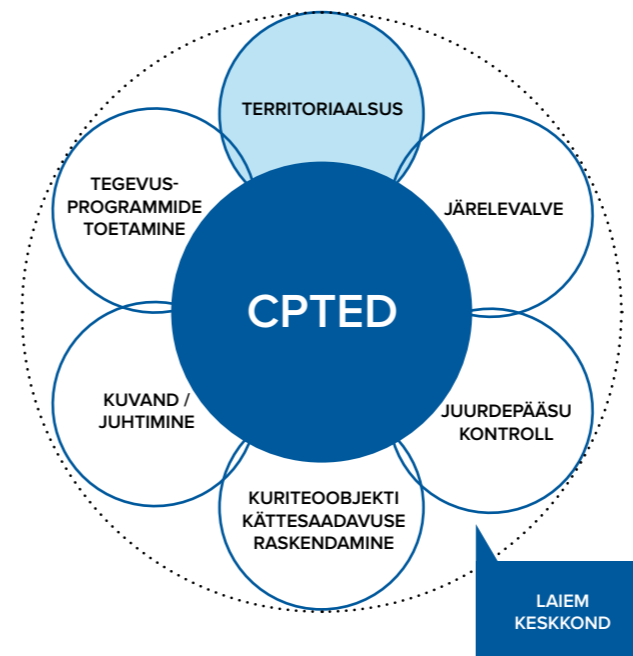
Seega on meie CPTED definitsioon järgmine:

CPTED on lähenemine, mille eesmärk on ennetada nii kuritegevust kui ka ebaviisakusi või antisotsiaalset käitumist ja kuriteohirmu või ebaturvalisuse tunnet (ja/või minimeerida tehtavat materiaalselt ja mitterateriaalselt kahju), mida teostatakse läbi mitmefaktorilise protsessi, mille käigus planeeritakse, kujundatakse ja hooldatakse teatud füüsilist keskkonda või piirkonda (olgu selleks linn, küla, linnaosa või hoonetekompleks), sealhulgas sotsiaalset keskkonda koos kõigi kaasatud inimestega, kes sellesse keskkonda või piirkonda kuuluvad.

Põhimõtted

CPTED lähenemine hõlmab mitmeid põhimõtteid. Kirjandusest võib leida mitmeid mõnevõrra erinevaid põhimõtteid. Jane Jacobs kasutas mõisteid nagu sotsiaalne kapital, nähtavus ja territoriaalsus. Oscar Newman eristas viit ruumi kaitstavaks muutvat põhimõtet: territoriaalsus, loomulik järelevalve, kuvand, miljö ja turvalised ühendavad piirkonnad. Tom Crowe (1991/30) on maininud kolme kattuvat strateegiat: loomulik juurdepääsu kontroll, loomulik järelevalve ja maa tugevdus. Cozens, Saville ja Hillier (2005)¹⁵ on välja toonud kuus põhimõtet:

1. territoriaalsus	4. kuvand ja/või juhtimine
2. järelevalve (nii formaalne kui ka informaalne)	5. tegevusprogrammide toetamine
3. juurdepääsu kontroll	6. sihtmärgi kindlustamine

Allikas: kohandatud Moffat (1983, lk 23) CPTED mudeli alusel

Järgnevalt lähtume sellest kuue CPTED põhimõtte komplektist:

1. Territoriaalsus:

See tähendab omandiõigust või omandiõiguse tunnetamist – emotsioon, mille kaudu inimesed või inimgrupid defineerivad ruumi enda omana: „*See on minu/meie hoov! Kao minema!*“. Seega on inimestel ilmselge motivatsioon kontrollida ja kaitsta konkreetset ruumi, mis on seadusega nende oma ja/või mis nad arvavad, et on nende oma. Märgid, värvid, piiritlemine, väravad... kõik need vahendid aitavad tagada territoriaalsust. Nende vahendite kaudu „*võib füüsiline kujundus luua või laiendada mõjuala nii, et selle kasutajatel tekib omanditunne – territoriaalse mõju tunne – ja potentsiaalsed õigusrikkujad tajuvad seda territoriaalset mõju.*“ (Crowe, 1991/31).

2. Järelevalve:

Eristada tuleb elanike loomuliku järelevalvet, politsei või eraturvatöötajate formaalseid järelevalvekohustusi ja poolformaalset järelevalvet, mis on postiljoni, majapidaja või uksehoidja, majutustöötaja jne tavapärase töö osa. Järelevalve alla kuulub ka tehniline järelevalve vahenditega nagu kaamerad/sisetelevisioonüsteem, droonid, mobiiltelefonid või Google'i prillid. Järelevalve eeldab nähtavust: valgus ja õige vaatenurk tagavad piirkonna korraliku nähtavuse. Järelevalve tõhususeks on aga vaja rohkem kui vaid nähtavust ja silmi tänaval. Need silmad peavad olema võimalised ja motiveeritud midagi nägema. Lisaks sellele peavad need silmad mõistma, mis toimub („*kas see, mida ma seal toimumas näen, on õige või vale?*“), seejärel peab olema signaal reageerimiseks, millegi tegemiseks – olgu see kas hüüdmine, teiste hoiatamine, politseisse või eraturvafirmasse helistamine. Seega on nähtavusele lisaks vaja mitmeid teisi tegevusi, et tagada tõhus järelevalve.

3. Juurdepääsu kontroll:

Juurdepääsu kontrolli keskne idee on äärmiselt lihtne: õigusrikkuja ei peaks julgema – ja/või suutma – alasse, hoonesse või ruumi siseneda.

Märkus 15 Cozens, P M, Saville, G ja Hillier, D (2005). Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography. Property Management, volume 23, nr 5, lk 328–356. Bingley (UK): Emerald Group Publishing Limited.

4. Sihtmärgi kindlustamine

Füüsiline turvalisus ja kujundus, et raskendada hoonesse või ruumi sisenemist või vandaalitsemist. See on kõige traditsioonilisem vaste kuritegevusele: kuriteo füüsiline raskendamine õigusrikkuja jaoks lukkude, riivide, trellide, uste või väravate abil – keskaegse kindluse lähenemine. See põhimõte on seotud juurdepääsu kontrolli põhimõttega.

5. Kuvand ja juhtimine:

Kas ala või ruum näib üsna ilus ja puhas? On see atraktiivne koht? Siinkohal on keskne roll haldamisel ja juhtimisel. Põhimõte seisneb selles, et ala tuleb hoida puhtana prügist, grafitist, vandalismist ja kahjustustest. Ala ei tohiks välja näha kulunud ja hoolitsemata. See tingiks rohkem kuritegevust ja ka kuritegevust teistes vormides ning tekitaks ebaturvalisuse tunnet. Seda põhimõtet tuntakse „katkise akna teooriana”.16
Praktilised käitumuslikud katsed Hollandis toetavad kindlalt katkise akna teooriat.17

6. Positiivse kasutamise hõlbustamine:

See põhimõte on seotud sellise keskkonna loomisega, mis suurendab tõenäosust, et ala hakkavad kasutama seaduskuulekad kasutajad. Taoline „parem kooslus kasutajatest” on oluline ka valdkondades nagu rahvahulga kontroll: erinevatest inimestest koosnev rahvass (vanad/noored, mehed/naised) on tihti rahulikum ja vähemohtlikum kui grupp, mis koosneb ainult noortest meestest.

1.3 Mitmefaktoriline protsess

Tõenäoliselt isegi olulisem sellest, „mida teha”, on küsimus „kuidas seda teha” ja kuidas töötada välja parimaid lahendusi konkreetse ala konkreetsete kuritegevusprobleemide jaoks ning kuidas neid lahendusi rakendada ja ellu viia. See sõltub muidugi peamiselt sellest „kuidas asju riigis/linnas/linnaosas/hoones tavaliselt korraldatakse”. Euroopa standard CEN/TR 14383-2:2007 pakub välja nii haldamise struktuuri kui ka haldamise protsessi.

Haldamise struktuuri kuulub esiteks „vastutav organ”, mis on defineeritud kui „*võimud, kes vastutavad lubade andmise eest uutes ja/või olemasolevates keskkondades*” (CEN, 2007/22). Enamasti on tegemist kohalike või piirkondlike võimudega. Nende ülesanne on võtta protsessi juhtimine enda peale ja valmistada ette „esialgsed küsimused” *kus?, mida? ja kes?*, et panna kuritegevuse ennetamise projektile alus. Kuna politsei on tegelik „kuritegude ekspert”, saab see kohalike omavalitsusi suuresti aidata. Politsei abiga tuleks ette võtta järgnev:

- määratleda asukoht („kus”)

- määratleda (potentsiaalse) ebaturvalisuse probleemid („mis”)

- valida peamised huvigrupid („kes”) ja planeerimisprotsess võib alata

Kohalikud või piirkondlikud võimud (kellest üks on vastutav organ) alustavad protsessi, andes välja „missiooni avalduse”, milles määratletakse saavutatavad eesmärgid mõõdetavas koguses, töörühmade koosseis ning kujunduse ja rakendamise etapid, mida on vaja kontrollida.

„Missiooni avalduse” peab ellu viima spetsiaalne mitmefaktoriline „töörühm”, millel on kõik nõutavad oskused. Politseil on selles töörühmas oluline roll.

CEN-i standard toob töörühma töö tagamiseks esile kaks tegevuslikku lähenemist:

- Integreeritud lähenemine: uue või olemasoleva alaga seotud regulaarselt planeerivat töörühma tuleks laiendada kaasates spetsialiste, kes töötavad turvalisuse, ohutuse ja kuritegevuse ennetamise või vähendamise valdkonnas: politseinikud, turvalisus-riskide spetsialistid, sotsiaaltöötajad või ka mõned elanikud.

- Spetsialiseeritud lähenemine: tuleks luua eraldiseisev töörühm, mis on spetsialiseerunud kuritegevuse ja kuriteohirmu ennetamisele või vähendamisele läbi linna planeerimise, kujundamise ja hooldamise, mis nõustaks (ja mõjutaks) planeerijaid või kujundajaid, arendajaid või ehitajaid ja/või teenuseid (CEN/TR14383-2:2007:24). See võib olla alaline rühm, mis koosneb põhjalikult koolitatud politseinikest, kellele pakuvad konsultatsiooni need inimesed, kes linna kujundavad, planeerivad ja hooldavad – CPTED ekspertidest koosnev spetsiaalne politsei kuritegevuse ennetamise ekspertide rühm.

Jällegi tuleb rõhutada, et CPTED protsess sõltub muidugi peamiselt sellest „kuidas asju riigis/linnas/linnaosas/hoones tavaliselt korraldatakse”. Üleval toodud näited Prantsusmaalt (ESSP), Manchesterist (CIS) ja Hollandist (SER) demonstreerivad, kui erinevalt sellised protsessid riigiti või linnati kujundatud võivad olla.

1.4 CPTED ja politsei

Metropolitan Police (Met) loomisega 1829. aastal Londonis andis asutaja Sir Robert Peel (kelle eesnime järgi on politseinikud saanud hüüdnime bobbie) teada, et „politsei eksisteerimise peamine eesmärk on ennetada kuritegevust ja korralagedust”. Kuidas aga kuritegevust ennetada? Tänapäeval keskendub politsei peamiselt õigusrikkujate tabamisele („kurjategija kinni püüdmisele”). Kuritegevuse sooritamise võimalikkus sõltub aga suuresti olukorra sotsiaalsest kontekstist konkreetses kohas. Kuritegevuse ennetamise seisukohast on eriti oluline vaatlejate ehk „suutlike kaitsjate” olemasolu või puudumine (Felson, 1998).18 See lähenemine peegeldab „rutiintegevuse lähenemist” (Felson, 2002), mille kõige kesksemate põhimõtete kohaselt määravad selliste olukordade, milles on kriminaalse käitumise esinemine kõige tõenäolisem, võimalikkuse struktuuri kolme teguri koosmõju. Need kolm tegurit on:

- motiveeritud õigusrikkuja

- sobilik sihtmärk või ohver ja suutliku kaitsja puudumine19

- sobiv võimalus (või koht või ruum või olukord)

Alustades Robert Peeli ideest, et politsei peaks kuritegevust ennetama – mitte ainult „kurjategijaid kinni püüdma” – hakkas mitme riigi politsei ainult õigusrikkujatele keskendumise asemel kaasama ka viktimoloogiat20 ning pöörama tähelepanu kohale, olukorrale ja keskkonnale, milles kuritegu toimus.

1.4.1 Turvalisus läbi planeerimise (*Secured By Design, Ühendkuningriigid*)

1989. aastal tutvustas Ühendkuningriigi politsei skeemi *Secured By Design* (SBD), mida rakendab tänapäeval enamus politseiteenistusi Inglismaal ja Walesis (täpsem teave on kättesaadav aadressil **http://www.securedbydesign.com**). Skeem on algusest peale edukas olnud. Igal Briti politseiteenistusel on koolitatud eksperdid, kes kannavad nime *Architectural Liaison Officers* (ALO) või Londonis *Crime Prevention Design Advisors* (CPDA). Täpsem teave nende rolli ja oskuste kohta on kättesaadav siseministeeriumi avaldatud käsiraamatus (1997).21 ALO politseinikud on *Secured By Design* skeemi rakendamisel äärmiselt olulised. SBD on suunatud täiustatud turvameetmete kasutuselevõtmise aktiivsele edendamisele. Politsei soovitusi järginud ehitused saavad tunnustuseks ja müümise edendamiseks vastava heakskiidu ning õiguse kasutada ametlikku logo või märgist. SBD märgise annab politsei uutele elamutele või elamurajoonidele, millel on head kuritegevust ennetavad ja hirmu vähendavad omadused. Politsei sertifikaat annab selle saajatele loomulikult turueelise majade müümisel või rentimisel.

1.4.2 Hollandi politsei turvalise hoone märgis (*Police Label Secured Housing*)

Märgis võeti üleriigiliselt kasutusele 1996. aastal. Skeemi eesmärk on vähendada kuritegevust (peamiselt murdvargusi, sõidukitega seotud kuritegevust, vargusi, vandalismi ja korrarikkumisi) ning kuriteohirmu läbi keskkondliku disaini, arhitektuuriliste meetmete ja kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamise.

^[1] Märkus 16 Wilson, James Q & Kelling, George L (Mar 1982). Broken Windows: The police and neighbourhood safety. The Atlantic, vaadatud 2007-09-03 (Broken windows (PDF), Manhattan Institute).

^[2] Märkus 17 Keizer, K, Lindenberg, S & Steg, L (2008). The Spreading of Disorder. Science, 12. detsember 2008: 1681–1685.

^[3] Märkus 18 Felson M (1998, 2002). Crime and Everyday Life (2. ja 3. trükk), Thousand Oaks, Sage Publications.

^[4] Märkus 19 „Kaitsja” mõiste ei viita ainult politseinikule ega turvamehele, vaid ükskõik millisele inimesele, kelle kohalolek või lähedusesolek pidurdab kuritegevust. Tegelikuses keskendub suur osa kuritegevuse ennetamisest pigem informaalsetele kui formaalsete kaitsjate kohalolule.

^[5] Märkus 20 „Viktimoloogiat võib pidada kriminoloogia nooremaks õeks. Selle uurimisobjekt on ohvrite positsioon ühiskonnas. Lähtudes õiguse, psühholoogia, kriminoloogia ja teiste sotsiaalteaduste andmetest uurivad viktimoloogid kuritegevuse, õnnetuse või katastroofi ohvriks langemise tagajärgi, mille lõplik eesmärk on aidata inimesi taastumise ja endise elu juurde naasmiseni.” Tsitaadi allikas: The Master Victimology and Criminal Justice at Tilburg University (https://www.tilburguniversity.edu).

^[6] Märkus 21 Home Office (1997), Police Architectural Liaison Manual of Guidance. Crime Reduction College, York.

Nii Briti kui ka Hollandi märgised on suunatud kliendi aktiveerimisele ja toetamisele (alates erainvestorist ja -omanikust kuni korteriühistuteni). Lõppude lõpuks peab klient olema see, kes nõuab arhitektidelt ja linnaplaneerijatelt turvalisus- ja ohutusmeetmeid. SBD ja Hollandi märgis aitavad neid nõudmisi selgemalt ja kontrollitumal viisil sõnastada. Selliselt vaadatuna on politsei märgis vaid vahend, mille abil parandada suhtlust klientide ja arhitektide või planeerijate vahel.

Hollandi märgis lähtub Alexanderi mustrikeelest²² ning keskendub eelkõige linnaplaneerimisele ja maastikukujundusele. Skeemi teine oluline lähtepunkt on õigusrikkujate vaatepunkt.²³ Olemas on kaks käsiraamatut – üks uutele ja teine olemasolevatele linnaosadele – millest mõlemad koosnevad umbes neljakümnest nõudest. Kontrollida tuleb vastavust kõigile neljakümnele nõudele ja politsei märgise saamiseks tuleb koguda vähemalt kindlaks määratud minimaalne punktisumma.

Sarnanemaks planeerimisprotsessiga ja lähtudes Alexanderi näidisest on käsiraamatus esitatud nelikümmend mustrit reastatud suuremamahulistest väiksemamõõdulisteni (makrost mikroni). Käsiraamatu lähenemine sarnaneb langevarjuhüppega:

alguses on inimesel piirkonnast hea ülevaade ning aja jooksul ilmneb järjest rohkem ja rohkem detaile. Käsiraamatus on mustrid esitatud mitmel tasandil:

- Linnaplaneerimine ja disain; linnaosa suurus, tihedus, kõrgus ja tase ning juurdepääs auto ja jalgrattaga jne.

- Avalikud alad; avalik valgustus, vabaõhuparklad, eragaraažid, mänguväljakud, tunnelid ja metrood, bussipeatused, kitsad tänavad, lisaks piirkonna haldamine, hooldamine, järelevalve jne.

- Põhiplaan; tagaaiad, tagateed jne.

- Hooned; elamurajoonid, ridaelamud, üheperealamute põhiplaan, sisehoovid, siseväljakud jne.

- Elamud; elutubade asukoht, madalad katused, peasissekäigud, kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine jne.

Langevarjuga hüpates saavad politseinikud (*Architectural Liaison Officers*) kasutada *Secured Housing Label* käsiraamatut justkui automaatse turvalisusvahendina, mis sunnib neid langevarju avama kõige varasemal võimalikul hetkel. Liiga hilja tegutsemine – näiteks ainult majade kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamise kontrollimine – ei võimalda koguda piisavalt punkte *Secured Housing Label* märgise andmiseks, kuna liikudes mööda viit nimetatud tasandit ja neljakümmet mustrit allapoole tuleb kontrollida neist igaüht (vastab: 1 punkt, ei vasta: 0 punkti). Maale jõudmisel peab olema kogutud teatud kindel arv punkte. Käsiraamatus on igal mustril väga konkreetne leheformaad. Viidates uuesti peatükile 2.2, võib kujunduse ja planeeringute tugevusi ning nende vastavust kuritegevust ennetavatele omadustele kontrollida CPTED ekspertidest koosnev politseinike töörühm (vt peatükk 2.2).

1.4.3 Politsei märgis „uutele elamurajoonidele”

Kui elamuprojektide arendajad või korteriühistud taotlevad *Police Label Secured Housing* märgist, peavad nende ehitusprojektid ja keskkond vastama teatud nõuetele. Märgist võib kasutada alles pärast politseilt vastava loa saamist. Luba ei saa anda vaid projekti ühele osale; kasutusel on terviklik lähenemine – kõik või mitte midagi.

Loomulikult ei ole politseinikud disainerid – nad ei pea koostama disainiplaane – kuid nende ülesandeks on kontrollida vastavust käsiraamatus esitatud mustritega. Seega peab politseinikke koolitama nii, et nende mõtlemine oleks paindlik. Võttes aluseks käsiraamatu konkreetse struktuuri, saavad politseinikud arhitektide, planeerijate ja ehitajatega läbirääkimisi pidada. Koos on võimalik käsiraamatust piisavalt paindlikkust leida.

1.4.4 Politsei märgis „olemasolevatele elamupiirkondadele”

Uute elamurajoonidega saadud kogemuste põhjal hakkas Hollandi politsei vaid mõned aastad hiljem välja andma teist märgist „olemasolevatele elamutele” ja linnaosadele. Märgis võimaldab politseil struktureerida turvalisuse ja ohutuse alaseid läbirääkimisi erinevate isikutega, kes on kaasatud olevasolevate majade või elamute, elamurajoonide, keskkondade ning linnaosade hooldamisse.

Kuna kuritegevuse ennetamine juba olemasolevates keskkondades hõlmab rohkem huvigruppe, otsustati olemasolevate majade märgis jaotada kolmeks erinevaks sertifikaadiks:

- Elamu; sertifikaat majaomanikele ja maja rentivatele inimestele.

- Elamukompleks või -rajoon; sertifikaat ühendustele nagu korteriühistud, omanikerühmad või pensionifond, mis rendib hoonet või kompleksi.

- Keskkond või linnaosa; kohalikud omavalitsused, mis vastutavad avalike ruumide eest.

Seega antakse igal tasandil kõige sobivamale – või potentsiaalselt kõige motiveeritumale – huvigrupile võimalus sertifikaati taotleda. Politsei väljastab olemasolevale piirkonnale *Police Label Secured Housing* märgise, kui 60% kõigist linnaosa elamutest ja 60% kõigist kompleksidest on saanud kõik kolm sertifikaati.

1.4.5 Uus periood: politseist omavalitsuste ja ehitusseadustikeni

Koos Hollandi politseiteenistuse ja politseimärgistuse intellektuaalomandi omanikuga otsustas siseministerium, et märgist oli piisavalt arendatud, et kohalikud omavalitsused võiksid seda kohalikul tasandil väljastama hakata (umbes 400 kohalikku omavalitsust). Kas see otsus oli aga õige? Võib vastu vaielda otsusele, mille alusel võeti politsei märgistus ära politseilt, mis oli ehitajate ja projektiarendajate kõrval neutraalne osapool.²⁴ Seega tuleb igal riigil otsustada,kas jätta märgiste andmine politseile või anda see kohalike omavalitsuse vastutusse.

Hollandis jõudsid mõned politseimärgistuse nõuded ka riiklikku ehitusseadusesse. Seega peab Hollandis iga alates 1999. aastast

ehitatud maja vastama murdvargusvastastele nõuetele (lukud, ukсед, aknad). Paar aastat hiljem hindasid majandusteadlased selle väikese ehitusseaduse muudatuse mõju: „Alates 1999. aastast peavad kõigil Hollandis ehitatud uutel majadel olema vargakindlad aknad ja ukсед. Toome välja tõendid, mille kohaselt see suuremahuline riiklik sekkumine enesekaitsevahendite kasutamise osas vähendab kuritegevust ja parandab sotsiaalset heaolu. Leidsime, et nimetatud regulatiivne muutus on vähendanud uute kodude murdvargusi igal aastal 1,1 kuni 0,8 protsenti, kokku 26 protsenti (...). Me ei leidnud tõendeid, et see oleks suurendanud teisi omandiga seotud kuritegusid, sealhulgas vargusi autodest ja rataste vargusi (...) regulatsiooni sotsiaalsed kasud ületavad tõenäoliselt sotsiaalseid kulusid.”²⁵

1.4.6 SBD ja Hollandi politsei märgistuse hindamine

Väga häid tulemusi toovad esile ka teised Ühendkuningriigi ja Hollandi politseiskeemide hinnangud. Skeemi rakendamisel uues või olemasolevas keskkonnas vähenevad järsult murdvargused (Nauta, 2004 toob esile murdvargusteriski 80 protsendilise languse!). Pärast nende skeemide rakendamist tunduvad vähenevat ka teised oportunistlikud kuriteod, näiteks vargus, vandalism ja vägivald tänaval. Lisaks sellele vähendab politsei märgiskeemide kasutamine märkimisväärselt kuriteohirmu (Lopez ja Veenstra, 2010).²⁶ Enam-vähem samad tulemused on saadud ka Ühendkuningriigis: „Tulemused olid äärmiselt positiivsed ning analüüsi iga valdkonna tulemused viitasid, et SBD ehitistel on mitte-SBD ehitistega võrreldes paremad tulemused kuritegevuse, kuriteohirmu ja korrariikumiste visuaalsete märkide vähendamises”. (Armitage ja Monchuk, 2010/5).²⁷

Samas võib taoliste märgiste käsitlemine heade lõpp-produktidena olla just nende kõige suurem puudujääk. Pärast riiklikku kasutuselevõtmist olid märgised ilmselgelt edukad ja tõhusad, kuid paari aastakümne pärast võib nende mõju kaduma hakata, kuna muutuvad kuritegude mustrid, taju ja õigusrikkujate töömeetodid, rääkimata toimuvatest muutustest planeerimises, arhitektuuris ja hoonetes. Seega nagu iga toode, peavad kuritegevuse ennetamise vahendid, näiteks SBD ja Hollandi politseiteenistus järgima loomulikku elutsükli. Kui vahend on „aegunud”, peavad juhid vastu võtma põhjendatud otsuse oma toote eluiga pikendada, kasutades selliseid meetmeid nagu uuesti turuletoomine, täiendavate ressursside lisamine või skeemi uuendamine. Hollandi *National Centre for Crime Prevention and*

^[1] Märkus 22 Alexander, C, Ishikawa, S, and Silverstein, M (1977). A pattern language. New York: Oxford University Press

^[2] Märkus 23 van Burik, A, van Overbeeke, R, and van Soomeren, P (1991). Modus operandi woninginbraak: eindrapportage daderonderzoek. Van Dijk, Van Soomeren en Partners/DSP-groep, Amsterdam

^[3] Märkus 24 See: Jongejan, A (2007). Urban planning in the living environment using the Dutch “Police Label Secured Housing”. Madrid. Jongejan, A & T Woldendorp (2012). A successful CPTED approach: the Dutch “Police Label Secure Housing”. Journal of the Built Environment eriväljaanne, toimetaja Rachel Armitage on International Perspectives of Planning for Crime

^[4] Märkus 25 Vollaard, Ben & van Ours, Jan C. Does the Regulation of Built-In Security Reduce Crime? Evidence from a Natural Experiment (April 16, 2010). TILEC Discussion Paper No. 2010-019. Kättesaadav SSRN: http://ssrn.com/abstract=1593552 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1593552

^[5] Märkus 26 Lopez, M J J ja Veenstra, C (2010). Een veilige wijk, een veilig gevoel. RCM-advies and Experian. Den Haag

^[6] Märkus 27 Armitage, R & Monchuk, L (2010). Re-evaluating “Secured By Design” (SBD) Housing In West Yorkshire. University of Huddersfield and West Yorkshire Police. University of Huddersfield

Safety (CCV) just seda tegigi ning tellis uue uurimuse murdvarguste kohta, mille raames intervjueriti ka murdvargaid,²⁸ ja uurimuse märgiste mõju kohta (Lopez ja Veenstra, 2010). Oleks olnud isegi mõttekam defineerida märgis ja käsiraamat kohe algusest peale protsessi, mitte aga lõpp-produktina. Põhimõtteliselt koosneb see protsess struktureeritud läbirääkimistest kuritegevuse ennetamise spetsialistide ja arhitektide või planeerijate vahel, mille eesmärgiks on ühildada parimad teadmised ja pingutused mõlemast valdkonnast, et ennetada kuritegevust ja vähendada hirmu. Selle osas on kasulik pidada meeles skeemide algpunkte, näiteks Hollandi märgise ja selle käsiraamatu puhul:

- kuritegevuse keskkondliku ennetamise uurimist;
- objekti- ja hoonetüüpipõhise kuritegevuse analüüsi;

- õigusrikkuja vaatepunkti ja töömeetodite kaasamist (õigusrikkujate „ennetamise intervjuud” politseinike poolt).

Kuritegevuse analüüse ja intervjuusid õigusrikkujatega tuleb käsitleda tehtava töö keskse osana, et hoida märgiseid nagu SBD ja Hollandi märgis pidevalt muutavas keskkonnas kaasaegsetena.

Seega ei ole eesmärk „müüa” järjest rohkem märgiseid, vaid luua süsteem – pidev uurimisprotsess – milles kasutatakse politsei süsteemseid teadmisi kuritegevusriski kohta ning õigusrikkujate vaatepunkte ja töömeetodeid, et märgiste skeemi pidevalt oludega kohaldada. Üks osa sellest süsteemist peaks olema nende riskide põhjalik ja pidev hindamine, millega puutuvad kokku märgistega ja märgisteta majad, linnaosad ja keskkonnad.

JUHTUMIUURING 1. BIJLMERMEER ²⁹

Bijlmermeer (CPTED konkursi osaleja foto)

Bijlmermeer on üks Amsterdamis eeslinnadest. Selle kujundamisel ja planeerimisel lähtuti kuulsalt arhitekti Le Corbusieri ideedest. Nägemus Bijlmermeerist kujutas funktsionaalset linna, kus inimesed ja autod saaksid liikuda erinevatel tasanditel. Kui inimesed sisenevad oma elamisalasse, jätavad nad autod parkimiskompleksi. Seejärel kõnnivad nad üle roheliste tunnelite tasandi oma korteritesse. Kortermajade vahel asuvad suured rohelised alad.

Bijlmermeeri (CPTED konkursi osaleja foto) rohelised alad majade vahel.

Bijlmermeeri (CPTED konkursi osaleja foto) – tänavaga samal korrusel asuvad laoruumid ja elamute juurde viiv jalakäijate sild meenutavad kohalikku ajalugu.

Idee oli unistus, mis kunagi päris tõeks ei saanud. Piisavalt inimesi ei tahtnud sellesse piirkonda kolida. Tühjade elamute arv suurenes ning kuritegevuse analüüs tõi esile kuritegevuse ja kuriteohirmu tõusu. See viis lahenduseni, mille käigus lammutati väga suur arv elamuid 1,5 miljardi euro hinnaga. Piirkonna ümberkujundamine lähtus CPTED põhimõtetest ja järgis politsei turvalise ehitise märgise skeemi (*Police Label Secure Housing*) nõudeid. Tänapäeval on piirkond äärmiselt multikultuurne ja selle elanikud pärinevad väga paljudest erinevatest kultuuridest.

Bijlmermeer on näide kõrghoonetes asuvatest elumajadest, mida ei tohiks ehitada. Üllatav on see, et piirkonna rahvaarv ühe ruutmeetri kohta on suhteliselt madal. Kõrged elumajad peidavad aknast avaneva vaate ega tekita avatud ruumi tunnet.

Bijlmermeer (CPTED konkursi osaleja foto)

Märkus 28 Felson M. (1998, 2002). *Crime and Everyday Life* (2. ja 3. trükk). Thousand Oaks. Sage Publications.

Märkus 29 CPTED konkursi väljaanne, 2015.

On oluline, et inimesed tunneksid oma ümbrust, piirkonda ja selle elanikke. Kui inimesed tajuvad ühist huvi, hoiavad nad oma kogukonda ja üksteist. Samal ajal keskenduvad nad rohkem ümbruskonnas toimuvale ja jälgivad seda.

Bijlmermeer (CPTED konkursi osaleja foto) – hooldamata alad

Üldine mulje Bijlmermeeri kompleksidest oli üpris ebameeldiv, seda isegi pärast mitmete uuenduste läbiviimist. Suhteliselt suurtes parkides näis olevat probleeme hooldamisega ja üldiselt tundusid avalikud kohad olevat inimtühjad. Parkide puhul on siiski võimalik nende atraktiivsust suurendada. Praegu on avalikud ruumid üpris halvas seisus ega ole kuigi kutsuvad nende elanike jaoks, kes sooviksid vabas õhus aega veeta. Rohkem teavet kuritegevuse/CPTED ja Bijlmermeeri kohta on kättesaadav aadressidel www.e-doca.eu ja <http://costtu1203.eu>.

vähenenud. Soomes eeldatakse, et suurimad linnapiirkonnad, eriti Helsingi ja Tampere, kasvavad lähiaastakümnetel märkimisväärselt. Umbes pool sellest kasvust on tingitud immigratsioonist.

Hajumine ja taaskoondumine

Kaasaegne linnastumine on piirkondlik protsess. Linnad, eeslinnad ning haridusele, tervishoiule, tootmisele ja vaba aja veetmise võimalustele suunatud keskused moodustavad suuri linnastunud alasid, mida vahel nimetatakse mitmekeskuseliseks pealinnaregioonideks (multi-centred metropolitan regions, MMR). Balti riikidele on omased suhteliselt väikesed linnad, kuid samas on suuremad ja väiksemad linnad omavahel seotud ja moodustavad mitmekeskuselisi linnapiirkondi (*poly-nucleated urban regions*, PUR) (Gottdiener & al. 2015). Selle hea näide on Tallinna piirkond – Tallinna linn koos eeslinnadega nagu Viimsi ja väikelinnadega nagu Saue moodustavad Tallinna funktsionaalse piirkonna ehk Suur-Tallinna.

2. KUIDAS UURIDA E HITATUD KESKKONDA

PANU LEHTOVUORI

2.1 Linnaprotsessid

Linnastumine

Linnade laienemist nimetatakse linnastumiseks. Enamikus riikides on linnastumine endiselt olulisel määral toimuv protsess, mis muudab nii linna- kui ka maapiirkondade ilmet. Lisaks sellele on linnad keskmeks immigratsioonile teistes riikides. Balti riikides on nii immigratsioon kui ka maa-linn ränne aeglasel ja mõnedes linnades on rahvaarv isegi

Odavate kruntide ja keskkondlike eelistuste tõttu kipuvad nii inimesed kui ka ettevõtted traditsioonilistest keskustest kaugemale kolima. Seda protsessi nimetatakse hajumiseks. Samas võivad aga mõned ettevõtted, näiteks logistikafirmad, kokku koguneda, mida nimetatakse taaskoondumiseks. Taoline üldise hajumise ja valdkondliku taaskoondumise kaksikprotsess on iseloomulik piirkondlikule linnamuutusele.

Linnade tihenemine

Käesolevalt on tekkinud uus huvi linna eluviiside ja traditsioonilistes linnakeskmetes elamise eeliste vastu. Isegi lastega pered võivad eelistada eeslinna asemel elamist linnas sees. Seetõttu suureneb mitmete linnade rahvastikutihedus ja elanikkond muutub järjest mitmekesisemaks. Suurenenud nõudlus linnasisese elamispinna järgi on tinginud linnade taastatamise ja tihenemise.

Linnaosade kallinemine

Linnaosade kallinemine viitab majanduslikule ja sotsiaalsele protsessile, mille käigus kolivad rikkamad inimesed linnaosasse ja tõrjuvad vaesemad töölisklassielanikud sealt välja. Seetõttu tõuseb kinnisvara ja rendihind ning muutub teenuste profiil. Linnaosade kallinemise näideteks on Tallinna Kalamaja ja Turku Port Arthur.

Tarastatud elamurajoon

Tarastatud elamurajoon on omalaadne eeslinnades asuv kõrgklassile mõeldud ehitusarendus, millel on oma turvasüsteemid, era-turvamehed ning tihti väga konkreetset ehitus- ja hooldusnõuded. Tarastatud elamurajoonide näideteks on Amatciems Põhja-Lätis ja Tallinna lähedal asuv Tiskre.

Negatiivne ahelreaktsioon

Mõnikord muutub linnaosa niivõrd ebapopulaarseks, et jõukamad elanikud hakkavad sealt ära kolima. Aja jooksul suureneb vaeste ja marginaliseeritud elanike arv, mis muudab piirkonda veelgi probleemsemaks nii kuritegevuse kui ka vaesuse maine osas. Taolist

negatiivset ahelreaktsiooni on üpris keeruline peatada ning see võib viia nii majanduslike kui ka sotsiaalsete väärtuste märkimisväärseni vähenemiseni. Seetõttu on oluline, et linnapiirkondi hallatakse tasakaalustatult ja erapooletult, et vältida teatud piirkondade kahjustumist ilmselgelt negatiivse maine tõttu.

Planeerimine

Wikipedia defineerib linnaplaneerimist kui „tehnilist ja poliitilist protsessi, mis keskendub maa kasutamisele ning linnakeskkonna kujundamisele, sealhulgas õhule, veele ja infrastruktuuridele, mis linnapiirkondadesse sisenevad ja sellest väljuvad, näiteks transpordile ja jaotusvõrkudele.” Õiguse mõistes tagab planeerimine linna arendamise õigusliku aluse. Ilma kinnitamata ja detailplaneeringuta, mis on eelnevalt kohaliku omavalituse poolt heaks kiidetud, ei ole võimalik ehitust alustada. USA planeerimise ühendus *American Planning Association* rõhutab planeerimise jõustavat ja sotsiaalselt vastutusrohket rolli: „Planeerijad aitavad linnajuhtidel, ettevõtetel ja elanikel näha uusi võimalusi ja lahendusi kogukondlikele probleemidele.” Pikemat arutelu sel teemal vaadake käesoleva käsiraamatu Andres Levaldi artiklist.

Ehitatud keskkondade erinevad tüübid

Linnapiirkonnad on segu väga erinevatest keskkonnatüüpidest. Euroopa standardit CEN/TR14383 võib rakendada kõikidele avalikult kasutatavatele ruumidele (tänavatele, väljakutele, parkidele, avalikele aedadele jne) ning elupiirkondadele, kesklinnadele, äri-, tootmis- ja kontoriapiirkondadele ning ostu- ja müügiapiirkondadele ja ka erineva otstarbega piirkondadele. Kuritegevuse ennetamisega tegelemisel tuleb pöörata tähelepanu konkreetsetele aladele, näiteks koolidele, vabaajakeskustele, ühistranspordile ja parkimisasutustele, teedele, jaamadele, bussipeatustele ja garaazidele.

Oluline on määratleda kaalutletav ala kas uue või olemasolevana. Standardis soovitatakse hiljuti planeeritud piirkondade kuritegevuse analüüsi nimetada „kuritegevuse hinnanguks”. See hinnang saab põhineda ainult planeerimisdokumentidel. Olemasolevate piirkondade analüüsi tuleks nimetada „kuritegevuse ülevaateks”. See võib põhineda nii dokumentidel kui ka objekti külastusel.

2.2 Kuritegevuse ja ehitatud keskkonna analüüsimine

Sotsiaalse uurimise katusvaldkonda, mida nimetatakse linnauuringuteks, võivad mõjutada erinevad teadusvaldkonnad. Nende hulka kuuluvad arhitektuur, geograafia, politoloogia, sotsioloogia, antropoloogia, kriminoloogia, demograafia, inimetoloogia ja isegi ökoloogia. Linnaanalüüsi lai ja mitmevaldkondlik olemus muudab asjakohaste meetodite põhjaliku esitamise keeruliseks, kui isegi mitte võimatuks. Siiski on oluline esitada teadmised mõnede oluliste tau-standmete ja mõistete kohta. Gottdiener & al. teos *Key Concepts in Urban Studies* (2015) annab hea ülevaate teadusharu peamistest uurimisteedadest.

Teose autorid usuvad ühiselt, et kuigi ehitatud keskkonnal on oluline roll kuriteo esinemises ja kuriteoliigi väljaselgitamises (vaadake käesoleva käsiraamatu Paul van Soomereni artiklist „kuritegevuse kolmnurka”), siis mängivad olulist rolli ka struktuuraalsed sotsiaalsed tegurid. See tähendab, et tihti ei ole võimalik leida otsest põhjuslikku seost teatud keskkondliku omaduse ja kuriteo vahel (või kuriteohirmu vahel). Pigem peaks ehitatud keskkonda kujutama kui inimkäitumist „raamivat vahendit”, mida mõjutavad erinevad tegurid, näiteks majanduslikud vajadused, kohalik või inimgruppide kultuurid, poliitilised motiveeritused, kajastamine meedias, kuulsuse või meelehea otsimine jne. Ehitatud keskkond võib nii hõlbustada kui ka pidurdada üksikisikute käitumist ja sotsiaalseid protsesse. Head arhitektuurilised ja planeerimislahendused ennetavad edukalt nii kuritegevust kui ka suurendavad kasutaja üldist heaolu. Eristamine CPTED „kõvade” ja „pehmete” meetodite vahel, millest allpool räägime, viitab samuti skaalale selle osas, kui otseselt meetod kuritegevust takistab.

Füüsilise keskkonna peamised tegurid, millega tuleks arvestada, on (Euroopa standard CEN/TR14383):

- piirkonna üldine olemus ja maa kasutamine

- ehitatud piirkonna vorm ja tihedus

- avatud ruumide ja roheliste alade omadused

- seos avalike, poolavalike, privaatsete ja poolprivaatsete ruumide vahel

- hoonete fassaadid ja sissekäigud

- ühistranspordi marsruudid ja peatused

- liiklusvood ja parkimine

- jalakäijate ja jalgratturite liikumine

- esimestel korrustel asuvad ettevõtted ja nende lahtiolekuajad

- peamised ettevõtted kõrgematel korrustel

- avalik ja privaatne valgustus avalikes ruumides

- linnade allakäigu ja mahajäetud kruntide olemasolu

- hoolduse ja hooldamise tase.

Teise nimekirja asjadest, millele analüüsi käigus keskenduda, esitas Paul van Soomenen turvalise ehitise märgise (*Secure Housing Label*) protsessi käigus:

- Linnaplaneerimine ja disain; linnaosa suurus, tihedus, kõrgus ja tase ning juurdepääs auto ja jalgrattaga jne.;

- Avalikud alad; avalik valgustus, vabaõhuparklad, eragaraažid, mänguväljakud, tunnelid ja metrood, bussipeatused, kitsad tänavad, lisaks piirkonna haldamine, hooldamine, järelevalve jne.;

- Põhiplaan; tagaaiad, tagateed jne.;

- Hooned; elamurajoonid, ridaelamud, ühepereelamute põhiplaan, sisehoovid, siseväljakud jne.;

- Elamud; elutubade asukoht, madalad katused, peasissekäigud, kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine jne.

2.3 Töötate ekraani taga või objektil?

Käesoleva käsiraamatu praktilisuse huvides esitame lihtsa viisi, kuidas eristada kaht peamist ehitatud keskkonna uurimisega seotud lähenemist; esiteks võib seda teha kontoris „kaugusest” ning kasutada selleks erinevaid allikaid ja aruandeid. Vahel nimetatakse seda „sekundaarsete andmete analüüsiks”. Teiseks on võimalik teha vaatlusi tänaval, koguda andmeid ja koostada analüüsi „objektil”, kasutades nii traditsioonilisi kui ka uuemaid meetodeid.

Nimetatud eristus aitab struktureerida kuritegevuse ennetamisega seotud konkreetseid tegevusi. Enamasti on mõttekas kõigepealt tutvuda objektiga, kasutades statistikat, kaarte ja aruandeid

varasemate uurimuste kohta, ning alles siis vestelda osalejatega ja võtta osa objektil toimuvast tegevusest. Euroopa standardi ülevaate-planeerimise-tegutsemise protsess järgib sarnast põhimõtet.

CPTED kuus põhimõtet pakuvad täiendava struktuuri kuritegevuse ülevaateks ja kuritegevuse hindamiseks. Territoriaalsust, järelevalvet ja juurdepääsu kontrolli on võimalik uurida nii kaartide ja teiste dokumentide abil kui ka objektil. Kuvandi hooldamise, kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamise ja positiivse kasutamise hõlbustamise märkide uurimine eeldab enamasti tööd objektil (vaadake täpsemaid võimalusi Paul van Soomereni artiklist).

Järgnevas tabelis on koondatult esitatud mõned olemasolevatest meetoditest:

KAUGUSEST – olemasolevate andmete kasutamine	OBJEKTIL – uute andmete kogumine
<p>Statistiline analüüs</p> <ul style="list-style-type: none"> demograafiline ja sotsiaalmajanduslik koosseis tööd (liigid, asukoht) teenused ehitatud keskkonna tihedus kindlustusandmed longituudsed sotsiaalsed uurimused	<p>Küsitlused</p> <ul style="list-style-type: none"> traditsioonilises formaadis küsitlused pehme GIS, osalusdemokraatia GIS ohvrite küsitlused, võrreldavate andmete saamiseks kasutatakse rahvusvahelise kuriteoohvrite uuringu struktuuri ja küsimusi
<p>Geograafilise informatsiooni süsteemid (GIS)</p> <ul style="list-style-type: none"> põhimõtteliselt mistahes teave, mis on seotud asukohaga ja on seega kaardistatav kinnisvarade omanikud planeerimisolukord andmed hoonete ja kasutamise kohta, nt: YKR Soomes, ALIS Eestis politsei kogutud kuritegevusandmed	<p>Intervjuud</p> <ul style="list-style-type: none"> Struktureeritud Semistruktureeritud Grupid
<p>Kaartidel põhinev ruumiline analüüs</p> <ul style="list-style-type: none"> Ruumisüntaks Nähtavuse analüüs Linnakujundus ja maastikukujundus Liikuvus	<p>Vaatlus</p> <ul style="list-style-type: none"> Jalakäijate- ja liiklusloendus Fotograafia Kirjalikud märkmed Objekti mõõtmine
<p>Simulatsioonid</p> <ul style="list-style-type: none"> agendipõhine rahvamasside modelleerimine linnaprotsesside simuleerimine ruudupõhiste (geokodeeritud) statistiliste andmete alusel	<p>Sihtrühmad</p> <ul style="list-style-type: none"> Jalutuskäik linnas spetsialistide ja võhikutega Kõlblikuse analüüs Visuaalsel materjalil põhinevad disainitöötoad
<p>Uurimisaruanded ja hinnangud</p> <ul style="list-style-type: none"> Keskkondlikud mõjud Sotsiokultuurilised mõjud Kultuurilise väärtusega objektid Rahvusvaheline kuriteoohvrite uuring (International Crime Victim Survey, ICVS)	<p>Objekti või piirkonna mõõtmine ja hindamine</p> <ul style="list-style-type: none"> Avaliku ruumi mudel (Varna, 2014) Mobiilsetel vahenditel põhinevad uudsed meetodid, näiteks kaameraga telefonide andmine kasutajatele, et nad saaksid kaardistada „hirmu” asukohti
<p>Romaanid, filmid</p> <ul style="list-style-type: none"> Õunpuu „Sügisball”	<p>Tegevusuuring</p> <ul style="list-style-type: none"> 1:1 sekkumised valgustuse reaalne katsetamine.

2.4 Erinevad vahendid erinevatel tasanditel

Kuritegevuse ennetamise ülesanded võivad ulatuda üleriigilistest eeskirjadest kohalike sekkumiseni konkreetsetes avalikes ruumides või üksikutes hoonetes. Enamus meetodeid on üpris lihtne vastavale tasandile kohandada, kuid see ei ole alati nii. Järgnevas tabelis on välja toodud selle teema mõned tasandid.

2.5 Tulemuste kinnitamine ja uurimuse tõlgendamine

Kuigi ülalolevad tabelid ei ole kaugeltki põhjalikud, toovad nad esile mõned kasulikud kättesaadavad võimalused, mille abil ehitatud keskkonda uurida. Mõnede meetodite jaoks on ilmselgelt vaja akadeemilise haridusega töötajaid või konsultatsioone (märgitud kollasega), kuid paljusid võivad kasutada kõik asjast huvitatud kasutajad.

Andmete kogumise meetodid

Hoone	Kvartali Linnaruum	Linnaosa Linnajagu	Linn	Piirkond
		Statistiline analüüs		
GIS				
	Ruumisüntaks			
Linnakujundus. maastikukujundus				
	Simulatsioonid			
Kultuurilise väärtusega objektid				
	Küsitlused	Pehme GIS	Osalusdemokraatia GIS	
Intervjuud				
Vaatlus				
	Sihtrühmad			
	Möötala			
Tegevusuuring				

Sõltumata valitud meetoditest või tegeliku praktilise uurimise läbiviijast on oluline enne tulemuste vastuvõtmist neid ristkontrollida. Vigu võib esineda nii andmetes endas, kasutatud meetodites kui ka tulemuste väljatöötamises. Triangulatsioon tähendab probleemi uurimisel rohkem kui ühe sõltumatu meetodi ja andmete allika kaasamist. Kui teisest algpunktist lähtuv analüüs tundub andvat sarnaseid tulemusi, võime nende õigsuses üpris kindlad olla. Analüüsi kvaliteedi suurendamiseks kasutatakse tihti ka eksperdi arvamuse küsimist (ülemuselt küsimine) või töökaaslase hinnangu küsimist (kolleegilt küsimine).

Lisaks sellele tahaksin lugejatele meelde tuletada üht kesket metodoloogilist probleemi, niinimetatud teadmise huvi. Jürgen Habermas on eristanud „tehnilist“, „humanistlikku“ ja „emantsipeerunud“ teadmise huvi ehk põhjust maailma kohta uurimiseks. Kuritegevuse ülevaateid ja kuritegevuse hinnanguid koostatakse muutuse ajendamiseks, kohalike olukordade parandamiseks. Kuigi kõigile kolmele lähenemisele on omane tehniline huvi füüsiliselt ehitatud reaalsuse vastu, võib eksisteerida ka humanistlik huvi mõista nii ohvreid kui ka õigusrikkujaid. Parimal juhul võib koostöö põhinev tegevus kuritegevuse ennetamiseks mõningaid osalejaid võimendada. Sellisel juhul võib öelda, et tehtud töö oli emantsipeeruv roll.

JUHTUMIUURING 2. MUOTIALA PIIRKOND³⁰

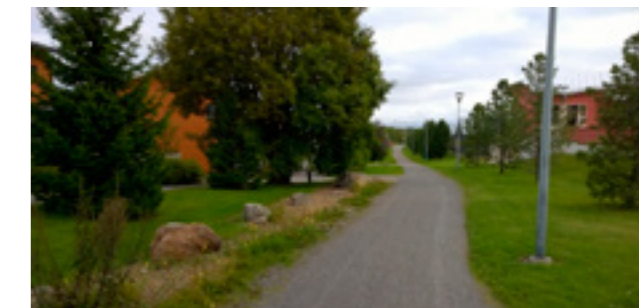
Muotiala piirkonna detailplaneering oli Soome esimene linna detailplaneering, mis arvestab süstemaatiliselt ehitatud keskkonna turvalisuse eesmärgiga. „Muotiala on Soome esimene ja ainus CPTED linnaosa.“ 2008. aastal hindas lähenemisviisi tulemusi Helsingi Tehnikaülikool. Üldiselt olid tulemused positiivsed – elanikud pidasid Muotiala väga turvaliseks ja kasutasid väga palju avalikke ruume, sotsiaalset suhtlust hõlbustavad planeerimislahendused osutusid edukateks, hästikujundatud valgustus edendas turvalisustunnet ja ruumide aktiivset kasutamist ning ehituskulud ei erinenud teiste projektide kuludest.³¹

Projekti algusest peale tehti turvalisema keskkonna loomiseks koostööd elanikega, et võtta kuulda nende arvamust interaktiivses planeerimisprotsessis. Kohaliku politseipiirkonna esindaja osales turvalisusküsimuste eksperdina kõigil kohtumistel, mis keskendusid linna detailplaneeringu koostamisele piirkonna jaoks. Politsei rakendas oma teadmisi kuritegevuse ja korrariikumise kohta, näiteks kohaliku kuritegevuse kontsentreerumise hindamisel ja selle mõju hindamisel esialgsetele planeeringutele.

Linna detailplaneering hõlmas turvalisusega seotud erisätteid. Turvalisust arvestati teadlikult valgustusplaneeringute ja maastikukujunduse planeerimise eeskirjade ning ehitusmeetodite juhiste koostamisel.

Märkus 30 CPTED konkursi väljaanne, 2015

Märkus 31 <http://costu1203.eu/wp-content/uploads/2014/10/03.-Review-of-CEN-14383-The-death-and-life-of-geat-European-standards-and-manuals.pdf>.

Muotiala (CPTED konkursi osaleja foto) – jalgteede elamute ja päevahoiu vahel. Pange tähele, et puuduvad aiad. Väikesed detailid, näiteks eri materjalide kasutamine ja kivide lisamine, tähistavad avaliku tee ja poolavaliku avatud ruumi vahelist piiri. Üldise positiivse tunde saavutamise seisukohalt on oluline ka taimestiku hooldamine.

Ruumilise hierarhia toovad esile ehispaneelide erinevad materjalid.

Muotiala (CPTED konkursi osaleja foto) – jalakäijate teed ja hooned on paigutatud viisil, mis soodustab loomulikku järelevalvet, ning vähendatud on selliseid piirkondi, mis ei kuulu kellelegi. Tegevuste toetamise meetmed elavdavad nii avalikke alasid kui ka poolavalikke avatud ruume.

Näiteks on jalakäijate rajad ja hooned paigutatud viisil, mis soodustab loomulikku järelevalvet, ning vähendatud on selliseid piirkondi, mis ei kuulu kellelegi.

Tampere kesklinn

Tampere linn on Soome üks atraktiivsemaid kasvukeskusi. Selle kasvuga toimetulek esitab väljakutse kogukonna struktuuri toimimisele, erinevate piirkondade tasakaalustatud arendamisele ja ka ökoloogilisele jätkusuutlikkusele. Tampere asub järve kaldal. Vee lähedus muudab Tampere atraktiivseks elukohaks. Kuna linna keskosa peab olema valmis 10 000 uueks elanikuks, jätkub järgmiste aastate jooksul elamute ehitamine.

Linna keskosa moodustab mugav ja atraktiivne jalakäijatele suunatud ala, mis toetab kaubanduse ja teenuste arengut. Tunnel ja mitmetasandilised teed tagavad hea juurdepääsu eeslinnadest tulevale liiklusele juhul, kui inimeste alg- või sihtpunktid ei asu linnakeskmes.

Tampere (CPTED konkursi osaleja foto) – jõge ületav uus jalakäijatele ja jalgratturitele mõeldud sild parandab juurdepääsetavust, sotsiaalsete kohtumiste tõenäosust ja üldist nähtavust. Üldiselt hõlbustatakse kõndimist ja rattaga liiklemist ning ühistransport ja maa-alune parkimine toimivad ilma probleemideta.

Muotiala (CPTED konkursi osaleja foto) – autode parkimiskohtade küsimus on turvaliste keskkondade loomisel kesksel kohal. Muotialas on autod alati majade lähedal, kas tänaval või väikestes parkimiskohtades ja -taskutes majade vahel. See võimaldab parkimiskohtade loomulikku järelevalvet ja aitab hoida nende arvu avalikel aladel väiksena.

Üldiselt hinnatakse, et Muotialas on kuritegevusprobleeme Tamperest vähem. Elanikud tõid esile väga väheseid juhtumeid, kui nad olid Muotiala piirkonnas ennast eaturvaliselt tundnud, samas toodi lähedalasuvates elamurajoonides esile mitmeid selliseid juhtumeid.

Liiklusteabe ja -kontrolli keskus

Soome Maanteeamet vastutab Soome teede, raudteede ja veeteede ning Soome transpordisüsteemi üldise arendamise eest. Nende ülesandeks on tagada transpordisüsteemi tavapärase toimimine ka ebatavalistes tingimustes ja erakorralistes olukordades tavapärastes tingimustes. Maanteeameti kogutud andmed on kättesaadavad üldsusele ja erinevatele osalejatele.

Praegune liiklusolukord on kättesaadav ka ajakohastatud formaadis, mis annab teavet Soome teede kohta teetööde, ummikute ja teiste häirete osas. Teenus on kättesaadav ka ilmakaamera piltide kaudu.

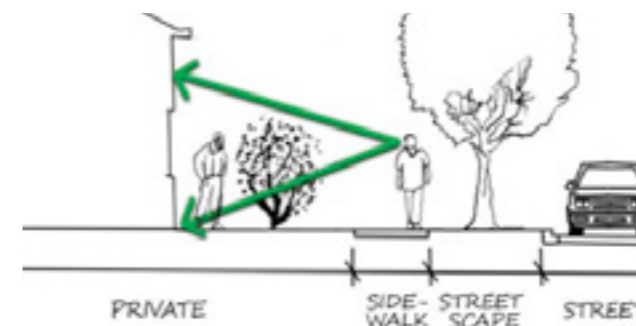
3. MAASTIKUKUJUNDUS KURITEGEVUSE ENNETAMISEL

JELIZAVETA JEKATERINA SIBUL

Turvameetmete paigutamist välisruumi on alati võimalik esteetiliselt korraldada. Läbimõeldud kujunduse abil on võimalik minimeerida kuriteo esinemise võimalikkust ning muuta ala kurjategijate ja van-daalitsejate jaoks vähematraktiivseks. Järgnevalt on välja toodud juhised planeeringuid ja projekte turvalisuse aspektist hindavate politseiametnike jaoks. Käsitletud on CPTED peamisi põhimõtteid – järelevalve, juurdepääsu kontroll territoriaalsus, hooldatuse ja kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine.

3.2 Järelevalve

Maastikukujunduse abil välisalade turvaliseks muutmise peamised põhimõtted on:

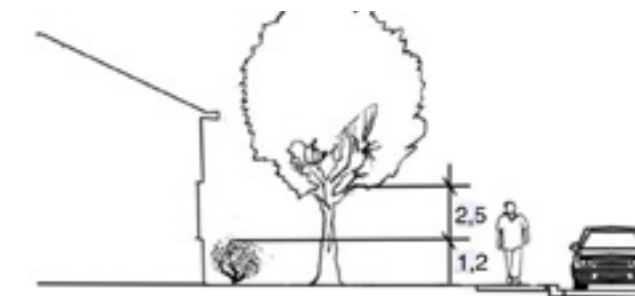
Põõsad takistavad nähtavust.

Nähtavuse tagamine

Turvalise linnakeskkonna loomiseks tänavaruumis ei soovitata kasutada suuri nähtavust takistavaid taimi või objekte, mis takistavad tänaval olevate inimeste või hoonetest välja vaatajate nähtavust. Avatud vaade, mille ees ei ole takistusi, sobib ideaalselt jälgimiseks. Kohtades, kus on lubatud piirete kasutamine, on soovitatav rajada õhukesi ja läbipaistvaid piireid.

Taimede pügamine

On oluline, et detailplaneeringu ja sellele järgneva projekti koostamisel oleks lahti kirjutatud kavandatava kõrg- ja madalhaljastuse pügamise ja korrashoiu nõuded. Puud tuleks pügada maapinnast vähemalt 2,5 meetri kõrguseni. See tagab hea nähtavuse ning vähendab võimalusi kurjategijatel enese peitmiseks. Põõsad soovitatakse pügada madalaks (umbes 1–1,2 meetri kõrguseks maapinnast). See ei võimalda kurjategijal end põõsaste taha peita.

Puud ja põõsad ei takista nähtavust.

Pargi või mõne teise avaliku vaba aja veetmise ala planeerimisel (eriti suures elumupiirkonnas) tuleks põõsastutused kujundada selliselt, et need ei takistaks nähtavust pinkide lähedal. Eelistatud on põõsad, mille kõrgus ei ületa 1,2 meetrit. Sama nõue peaks kehtima põõsaste ja puude kujundamisel parklates. See ei tähenda aga, et välisruumi kujundamisel tuleks üldiselt vältida üle 1,2 meetri kõrguseid põõsaid. Eesmärk on vältida eaturvaliste suletud ja varjatud kohtade loomist.

Kõnniteed

Kõnniteed on esteetilisemad, kui nende kujundamisel on kasutatud haljastust. Turvalisuse tagamiseks on kõnniteede äärde sobilik kavandada madalaid dekoratiivpõõsaid (kuni 1,2 meetri kõrgused). Kõrgemad põõsad tuleks kujundada teeradadest eemale.

Valgustus

Välisaladele tuleb kujundada piisavalt valgustust, et tagada hea nähtavus ka pimedas. Elamupiirkondadesse ei ole turvaline kujundada kõrvalisi valgustamata kõnniteid ega väikeseid teeradasid. Samuti tuleks meeles pidada, et tänavavalgustusposte ei ole sobiv kavandada puude lähedusse, kuna puuvõrad võivad valgust varjata.

3.2 Juurdepääsu kontroll

Juurdepääsu kontroll tagab ülevaate alale ja hoonesse sisenejate ja sealt väljujate üle ning piirab alal soovimatute inimeste viibimist. Sobilik on kasutada piirdeid, näiteks läbipaistvat aeda, väravaid või madalaid hekke. Eesmärk ei ole luua läbipääsmatut kindlust meenutavat kujundust. Pigem tuleb kujundada selge ja piiritletud juurdepääs hoonele või alale, kasutades selleks piiritletud ja valgustatud kõnniteed. Selline kujundus hoiab külastajad ainult kõnniteel ning muudab nende liikumise selleks mitte ettenähtud aladel külastajatele ebamugavaks.

Juurdepääsu kontrollimisel kujunduse abil on oluline luua üks selge tee hoone peasissekäiguni ning märgistada see maastikukujunduselementidega, näiteks skulptuuride, hekkide või teiste dekoratiivelementidega.

Juurdepääsu kontrolli tagamiseks on sissekäik kujundatud klaasist ning selle ette on kavandatud madalad põõsad, et pakkuda nähtavust. Kõnnitee on selgelt välja toodud ning põõsastutused takistavad majale lähenemist kõrvalistest kohadest. (Pildi allikas: www.ikeadesign.com)

Selge juurdepääs esiukseni on märgistatud dekoratiivtaimedega, mis toimivad ka piirdena, et hoida külalisi sillutatud teel. (Pildi allikas [Homeedit.com](http://www.homedit.com). Kättesaadav aadressilt <http://www.homedit.com/modest-yet-gorgeous-front-yard>)

Piirded

Piirkondades, kus piirded on lubatud, soovitatakse kasutada õlakõrgust läbipaistvat piiret, mis eraldaks privaatsemat tagaaeda ja hoone ees asuvat poolavalikku ja avalikku tänavaruumi.

Põõsad

Lisaks sellele on soovimatute inimeste sisenemise takistamiseks võimalik kasutada läbimatuid dekoratiivpõõsaid (näiteks okastega põõsaliike) kas omaette või koos aiaga.

Takistamaks sissetungijate juurdepääsu akendele on võimalik alumise korruse akende all kasutada madalaid okkaliisi dekoratiivpõõsaid.

Turvalisuse tagamiseks ei ole soovitatav vahetult hoone kõrval kasutada kujunduselemente, mis võimaldavad juurdepääsu rõdule, teisele korrusele või üle aia (nt ronitaimed, pingid, suuremahulised skulptuurid, jne).

3.3 Territoriaalsus

Territoriaalsus määratleb ala kas avaliku, poolavaliku või privaatse. Sellist ruumi struktureerimist on võimalik luua kujunduselementide abil. Piiri tajumine privaatse ja avaliku ala vahel tekitab territoriaalsustunde ja annab potentsiaalsetele õigusrikkujatele märku, et nad peaksid eemale hoidma ega tohiks siseneda.

Lisaks eelnevalt kirjeldatud privaatse ruumi loomise võimalustele võib poolavalikku ruumi märkida ka sobivate dekoratiivtaimedega (näiteks põõsaste või lillepeenardega). Dekoratiivtaimedega eraldatud ala tajutakse sellina, mida tohib vaadata, kuid kuhu ei tohi ilma loata siseneda.

Privaatne majaesine ala ja avalik ruum on eraldatud põõsastega. (Pildi allikas: [Muljeid Uue Kodu Päevalt Noole 8 elamukvartal. Ikodu kinnisvarablogi \(http://blog.ikodu.com/page/30/\)](http://blog.ikodu.com/page/30/))

Vesi

Veel üks hea viis avaliku ja privaatse ruumi struktureerimiseks on vee kasutamine kujunduselementina. Kanalid ja ojad määratlevad väga selgelt avaliku ja privaatse ruumi ning moodustavad ka turvalise barjääri, mis ei takista nähtavust.

Veekanalid tagavad hea territoriaalse struktuuri. (Pildi allikas: [Tanjing Tongren Housing Development Beijing A&S International Design. Futurarc 2006 vol. 3](http://www.futurarc.com))

3.4 Hooldatus

Ala või objekti hooldatus väljendab kinnisvara omandiõigust. Halvas seisus kinnisvara viitab omanikepoolsele vähele kontrollile ning tõenäolisemale leppimisele vandalismi ja korrarikkumisega. Samuti viitab see, et omanikul on vähene huvi oma kinnistul ja ümruskonas toimuva vastu.

Seega on juba projekti koostamisel ajal oluline panna paika tulevase objekti haljastuse hooldamise nõuded. Detailplaneeringu koostamisel tuleks viidata hoolduskava vajadusele punktis, mis käsitleb projektile esitatavaid nõudeid.

3.5 Kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine

Kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamisest räägitakse enamasti majaesiste tänavale avatud avalike ja poolavalike alade kujundamisel. Maastikukujundamisel tuleks eelistada kvalitseetseid ja vastupidavaid elemente, mis takistavad juurdepääsu ja muudavad privaatsele alale sisenemise keeruliseks ning aitavad seeläbi tagada turvalisust. Need meetmed on loetletud järgnevates punktides.

Piisav valgustus suurendab turvalisust (Vintech. Kättesaadav aadressilt <http://www.vintechtechnology.com/journal/wp-content/uploads/2011/12/LightingPlannerIllustration.jpg>).

3.5.1 Taimestik

Taimestikku tuleks hooldada ja pügada järelevalvet kirjeldava lõigu kohaselt. Kõrgete põõsaste või lopsaka lehestikuga puude istutamine hoone välisuste kõrvale ei ole turvaline, kuna see on võimalik peidupaik potentsiaalsetele kurjategijatele.

Hooldatud ja pügatud taimestik pakub turvalisust. Enne ja pärast tehtud pildid. Pildi allikas: [Tanjing Tongren Housing Development BeijingA&S International Desig. Futurarc 2006 vol. 3, We do it all muruhoolduse koduleht. Kättesaadav aadressilt http://www.wedoitallawncare.com/before-after.jpg](http://www.wedoitallawncare.com/before-after.jpg)

3.5.2 Valgustus

Oluline on kujundada piisavalt valgustust, et võimalikud probleemsed piirkonnad oleksid korralikult valgustatud. Nendeks aladeks on maja sissekäik, teed, nurgad ja trepid. Tuled peaksid alasse sisenemisel automaatselt süttima.

3.5.3 Ronitaimed

Ronitaimi võib kasutada hoone seintel, valgustuspostidel või teistel pindadel, kuhu kiputakse grafitide tegema, et vältida selle kordumist tulevikus.

3.5.4 Dekoratiivillustiku kasutamine

Üks võimalus hoone ümbruse turvalisemaks muutmiseks on kasutada lahtist dekoratiivkillustikku. Tihendamata killustikule astumine tekitab suhteliselt kaugele kostvat heli, mis annab märku, et teatud alal on keegi liikumas. Dekoratiivset killustikku saab kasutada strateegilistes kohtades, näiteks peene ribana ümber hoone või akende all ja sissekäikude juures ning lillepeenardes. Kujundatava ala esteetilise välimuse terviklikkuse tagamiseks võiks sama värvi dekoratiivkillustikku kasutada mitmes erinevas kohas ja variatsioonis (nt teeradadel, lillepeenardel, maja seitne ääres) ning selliselt, et see toetaks ühtselt kujunduse stiili.

JUHTUMIÜRING 3. RIIA LINN³²

Piirkonna kirjeldus

Valiti Riia elamupiirkond (Ilguciemi piirkond). Piirkond koosneb peamiselt kortermajadest, mõnest lasteaia ja koolist ning ühest ostukeskusest. Analüüsi 2 jaoks valiti kaks konkreetset ala – kaardil olev sektor 1 ja lisaks sektor 2. Sektor 2 valiti seetõttu, et määratletud piirkonnas elavad inimesed töid välja, et tunnevad ennast ühel tänaval ebaturvaliselt.

Väljatoodud probleemid ja vahejuhtumid määratletud alas

Piirkonnas 1 on umbes kümme kortermaja ja kaheksa väiksemat maja, kaks kooli, üks lasteaed, kaks ostukeskust, postkontor, väike kasiino, turg (ostukeskuse lähedal), baar ja valvuriga parkla. Samas asuvad mõlema piirkonna lähedal sotsiaalkorterid.

Piirkonnas 2 on garaažid, vana tehas, mõned kortermajad ja trammipeatus. Piirkonnas 1 elavad inimesed peavad trammipeatusest koju saamiseks läbima piirkonna 2.

Lähtuvalt politsei 1. jaanuari 2014 kuni 15. aprilli 2014 andmetest toimusid sektoris 1 järgmised vahejuhtumid: (A) üks juhtum, kui tänaval oli uimastisõitlane (kaks juhtumit lähedalasuvates sektorites), (B) kaks juhtumit, kui tänaval olid joobes inimesed, (C) 24 poevarguse juhtumit, (D) kaks murdvarguse juhtumit, (E) üks juhtum, kui mees urineeris tänaval, (F) üks autost varastamise juhtum.

Murdvarguse piirkond:

Murdvarguse piirkond (allikas: Google kaart).

Autost varastamise piirkond (allikas: Google kaart).

Lähtuvalt politsei 1. jaanuari 2014 kuni 15. aprilli 2014 andmetest toimusid sektoris 2 järgmised vahejuhtumid: (E) üks juhtum, kui mees urineeris tänaval.

Piirkonnas 2 ei registreeritud ühtegi vahejuhtumit ega kuritegu, kuigi inimesed töid välja, et selles olevast tänavast möödumine tekitas neis ärevust. Põhjus võib peituda selles, et tänavalt ei ole võimalik põgeneda. Ühel pool tänavat on täies pikkuses telliskivisein ja teisel pool garaažid.

Balta iela – tänaval, millel ei registreeritud ühtegi vahejuhtumit ega kuritegu, kuid inimesed töid esile, et kardavad seda tänavat (allikas: Google kaart).

Määratletud piirkonnas öösel

Määratletud piirkonda jälgiti öösel, et leida mistahes võimalikke probleeme, mis võivad esineda peale päikeseloojangut. Patrullid alustasid kell 00:25 ja lõpetasid 01:25. Sel ajaperioodil oli piirkond vaikne, märgati umbes 20 jalgsi liikuvat inimest (kõik mehed, üks neist oli purjus).

Patrullimise käigus täheldati, et kõik peatänavad olid valgustatud. Samas olid kortermajade vahel olevad teerajad pimedad, seal ei olnud mingit valgustust.

Vaatluste põhjal koostatud kaart piirkonna pimedatest kohtadest.

Mustad alad viitavad piirkonna 1 täiesti pimedatele kohtadele. Piirkonnas elavad inimesed peavad seda pimedat ala läbima, kui soovivad minna lähedalasuvasse ostukeskusesse. Ükski neist jalakäijate teedest ei ole valgustatud.

Hea valgustusega piirkond, ainult üks koht on pime (allikas: Google kaart).

Balta iela lähedal asuvad pimedad kohad.

Peamised huvigrupid

- Kohalik omavalitsus
- Ettevõtted – poed, parklad, kasiino, baar
- Korterite omanikud (või nende esindajad)
- Postkontor
- Politsei
- Koolid
- Garaažide omanikud

Võimalikud lahendused

Maa-ala analüüsimisel määratleti kaks võimalikku arendusvaldkonda:

1. Keskkonda investeerimine (laste mänguväljakute renoveerimine ja probleem grafitiga)

Cementa iela mänguväljak (CPTED konkursi osaleja foto)

Laste mänguväljak ehitati nõukogude ajal (väljaku asukoht on märgistatud rohelise ringiga) ja on praeguseks lagununud peaaegu kokkukukkumiseni. Ala ei kasutata sihtotstarbeliselt ja praegu ei kasutata seda üldse. Lähedal asub valveta parkla. Endist mänguväljakut ümbritsevat ala katab grafiti. Mänguväljakul ei ole võimalusi öiseks valgustamiseks.

Cementa iela mänguväljak (CPTED konkursi osaleja foto)

2. Öised valgustusprobleemid

Poodi minevad inimesed peavad kasutama valgustamata teed. Nad peavad ka läbima pimedaid alasid (märgistatud all roheliste ringidega) või võtma ette teise suhteliselt pika tee ostukeskusesse IKI.

Kortermajade vahel olevad teed, pildil on toodud pimedad alad, mida poodi viiv tee läbib.

Kuigi nendes piirkondades ei esinenud kuritegevust, tundsid inimesed ennast seal ebatavaliselt. Ostukeskust läbiv tunnel on samuti pime (CPTED konkursi osaleja foto)

4. ÜLDINE ÜLEVAADE RUUMILISEST PLANEERIMISEST

MARTINA PROOSA

Ruumilise planeerimise eesmärk on luua aluspõhi inimestele tasakaalustatud ja jätkusuutliku keskkonna loomiseks, kasutades selleks **ruumilisi planeeringuid**. Selle eesmärgi saavutamiseks on ruumilise planeerimise protsess avalik ja peab seetõttu tegelema ruumi kasutamisega seotud vastanduvate huvidega ning neid huvisid tasakaalustama ja kohaldama.

Teisisõnu panevad huvigruppide ja avaliku osalusega koostatud ruumilised planeeringud **paika tingimused maa kasutamiseks ja ehitamiseks** nendel juhtudel ja piirkondades, kus planeeringu ettevalmistamine on kohustuslik. Väiksema rahvaarvuga maapiirkondades võib tavaliselt ehitada ilma planeeringuta.

Kõiki riike ühendab planeerimise läbiviimine erinevatel tasanditel – nii üleriigilisel kui ka kohaliku omavalitsuse tasandil. Üleriigilisel tasandil koostatavates planeeringutes pannakse paika riigi või maakonna ruumilise arenduse üldisemad nägemused. **Kohaliku omavalitsuse tasandi** planeeringud tegelevad konkreetsemate maakasutusküsimustega, **üldplaneeringud** tegelevad kogu kohaliku omavalitsuse piirkonnaga ja **detailplaneeringud** koostatakse kruntide jaoks.

Ruumiline planeering on dokument, mis koostatakse planeerimisprotsessi tulemusel. Ruumiline planeering koosneb tekstist ja tehnilistest joonistest, mis täiendavad üksteist ja moodustavad ühtse terviku. Ruumilise planeeringu tekstiosas tuuakse välja ruumilise arendamise eesmärgid, mis põhinevad planeerimisala ruumilise arendamise analüüsil ning planeerimislahenduste jaoks väljastatud kirjeldustel ja põhjendustel.

Kuigi **ruumilise planeerimise põhimõtted** on enamus riikides ühised, erinevad riigiti **konkreetsed reeglid**, mis sõltuvad kultuurilistest, poliitilistest ja muudest tingimustest.

Kuna CPTED põhimõtteid ei ole fikseeritud Eesti, Läti, Leedu ja Soome õigusaktides, ei ole nendes riikides kohustuslikke CPTED nõudeid. Seevastu on olemas rahvusvahelised standardid, millest planeerimisprotsessis lähtuda võib.

Mõned CPTED-ga seotud nõuded sisalduvad Hollandi ehitusstandardis, need sätestavad reeglid turvalistele ustele ja akendele ning valgustusele väliskuse juures; reegleid tuleb järgida mis tahes uue elumaja ehitamise ja põhjaliku renoveerimise käigus. Rohkem teavet on toodud lisa 2.

5. KUIDAS OSALEDA PLANEERIMISPROT- SESSIS JA TEHA TURVALISUSALASEID ETTEPANEKUID

ANDRES LEVALD

5.1 Planeerimisprotsesside tutvustus

Linnapiirkondades saab turvalisust ja ohutust suurendada nii olemasolevates kui ka uutes planeeritavates keskkondades. Linna- planeerimisel on mõju erinevatele kuriteoliikidele ja kuriteohirmule, kuna selle kaudu on võimalik mõjutada õigusrikkujate, ohvrite, elanike või politsei käitumist ning nende suhtumist, valikuid ja tundeid.^A

Igal sekkumisel ehitatud keskkonnas on füüsiline ja sotsiaalne mõju vahetule ümbrusele. Mõju pehmendamiseks on vaja rakendada konkreetseid tegevusi. Erinevatel ruumilise planeerimise ja projek- teerimise liikidel on erinevad eesmärgid, strateegiline ajahorisont ja üldistustasandid. Sellest lähtuvalt on neil ehitatud keskkonna kujun- damises eriomased sihid. Tavaliselt jaotatakse ruumilise planeerimise liigid üleriigiliseks, regionaalseks (maakondlikuks) ja kohalikuks tasandiks, mida on kirjeldatud lisas 3.

Üleriigiline planeerimine

Üleriigiline terviklik ruumilise arengu strateegia peab sisaldama visiooni asustussüsteemist, mis tagab kvaliteetse elukeskkonna ja hõlmaks enamikku üldistest turvalisuse valdkondadest.

Regionaalplaneerimine

Regionaalplaneerimisega määratakse maakondlikul tasandil asus- tussüsteemi ruumilise arengu põhimõtted ja suunad, samuti ka- sutatakse seda maaomavalitsuste ja linnade üldplaneeringute koostamise alusena.

Planeerimine kohalikul tasandil

Üldplaneeringu tasandil on kuritegevuse ennetamisest lähtuvalt võimalik eristada kaheksat linnakeskkonna tüüpi. Igal keskkon- natüübil on kohased meetmed kuritegevuse ennetamiseks linna- planeerimise ja projekteerimise kaudu (vt lisa 4).

1. Elupiirkonnad D1
2. Koolid ja noorteasutused D2
3. Tööstus, tootmine ja kontorid D3
4. Ostlemine või jaemüük D4
5. Pargid ja avalikud aiad D5
6. Vabaajakeskused D6
7. Ühistransport ja parkimisehitised D7
8. Kesklinnad ja avalikud ruumid D8.

Detailplaneeringus tuleb sätestada konkreetset nõuded ja tingimused, mille abil ennetada kuritegevuse riske; need peavad vastama eelmainitud linnakeskkonna tüüpidele ja asjakohastele meetmetele.

	Sekkumise tase	Tegevuste näited	Huvigrupid
1	Uue hoone projekteerimine	Hoone projekt ja selles kirjeldatud seosed ümbrusega	Omanikud/tulevased elanikud, arendajad, arhitektid, ehitajad
2	Uue rajatise projekteerimine	Saage ülevaade hoonet ümbritsevatest avalikest ruumidest; edendage piirkonna elanike määratlemist; tagage privaatsuse ja avaliku ruumi selge eristamine; tegevused esimesel korral; uksehoidja; jalakäijateede katkematus; parklate asukoht ja kujundus, maa-aluse parkimise vältimine; arvestage haldamise ja hooldamisega juba kavandamise etapis	Kohalik omavalitsus, maavalitsus, kohalikud huvigrupid, politsei, arhitektid ja planeerijad, liiklusosakond, ühistranspordi korraldaja, avalike teenuste osutajad, kinnisvarahaldajad
3	Uute rajatiste planeerimine	Kontrollige piirkonna ehitustihedust; kasutage multifunktsion- aalseid hooned; linnaruumi, hoonete vormide ja ehitustüüpide järjepidevust; kavandage tänavamustrite, jalakäijate ja jal- graturite teede katkematus, kontrollige parkide ja koolide kuju ja asukohta; arendage esimese korruse kasutust	Kohalik omavalitsus, maavalitsus, kohalikud huvigrupid, politsei, arhitektid ja planeerijad, liiklusosakond, ühistranspordi korraldaja, avalike teenuste osutajad, kinnisvarahaldajad
4	Uue infrastruktuuri planeerimine	Vältige tõkkeid ja enklaave; tagage juurdepääs; säilitage jalakäijate liikumisvõimaluste järjepidevus; looge ulatuslik ühistranspordisüsteem	Kohalik omavalitsus, maavalitsus, kohalikud huvigrupid, politsei, arhitektid ja planeerijad, liiklusosakond, ühistranspordi korraldaja, avalike teenuste osutajad, kinnisvarahaldajad

Hoonete kujundus

Ehitatud keskkonnas turvalisuse suurendamisele suunatud te- gevustel on vähemalt neli sellist taset, mis on otseselt seotud linna- planeerimise ja projekteerimisega (CEN/TR 14383-2:2007, vt tabel 1).

Esmalt on oluline määratleda käsitletav ala kas uue või ole- masolevana. Uue ala puhul on olemas eelkõige kavand. Eristamine on oluline, kuna:

- **uus keskkond** (= uus projekt): vahendiks on kuritegevuse hindamine. Kuritegevust ja kuriteohirmu saab hinnata teooriate abil või lähtudes teiste kavandatavale sarnaste linnaosade või projektide kogemustest õpitust; kuritegevuse eelneva analüüsi meetodiks on anda eelhinnang võimalikele probleemidele, mis esinevad tõenäoliselt tulevikus pärast kavandi realiseerimist;
- **olemasolevad keskkonnad:** vahendiks on kuritegevuse ülevaade. Kuritegevust ja kuriteohirmu saab hinnata reaalselt, kasutades meetoditena kuritegevuse näitajaid, küsitlusi, turvalisuskontrolle, elanike, piirkonda külastavate ja kasutavate inimeste ning spetsi- alistide (politseinike, poeomanike jne) kogemuste ning arvamuste küsimist, vaatlusi, intervjuusid ohvrite ja/või õigusrikkujatega jne; kuritegevuse analüüsi meetodiks olemasolevas piirkonnas on ku- ritegevuse ülevaade (hinnang olemasolevas linnas või linnaosas reaalselt esinevatele kuritegevusprobleemidele).

Kujundatava keskkonna võimaliku kuritegevuse hinnang peab lähtuma linnaosa olemasolevate piirkondade kuritegevuse ülevaadetest. Ole-

masolevas piirkonnas esinevate või uues kavandatavas piirkonnas tekkida võivate probleemide määratlemine ja liigitamine on peamine alus, mille abil valida sobivaid linnaplaneerimise ja -kujunduse stra- teegiaid ning kuritegevuse ennetamise meetmeid. Kuritegevuse hin- damisel uutes keskkondades või kuritegevuse ülevaade koostamisel olemasolevates keskkondades tuleks analüüsida nii kuritegevuse mustreid kui ka piirkonna soodumust kuritegevust ligi tõmmata. Ebaturvalisust on keeruline hinnata. Tihti tuleb kasutada erinevaid olemasolevad andmeid ja küsitlusi, et määratleda asjaosalised, kes võivad ebaturvalisust mõjutada, ning konkreetset kohad, mis võivad olla ebaturvalised. Linnaplaneerimine ja -kujundamine ei saa kuriteohirmu otseselt mõjutada, kuid keskkonna iseloom saab vähendada hirmutunnet.

Politsei peab tavaliselt tagama, et järgitakse seadusi. Politsei reageerib hädaolukordades kiiresti ja suudab leida ning lahendada juba tekkinud probleemid. Käesolevas raamatus esitatud põhimõtete puhul peaks politsei avastama võimalikud probleemid enne nende tekkimist ja tegutsema nende ennetamise suunas.

Selline lähenemine on suunatud kuriteo toimumise ennetamisele ja tegeleb keskkonnas kõigi osapooltega, kes võivad kuriteo toimumist mingil moel mõjutada.

Nagu mitmete teiste linnaprobleemide puhul, võib ka kuritegevuse ennetamine linnaplaneerimise ja projekteerimise kaudu tunduda keeruline, kuna:

- selleks on vaja erinevaid teadmisi,

- mõjutab samaaegselt erinevaid teenuseid (planeerimisamet, sotsiaalteenused, politsei, hooldusteenused jne),

- vajab koostööd erinevate otsustustajate vahel (avalikud asutused, erainvestorid jne).

5.2 Turvalisusalaste ettepanekute tegemine – millega tuleks arvestada

Kuritegevuse ennetamine on ehitatud keskkonna planeerimise ja kujundamise protsessis strateegilise tähtsusega ja seda ei saa käsitleda teistest valdkondadest eraldiseisvana. Parima mõjususe ja kulutõhususe saavutamiseks tuleks turvalisus-, ohutus- ja CPTED meetmeid rakendada võimalikult projekti alguses.

Linna planeerimine ja kujundamine on üldised mõisted, mis ei hõlma ainult reaalselt projekteerimist ja kavandamist linnaplaneerijate, arhitektide ja linnakujundajate poolt, vaid ka ettevalmistustöid enne projekti koostamist ning haldamist pärast projekti elluviimist.

Eristada võib kolme strateegiate liiki:

- linnaplaneerimise strateegiad,

- linnakujunduse strateegiad,

- haldamise strateegiad.

Linnaplaneerimise ja –kujundamise strateegiad on kõige olulisemad kavandatavates uutes piirkondades, haldamise strateegiad aga olemasolevas linnakeskkonnas.

5.2.1 Linnaplaneerimise strateegiad

Kuritegevuse ennetamise seisukohast mõjusad linnaplaneerimise strateegiad hõlmavad:

- olemasolevate sotsiaalsete ja füüsiliste struktuuridega arvestamist,

- juurdepääsu tagamist ja enklaavide vältimist,

- elujõulisuse loomist (otstarvete ja tegevuse ühildamist, atraktiivse põhilahenduse koostamist),

- segunemise tagamist (sotsiaalmajanduslike rühmade segunemist, isolatsiooni ja eraldatuse vältimist),

- sobiva linnaliku tiheduse kujundamist, et tagada elujõulisus ja loomulik järelevalve (pidev jälgimine),

- füüsiliste takistuste (infrastruktuurist jms tingituna) ja jäätmaa tekkimise vältimist.

Nende strateegiate eesmärk on sobiva mõõtkava ja kasutusotstarbe valimine ning otstarvete ühildamine selliselt, et see edendab elavust, sotsiaalset kontrolli, kaasatust ning peremehetunnet. Nende strateegiate kasutamine ennetab olemasoleva tänavate, ettevõtete ja avalike asutuste struktuuri kahjustamist. Uute ehitiste puhul võivad need strateegiad luua tingimused sotsiaalsete võrgustike loomiseks ja uue rajatise sulandumiseks ümbritsevasse linnastruktuuri nii kiiresti kui võimalik. Planeerimisstrateegiaid võivad ennetada suurte hoonekomplekside -- mis võivad seest turvalised ja ohutud olla - toimimist isoleeritud linnastruktuuri osadena. Seda on võimalik saavutada ära hoides taoliste komplekside füüsilist eraldamist ümbritsevast, milleks tuleb vältida nende ümber suuri isoleeritud parklaid või omanikuta piirkondi.

Siinkohal võib tuua näitena ostupiirkondade arendamise. Planeerimisstrateegiad soovitavad pigem väliskeskonda hästi seotud kaupluste piirkondi, mitte aga ostukeskuse loomist suletud ehitisena.

5.2.2 Linnakujunduse strateegiad

Kuritegevust ennetamisele suunatud linnakujunduse strateegiad hõlmavad:

- üldplaani (linnastruktuuri ning jalakäijate ja jalgrattateede pidevust),

- tegevustele sobiva asukoha leidmist,

- erinevate kasutuste ajalist koordineerimist, et tagada pidev loomulik jälgimine,

- nähtavust (ülevaade, nägemisulatus hoonete ja avaliku ruumi vahel, valgustus jne),

- juurdepääsu (suund, liikumisruum, alternatiivsed teed, soovimatute isikute ligipääsu piiramine),

- territoriaalsust (inimmõõtmelisuus, avalike ja privaatsete alade selge jagunemine ning liigendus),

- atraktiivsust (värv, materjal, valgustus, heli, lõhn, tänavamööbel),

- vastupidavust (näiteks tänavamööbli ja aedade materjalid).

Nende strateegiate eesmärk on luua tingimused sotsiaalseks kontrolliks, loomulikuks jälgimiseks ja järelevalveks, omandi- ja kuuluvustundeks. Linnakujunduse strateegiad täiendavad planeerimisstrateegiaid.

Seega hõlmab CPTED kuut (6) peamist kattuvat põhimõtet: loomulik järelevalve, loomulik ligipääsu kontroll, territoriaalsus, korrashoid, sihtmärgi kindlustamine ja positiivse kasutuse hõlbustamine.

Territoriaalsus hõlmab strateegiaid, mis süvendavad ruumidega seotud peremehetunnet. Sissetungijaid on lihtsam ära tunda, kuna nad ei paista ruumi kuuluvat. Omandi- ja kasutusõiguse piiritlemise näiteks on avalike, poolavalike ja privaatsete ruumide selge eristamine, kasutades näiteks märke, aedu, kõnniteede märgistamist, kunsti ning püsikuid.

Loomulik järelevalve lähtub eeldusest, et kurjategijad ei soovi, et neid jälgitaks; tänavatele õiguskuulelike „silmade” paigutamine, näiteks akendest nähtavuse tagamine ja parem valgustus suurendab õigusrikkujate riskitaju, vähendab õiguskuulekate elanike ja külastajate hirmu ning vähendab sõltuvust ainult kaamerate abil tehtavast järelevalvest.

Loomulik juurdepääsu kontroll täiendab füüsilist turvalisust ja korralduslikke meetmeid seinade, aedade, kraavide või elavtaradega, et tähistada objektide piire, suunata õiguskuulekaid elanikke ja külastajaid määratud sissekäikudeni ning vähendada juurdepääsu- ja põgenemisteid.

Hooldus on keskne element nähtavuse säilitamiseks, et pakkuda järelevalvet, et tagada ruumielementide kaitstavus ning luua hooldatavuse- ja peremehetunnet. Üheskoos suurendavad CPTED põhimõtted korralduslike, tehniliste ja füüsiliste turvalisusmeetmete tõhusust ning vähendavad kulutusi tehnilisele varustusele ja tegevu-

skulusid. Kavandamise algsetes etappides on oluline arvestada ka tulevase hooldamise vajadustega.

Sihtmärgi kindlustamine: füüsiline turvalisus ja kujundus, mille abil saab raskendada hoonesse või ruumi sisenemist või vandaalitsemist. See on kõige traditsioonilisem vastus kuritegevusele: kuriteo sooritamise füüsiline raskendamine õigusrikkuja jaoks lukkude, riivide, trellide, uste või väravate abil – keskaegse kindlustuse laadne lähenemine. Põhimõte on seotud juurdepääsu kontrolliga.

Positiivse kasutamise hõlbustamine: põhimõte on seotud sellise keskkonna loomisega, mis suurendab tõenäosust, et ala hakkavad kasutama õiguskuulekad kasutajad. Taoline „parem segu kasutajatest” on oluline ka rahvamassi käitumise kontrollimisel: erinevatest inimestest koosnev kogum (vanad/noored, mehed/naised) on tihti rahulikum ja vähem ohtlik kui grupp, mis koosneb näiteks ainult noortest meestest.

Põhimõtteliselt ei toimi ükski ala linnas isereguleervalt; enamik neist vajab teatud järelevalvet ja hooldamist. Füüsilise keskkonna peamised näitajad, millega tuleb arvestada on:

- piirkonna üldine iseloom ja kasutus,

- ehitatud keskkonna vorm ja ehitustihedus,

- välisruumide ja rohealade omadused,

- seos avalike, poolavalike, poolprivaatsete ja privaatsete ruumide vahel,

- hoonete fassaadid ja sissekäigud,

- ühistranspordiliinid ja –peatused,

- liiklusvood ja parkimine,

- jalakäijate ja jalgratturite liikumine,

- esimestel korrustel asuvad ettevõtted ja nende lahtiolekuajad,

- valdav tegevus kõrgematel korrustel, avalikes ruumide avalik ja privaatne valgustus,

- laostunud ja mahajäetud alade olemasolu,

- hoolduse ja korrashoiu tase (CEN/TR 14383-2:2007 lk 16).

Planeerimine tähendab ka infrastruktuuri planeerimisega seotud otsuseid; tihti killustavad teed ja transpordiühendused linna üksikuteks osadeks ning loovad isoleeritud või mahajäetud piirkondi, mida on keeruline kontrollida.

- Uute rajatiste või uuendatavate linnapiirkondade planeeringuline struktuur ja tänavate süsteem tuleks korraldada nii, et oleks välditud enklaavide teke.

- Uue arendatava piirkonna sidumiseks linnatervikuga on oluline hea ühistranspordiühenduste tagamine.

- Aeglased ja keskmise kiirusega liiklusvood tagavad väärtuslikud „silmad tänaval”, mis on oma liikuva iseloomu tõttu tõhusad kuritegevuse heidutamise vahendid.

Kuritegevuse tõhusamaks ennetamiseks tuleks planeerimise ja kujundamisega vältida mahajäetud elujõuetute ruumide ning määratlemata või varjatud kohtade tekkimist, kuna vandalism ja teised kuriteoliigid kipuvad koonduma just sinna. Kui selliste kohtade tekkimine on vältimatu, tuleks neid hooldada turvalisuse tagamisest lähtudes.

Linnavõrgustike pidevus ja avalike välisruumide selge planeering parandab kasutajate iseseisva liikumise võimalusi ja turvalisustunnet. Jalakäijatele planeeritud välisruumide ja ühendusteede nähtavus ümbritsevatest hoonetest ja tänavatelt aitab kuritegevust ennetada ja suurendab turvalisuse tunnet. Sarnaselt hõlbustab ka avalike ja privaatsete välisruumide selge piiritlemine nende haldamist.

„Kui privaatsfääri asemel keskenduda jalakäijate üldisele turvatus- tundele avalikus ruumis, tuleb ilmsiks selge seos linnaelu edenemise ja turvalisustaotluse vahel.” (Gehl, J, Linnad inimestele, 2015, lk 98).

„...era- ja avaliku ruumi üleminekuvalad peavad aga olema hoolikalt piiritletud, et era- ja avalikul omandil selget vahet teha.”

„Üleminekut saab markeerida ka kõrgusevahede, astmete ja treppidega, mis võimaldavad välise ja sisese ning era- ja avaliku ruumi liitekohtadeks olevaid äärealasid pehmedada. Üksnes selgelt märgistatud territoorium saab pakkuda erasfäärile omast kaitset, mida inimesed teistega kontakteerumiseks ja linnaellu panustamiseks vajavad” (Ibid. lk 103).

5.3 Sekkumisvõimalused

Sekkumisteks on erinevaid võimalusi ja ajastusi.

5.3.1 Õiguslik lähenemine

Ametlikku planeerimisprotsessi kuuluvad seadusega tagatud toimingud, mille abil proovitakse leida kõik huvitatud osapooled ja arvesse võtta nende ettepanekuid.

1. Koostöö planeeringute koostamisel. On oluline, et kohalikud omavalitsused kaasaksid mistahes planeerimiskomisjoni või planeeringu juht- või töögruppi politsei esindajad, et arvesse oleks võimalik võtta kõiki võimalikke turvalisusega seotud aspekte. Kohalikud politseiametnikud võivad eelnevalt väljendada oma valmidust osaleda ja välja pakkuda enda kompetentsed esindajad.

2. Seaduse kohaselt vastutavad kohalikud omavalitsused avalike arutelude korraldamise eest, mille käigus oleks planeerimisettepanekut võimalik avalikkusele esitleda, sealhulgas tutvustada planeeringulahenduse erinevaid variante ja planeeringu elluviimisega kaasnevat võimalikku mõju.

3. Planeeringu avalik väljapanek. Planeeringu avaliku väljapaneku ajal on kõigil huvitatud isikutel tagatud juurdepääs kõigile planeeringuga seotud materjalidele ja teabele, mis on planeeringu koostamist korraldava kohaliku omavalitsusorgani või maavanema valduses. Avalikku juurdepääsu pakutakse haldussorgani tööajal. Kõigil on avalikustamise aja jooksul õigus planeeringuga seoses ettepanekuid teha ja vastuväiteid esitada.

Lisaks:

1. Kõigil on igal ajal õigus teha ettepanekuid planeeringuliste lahenduste kohta ning kohalikud omavalitsused peavad olema pidevalt võimelised neid vastu võtma, registreerima, analüüsima, kaalutlema ja edasiseks kasutamiseks meeles pidama. On mitmeid tehnilisi vahendeid, mille abil on võimalik osaleda kogu ruumilise planeerimise protsessis ja saada mistahes olulist teavet interneti kaudu (näiteks <https://rpis.andmevara.ee/>; <http://www.tallinn.ee/est/ehitus/Planeeringute-register-2>; <http://ksv.hel.fi/keskustelut/> ja teised).

2. E-teabe- ja internetiajastul peab ruumilise planeerimise teave olema kõigile avatud e-süsteemide kaudu lihtsalt ja loetavalt kättesaadav ka mittespetsialistide poolt kasutataval kujul.

3. On olemas uudseid tehnoloogilisi võimalusi, mis võimaldavad märkuste ja ettepanekute kiiret edastamist (näiteks nutiäpp Anna teada: <http://kov.riik.ee/annateada/> ja teised). Avaliku planeerimise vahendite kirjeldus on esitatud lisan 3.

4. Kohalik politsei peab tegema haldusorganitega pidevat koostööd, suhtlema ning edastama linnaplaneerimise ja -keskkonnakujundusega seotud tähelepanekuid ja probleeme.

5.3.2 Strateegiline lähenemine

Tõhusaid süstemaatilisi lähenemisviise ja asjakohaseid strateegiaid on kirjeldatud kuritegevuse ennetamise linnaplaneerimise ja -kujundamise standardites (CEN/TR 14383). Politsei peab edendama nende standardite rakendamist ja aktiivselt asjakohastest tegevustest osa võtma. Tuleks aga meeles pidada, et turvaline elukeskkond on üldsuse ühine eesmärk ja politsei ei ole selle eest ainuvastutav.

Pärast kuritegevusega seotud probleemi kindlakstegemist konkreetsetes piirkonnas kuritegevuse hindamise või kuritegevuse ülevaate abil tuleks määratleda mistahes sekkumise eesmärgid ja suunised. Pärast eesmärkide seadmist tuleks valida sobivad strateegiad nende saavutamiseks.

Rakendamiseks tuleb strateegiad muuta koordineeritud tegevuste ja meetmete kogumiks. Samas sõltuvad taolised tegevused ja meetmed kohalikest kontekstist, kultuurilistest traditsioonidest ja varasematest kogemustest ning seega võivad erinevates kohtades oluliselt erineda.

Esmalt tuleks leida sobivad partnerid. Erilist tähelepanu tuleb pöörata suhtlemisele nende partneritega, kelle nõu vajatakse seetõttu, et nad on tulemuste lõppkasutajad.

Eristada on võimalik kolme suurt sidusrühma:

- omanikud ja arendajad,

- spetsialistid, kes rikastavad projekti oma teadmistega,

- elanikud ja linnakeskkonna kasutajad.

Planeerimisprotsessi peamised mõjutajad on:

- planeerijad ja projekteerijad: linnaplaneerijad, arhitektid, maastikuarhitektid, transpordi- või liiklusinsenerid, ehitusinsenerid;

- politsei ja turvatöötajad: kuritegevuse ennetamise spetsialistid, ohvritoe töötajad, eraturvafirmad ja konsultandid, kindlustusfirmad;

- sotsiaaltöötajad: sotsiaalabi pakkujad, konfliktide lahendajad, vähemusrühmade abistajad, uimastisõltlaste abistajad;

- sotsioloogid, psühholoogid ja uurimiskonsultandid.

Rahvastikust (kas inimeste ja/või ettevõtete hulgast) kaasab planeerimisprotsess:

- kohalikke elanikke;

- kohalikke töötajaid (poodide omanikud ja kohalike ettevõtete juhid, kohalikud ettevõtted või kommunaalteenuste osutajad, mis pakuvad näiteks valgustust, transporti, jäätmekäitlust ja puhastusteenust, erinevate avalike ruumide (parkide, tänavate, parklate) hooldajad, poodide töötajad, sotsiaaltöötajad, meditsiinitöötajad, koolide juhid, õpetajad, kohapeal ja kohaliku elanikkonnaga töötavad spetsialistid);

- teisi kasutajaid: inimesed, kes kasutavad välisruumi või käsitletavat piirkonda, kuid kes ei ole kohalikud elanikud.

Politsei kõige olulisemad partnerid on need ametiasutused, kes vastutavad lubade andmise eest uusarendatavas ja/või olemasolevas keskkonnas. Nimetame seda edaspidi vastutavaks asutuseks. See võib olla näiteks kohalik omavalitsus või selle amet.

Vastutav asutus peaks tõendama oma pühendumust kuritegevuse ja kuriteohirmu ennetamisele või vähendamisele läbi linnaplaneerimis- ja kujundusmeetmete järgmiselt:

- a. turvalisus- ja ohutusnõuete olulisusest teavitamine ja nende propageerimine;

- b. turvalisus- ja ohutuseeskirjade loomine;

- c. kuritegevuse ülevaadete koostamine olemasolevates keskkondades ja kuritegevuse hinnangute tegemine kavandatud uutele keskkondadele;

- d. tagamine, et üldised turvalisus- ja ohutuseesmärgid vastavad asjakohastele reeglitele viimaste olemasolul;

e. alade määratlemine, mille kohta kehtivad selles dokumendis nimetatud eeskirjad;

f. tehnilise toe tagamine turvalisus- ja ohutuseeskirjadele;

g. ressursside kättesaadavuse tagamine.

Kuritegevuse ennetamise eeskirja toetamiseks on soovitatav luua tehniline tugistruktuur.

Uue keskkonna arendamise või olemasoleva piirkonna rekonstrueerimise, renoveerimise ja/või hooldamise korral peaks vastutav asutus alustama protsessi, et tagada vastavus kehtestatud turvalisus- ja ohutuseesmärkidele.

Vastutav asutus peaks enda seast valima esindaja, kellel peaks sõltumata oma teistest kohustustest olema vastutus ja volitused, et tagada:

a. vajalike tegevuste (vt joonis 1) määratlemine, rakendamine ja jätkumine;

b. vastutava asutuse teiste asjaosaliste teavitamine protsessist.

Koostada tuleks multidistsiplinaarne töörühm (kui seda ei ole juba teistel eesmärkidel loodud) ning konkreetseesse projekti tuleks kaasata huvigruppide esindajad.

Töörühm peaks koostama, seejärel rakendama ja ellu viima vastutava asutuse poolt heakskiidetud eesmärgipüstituse (tegevuse lähteülesande). Töörühma peamised ülesanded on:

- panna paika tegevuskava;

- määratleda ja uurida konkreetse piirkonna kuritegevus- ning turvalisusprobleeme;

- anda avalikele ja eraarendajatele, planeerijatele, projekteerijatele ja ehitajatele suuniseid, et tagada eesmärgi saavutamine (lähteülesande täitmine);

- anda vastutavale asutusele hinnang püstitatud eesmärkide saavutamise ja projekti arengu kohta;

- saavutada töörühmale vastutava organi poolt seatud eesmärgid.

Töörühma tegevuses on võimalik integreeritud või spetsialiseeritud lähenemine.

5.3.3 Integreeritud lähenemine

Uue või olemasoleva piirkonna planeerimisel tuleks töörühma kaasata spetsialiste, kes töötavad turvalisuse, ohutuse ja kuritegevuse ennetamise või vähendamise valdkonnas, sealhulgas politseinikke, turvaspetsialiste, sotsiaaltöötajaid või ka elanike esindajaid.

5.3.4 Spetsialiseeritud lähenemine

Tuleks luua eraldiseisev töörühm kuritegevuse ja kuriteohirmu ennetamiseks või vähendamiseks läbi linnaplaneerimise, -kujundamise ja -hooldamise, mis nõustaks (ja mõjutaks) planeerijaid, projekteerijaid, arendajaid, ehitajaid ja vastavate tugiteenuste pakkujaid.

Esmalt peaks töörühm eesmärgipüstitusest lähtudes koostama ülevaate praegusest kuritegevuse ja kuriteohirmu olukorrast või andma vastava hinnangu piirkonna tulevikule.

Ülevaade või hinnang peaks sisaldama:

a. nende kuritegevusega seotud probleemide olemuse, liigi ja olulisuse määratlemine, millega tuleb tegeleda olemasolevas keskkonnas või milliseid tuleb ennetada uues ehitatavas keskkonnas;

b. selliste keskkonnategurite, hoonestusvormide ja kujundustunnuste määratlemine, mis võivad otseselt või kaudselt tekitada kuritegevusega seotud probleeme

Hindamise tulemused peaks vastutava asutusega läbi arutama.

Seejärel peaks töörühm saadud teadmiste põhjal määratlema projekti konkreetseid ülesanded, mis kattuvad üldise eesmärgipüstitusega. Need ülesanded tuleks kinnitada turvalisus- ja ohutusnõuete nimekirjana, mis peaks sisaldama nõuete täitmise ajakava.

Töörühm peaks koostama kava, mis sisaldab:

a. ülevaadet sellest, mis tõenäoliselt lähitulevikus toimub, kui ei rakendata ühtegi meetet kuritegevuse ja/või kuriteohirmu ennetamiseks ja vähendamiseks. See hõlmab ka ülevaate võrdlust eespool kirjeldatud turvalisus- ja ohutusnõuetega;

b. kõige tõhusamaid strateegiaid, mis tõenäoliselt tagaksid turvalisus ja –ohutusnõuete täitmise ning meetmed, mida selelks tuleks rakendada. Suure või keerulise projekti puhul on soovitatav tihe koostöö planeerijate, projekteerijate ja töörühma vahel, et saavutada üksmeel protsessi jätkamiseks;

c. kaasnevaid kulusid;

d. väljapakutud meetmete eeldatavat mõju;

e. säilida võivaid ebakõlasid ning potentsiaalseid ohte ja riske, mis võivad järgneda ühe või mitme nõude mittejärgimisele.

Töörühm peaks kava esitama vastutavale asutusele ja kõigile huvigruppidele.

Vastutav organ peaks otsustama:

- milliseid strateegiaid ja meetmeid rakendada

- või milliste plaaniosade kallal peaks töörühm veel tööd tegema, sellisel juhul peab töörühm ja/või projekti arendajad tegema täiendavaid töid ning vastutav asutus peaks esitama eesmärkide ja nõuete kohaldatud versiooni.

Pärast otsuse langetamist strateegiate või meetmete osas tuleks need kõigi osapoolte vahel kokkuleppes fikseerida. Kokkuleppes tuleks määratleda:

- kes mida teeb ja millised on osapoolte kohustused

- ajakava

- kavandatud tegevuste seire ja hindamine.

Iga kokkuleppe osaline vastutab endale võetud kohustuste täitmise eest ja peab teisi arengutega kursis hoidma. Vastutav asutus määrab viisi, kuidas tegevust kontrollitakse. Tegevuste seire- ja hindamisprogramm peaks olema eelnevalt kavandatud. Hindamisspetsialistide valik ja hindamiste läbiviimise viis peaks tagama hindamise objektiivsuse ning erapooletuse.

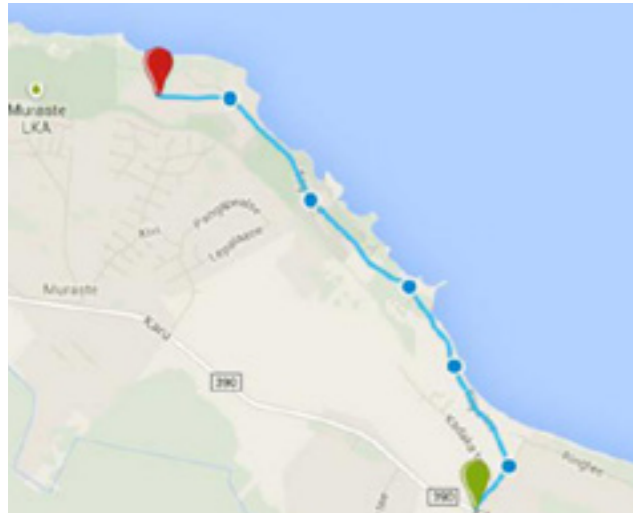
JUHTUMIUURING 4.

TALLINNA-RANNAMÕISA-KLOOGARANNA (EESTI)

Määratletud probleem

Tallinna, Rannamõisa ja Kloogaranna vaheline maantee ning Tilgu tee kuni Eesti Sisekaitseakadeemia Politsei- ja piirivalvekolledžini aadressil Tilgu tee 55c, Harku vald, Muraste küla, Harjumaa. Tilgu tee laius varieerub 4,60 kuni 6 meetri vahel.

Osapool	Probleem
Kohalikud elanikud	<ul style="list-style-type: none"> • Kiirust ületavad autojuhid. • Sportlased peavad end teede „valitsejateks “; nad ei pea kinni liiklusseaduse reeglitest. • Strateegiline haavatavus, sealhulgas halb juurdepääs operatiivsõidukitele, kuna see on ainuke juurdepääsuvõimalus.
Kolledži töötajad, sealhulgas õpilased	<ul style="list-style-type: none"> • Strateegiline haavatavus, sealhulgas halb juurdepääs operatiivsõidukitele, kuna see on ainuke juurdepääsuvõimalus. • Kiirust ületavad autojuhid. • Sportlased peavad end teede „valitsejateks “; nad ei pea kinni liiklusseaduse reeglitest.
Külastajad ja puhkajad	<ul style="list-style-type: none"> • Ei ole parklaid. • Teedemärgistus ei ole arusaadav ega tuttav.
Hobi- ja profisportlased	<ul style="list-style-type: none"> • Kiirust ületavad autojuhid. • Teed on liiga kitsad. • Autojuhid ei järgi ristteedel liiklusseaduse reegleid.
Tilgu Sadama kasutajad (kalurid ja väikelaevade omanikud)	<ul style="list-style-type: none"> • Kiirust ületavad autojuhid. • Sportlased peavad end teede „valitsejateks “; nad ei pea kinni liiklusseaduse reeglitest. • Strateegiline haavatavus, sealhulgas halb juurdepääs operatiivsõidukitele, kuna see on ainuke juurdepääsuvõimalus. • Teedemärgistus ei ole arusaadav ega tuttav. • Suurtele ootavatele sõidukitele ei ole piisavalt ruumi.

Tilgu tee (allikas: Google kaart).

Neljakilomeetrise Tilgu teel on mitmed vastanduvad liiklusemärgid ja märgistused. Paigaldatud on vastanduvad liiklusemärgid või märgid, mida on võimalik mitmel viisil tõlgendada (ootekohtade märgid on paigaldatud mõlemale poole kurvi, sest kui kaks sõidukit kohtuvad kurvis, ei pruugi neil olla piisavalt ruumi teineteisest möödumiseks) ning teemärgistus erineb tavapärasest.

Tilgu tee kiiruspiirangumärgid. Tee on väga kitsas ja puudub telgjoont märgistav katkendjoon. Katkendjooned (vt 923b) asuvad mõlemal pool teed, kuid üldiselt ei mõista teekasutajad nende eesmärki. (CPTED konkursi osaleja foto).

Praegu on teel kiirust piiravad märgid, erosioonihuga rannikuäärde on ehitatud betoonpiirded ja märgistatud on truupeide asukohad. Sellest hoolimata juhtub igal aastal sel teel kergeid liiklusõnnetusi, tavaliselt sõidab üks kaasatud autodest teelt välja. Kuna enamus õnnetusi on vaid kindlustusjuhtumid, ei kaasata neid riiklikusse statistikasse.

Õnnetus Tilgu teel (CPTED konkursi osaleja foto).

Teel on kohustusemärgid (sealhulgas STOP-märk), kuid juhid ei tundu nendest kinni pidavat. Juhid ei peatu enne kergliiklusteede ületamist, millel on liikumisel eesõigus kergliiklejatel. Isegi selle käsiraamatu jaoks ristteed pildistades eirasid mitmed juhid STOP-märki. Risttee nähtavus on piiratud paremal asuva hoone tõttu. Juhid eelistavad sõita Tallinna, Kloogaranna ja Rannamõisa vahelisele maanteele välja ignoreerides STOP-märki ning veendumata kergliiklejate ohutuses. Milline peaks olema lahendus? Anda eesõigus Tilgu teel liiklejatele? Lammutada maha hoone? Eemaldada STOP-märk? Asendada see anna teed-märgiga?

Tilgu tee kohustusemärgid enne ristumist kergliiklusteedega (sealhulgas STOP-märk) ja maantee (kus on anna teed-märk) (CPTED konkursi osaleja foto).

Buss on Tilgu teel peatunud tehnilise rikke tõttu. Ruumpuuduse tõttu ei saanud teised sõidukid teed kasutada (CPTED konkursi osaleja foto).

Tilgu tee läbib Muraste looduskaitseala, mistõttu ei ole umbes ühe kilomeetri pikkuses võimalik teed laiendada (CPTED konkursi osaleja foto).

Tilgu tee on ainuke tee, mis on strateegiliselt haavatav. Õnnetuse korral ei ole tuletorjebriigaadidel piisavalt ruumi teed kasutada, mis tingiks ummikuid, mis omakorda tingiks viivitust või abi mitte üldse saabumist.

Pooled

1. Kohalikud elanikud
2. Kolledži töötajad, sealhulgas õpilased
3. Külastajad
4. Hobi- ja profisportlased
5. Tilgu Sadama kasutajad (kalurid ja väikelaevade omanikud)
6. Maanteeamet
7. Harku Valla võimud
8. Keskkonnaamet
9. Looduskaitsejad.

Märkide tähendused

Märk 555 „ootekoht” viitab kitsale kohale tee ääres, kus teekasutaja peaks ootama ja laskma vastutuleval sõidukil mööduda.

Märgistus 923b „võrdsete kriipsude ja vahedega katkendjoon”, nii kriipsude kui ka vahede pikkus on üks meeter, kriipsu laius on 10 cm. 1) tähistab märgistuse 911 „ühekordne pidevjoon” (mis tähistab teeäärt, ristteed või kurvi) katkestust; 2) märgistab sõidutee äärt, kus maksimaalne kiirus on 50 km/h või vähem. Märgistust 923b võib ületada mõlemalt poolt.

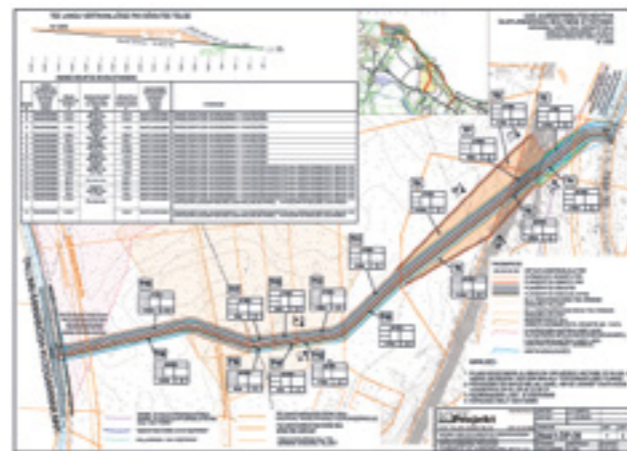
Milline võiks olukord olla kahe aasta pärast?

Kõikide poolte probleemid on leevendatud järgmiste meetmetega:

1. Tilgu tee algusesse paigaldatakse märgi 555 selgitus ja märgituse 923a selgitus pannakse elektroonilisele teabetahvliile.
2. Ootekohad luuakse märgi 555 ette.
3. Koostatakse ülevaade märkide arvust ja asukohtadest.
4. Kergliiklustee ette paigaldatakse anna teed-märk.
5. Teostatakse parandatud liikluskontrolli, sealhulgas kaasatakse politseikadetid.

Rakendatavad meetmed, et saavutada eesmärk – püsiv või struktuuriline

Paigaldada tuleb uus tee – lähtuvalt olemasolevatest arhitektuursetest joonistest. Praegune tee jäetakse kohalikele elanikele, hobisportlastele ja lähedalasuvad sadama kasutajatele.

Uus tee – olemasolevatele arhitektuursetele joonistele vastav. Praegune tee jäetakse kohalikele elanikele, hobisportlastele ja sadama kasutajatele. Lisatakse juurdepääsukohti.

6. KUIDAS LUGEDA PLANEERIMIS-DOKUMENTE

TOOMAS PAAVER

6.1 Üldist

Planeerimisdokumentide lugemisest üldiselt

Mistahes planeeringu või ehitusprojekti lugemisel tuleb esmalt kujutada seda ruumi ja ehitatud keskkonda, mis nende planeeringute või ehitusprojektide alusel ehitamise kaudu luuakse. Sellesse ruumi tuleb niiöelda sisse elada, kujutledes inimest ja tema loomupärast käitumist selles ruumis. Mõeldakse tuleb nii üldise keskkonna kui ka iga üksiku väiksema koha peale ruumis. Et ruumi mõista, tuleb end kujutleda erinevate kasutajatena ruumis erinevatel ajaperioodidel, pidades silmas ööd ja päeva, suve ja talve, samuti näiteks rahvarohket ja inimtühja aega. Ennast saab ruumis kujutleda kurjategijana või tavalise elanikuna, jalakäijana või autojuhina, lapsena või vanainimesena jne. Kui selline mitmekesine kujutluspilt on loodud, siis tekib nägemus ka ruumis leiduvatest ohtudest ja riskidest, samuti võimalustest nende vältimiseks. Kõige efektiivsem viis sellise kujutluspildi loomiseks on tõenäoliselt arhitekti ja politseiametniku mõttevahetus iga konkreetse ehitusprojekti või planeeringu teemal.

Ehitatud keskkond

Ehitatud (ehitav) keskkond on üldmõiste, mis kirjeldab teadliku inimtegevuse kaudu loodud või tulevikus loodatavat keskkonda, erinevalt looduslikust keskkonnast. Looduslik ja ehitatud keskkond on mõnikord omavahel segunenud. Ehitatud keskkond tervikuna

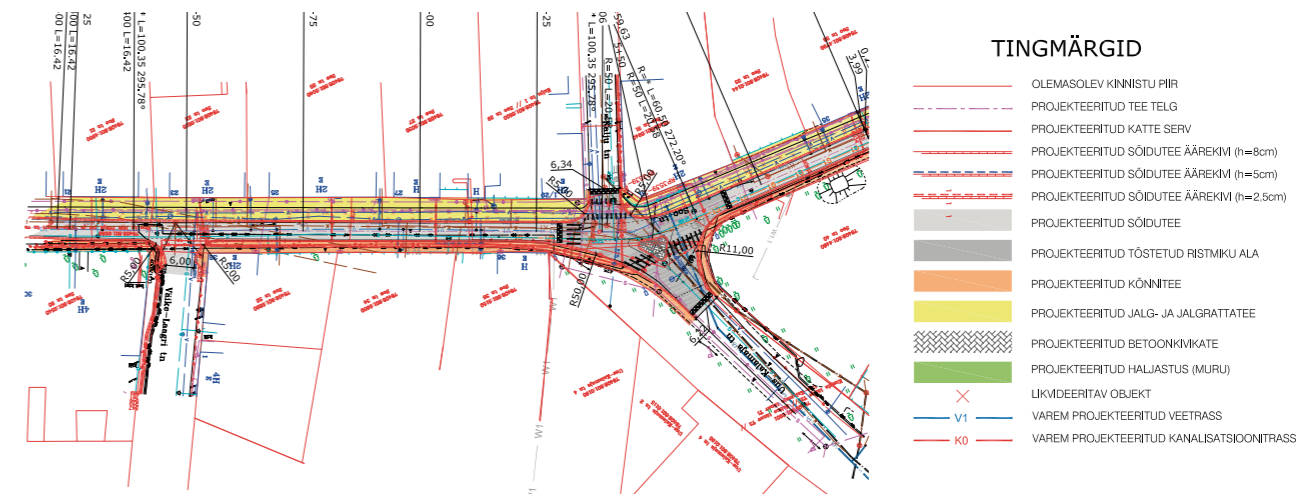
koosneb hoonetest ja välisruumidest. Hooned ja välisruumid võivad olla avalikud, poolavalikud või mitteavalikud. Välisruumi erinevaid osi käsitletakse ehitamisel või ümberehitamisel rajatistena või erinevate rajatiste kooslustena. Ehitatavate ja ümberehitatavate hoonete ja rajatiste ruumilise lahenduse määrab ehitusprojekt.

Näide ehitatud keskkonnast, mis sisaldab hooned ning rajatistest koosnevaid avalikke välisruume. (Hollandi linna Zaandami terviklikult ümberehitatud kesklinn. Arhitekt Sjoerd Soeters. Foto Toomas Paaver).

Seos planeeringute ja ehitusprojektide vahel

Planeerimis- ja projekteerimisalased dokumendid on väga erineva üldistusastmega. Selleks, et mõista üldisemaid dokumente (planeeringuid), tuleb eelnevalt mõista, et ehitamise ning selle kaudu loodava tegeliku ruumi otseseks aluseks on ehitusprojekt. Planeeringute kaudu luuakse üldine ruumiline struktuur loodavale elukeskkonnale ning üldised alused ja põhitingimused hoonete ja välisruumide ehitusprojektide koostamiseks (projekteerimiseks). Ideaalis peaksid planeeringud võimaldama planeeringualale kavandatavate erinevate hoonete ja rajatiste projekteerimist teineteisest sõltumatult. Planeeringute lahendus ei ole ega saagi üldjuhul olla piisavalt täpne, et lahenduse järgi hinnata otseselt inimese käitumist ruumis. Samas saab planeeringutes hinnata üldist mõju hilisematele ehitusprojektidele ning teha ettepanekuid, mis aitavad suunata ehitusprojekte turvalist elukeskkonda loovate lahenduste suunas.

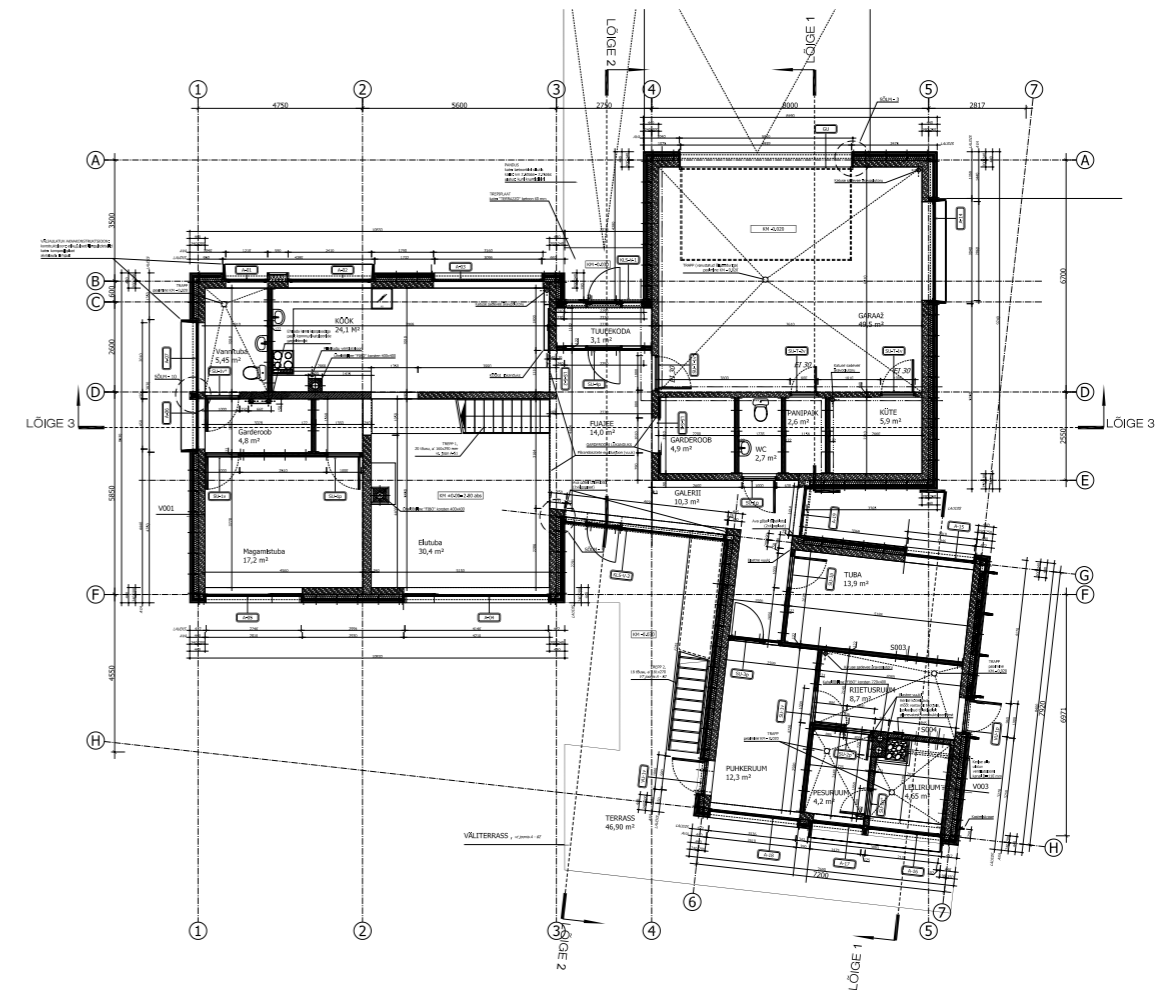
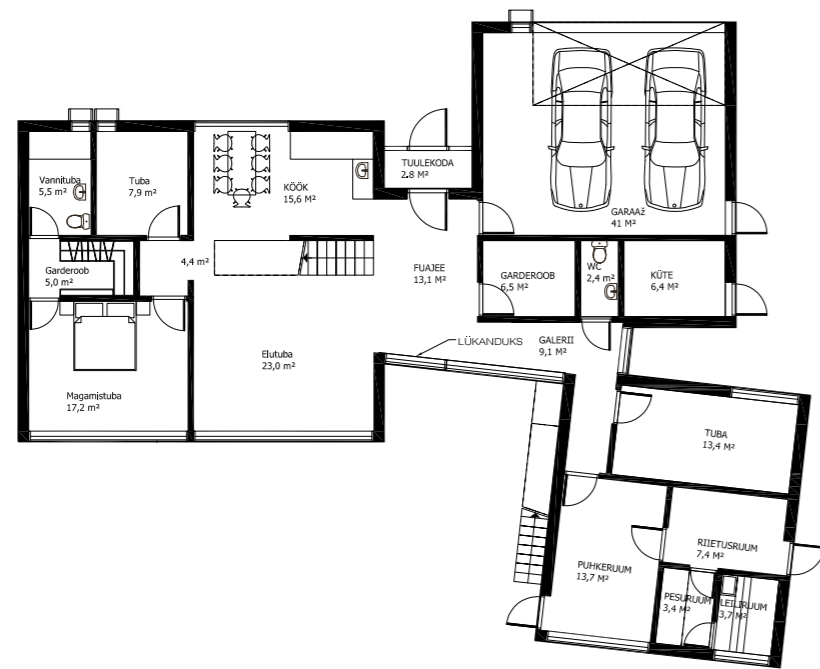
Näide välisruumi ehitusprojektist (tänava ehitusprojekti plaanilahendus, SKA Inseneribüroo)

6.2 Ehitusprojekid

Ehitusprojekti koostamine toimub läbi mitme erineva üldistusastmega staadiumi, milleks on tavapäraselt eskiis, eelprojekt, põhiprojekt ja tööprojekt. Ehitise eskiis määrab ruumilise lahenduse. Hilisemates staadiumites täpsustatakse kõikvõimalikke detailsemaid lahendusi. Et saavutada turvalise elukeskkonna loomisel efektiivseid tulemusi, on otstarbekas teha koostööd eskiisi või erandjuhul eelprojekti staadiumis.

Välisruumide ehitusprojektid

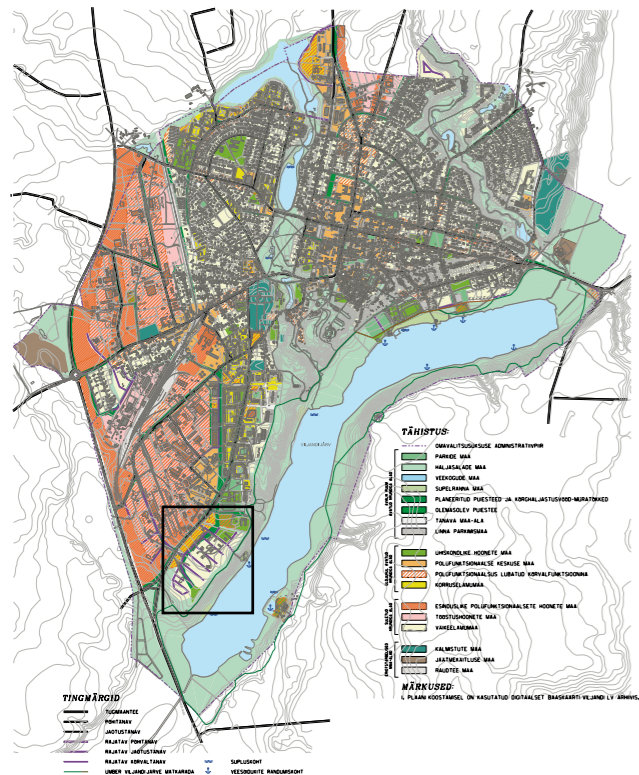
Välisruumi ehitusprojektid võivad kavandada avalikke või mitteavalikke tänavaid, väljakuid, parklaid, haljasalaid, sadamaid vms, samuti olemasolevate välisruumide ümberehitust. Välisruumi elemendid liigitatakse ehitiseks rajatiseks. Tehniliste rajatiste, nagu näiteks maa-aluste kaablite ja torustike ehitusprojektid, ei ole turvalise elukeskkonna loomisel üldjuhul tähtsust, kuid ka need võivad sisaldada maapealseid elemente, millel võib olla mõningane mõju. Välisruumide ehitusprojektides on turvalisuse eesmärgil mõistlik põhjalikumalt vaadelda piirdelemente avaliku ja mitteavaliku ruumi vahel ning kõiki elemente, mis võib põhjustada ohte, samuti valgustatust ja nähtavust. Asjakohane on prognoosida sõidukite liikluskiirust, inimeste loomulikku liikumist, kuritegevuse tõenäolisust ja võimalusi kuritegevuse vältimiseks.

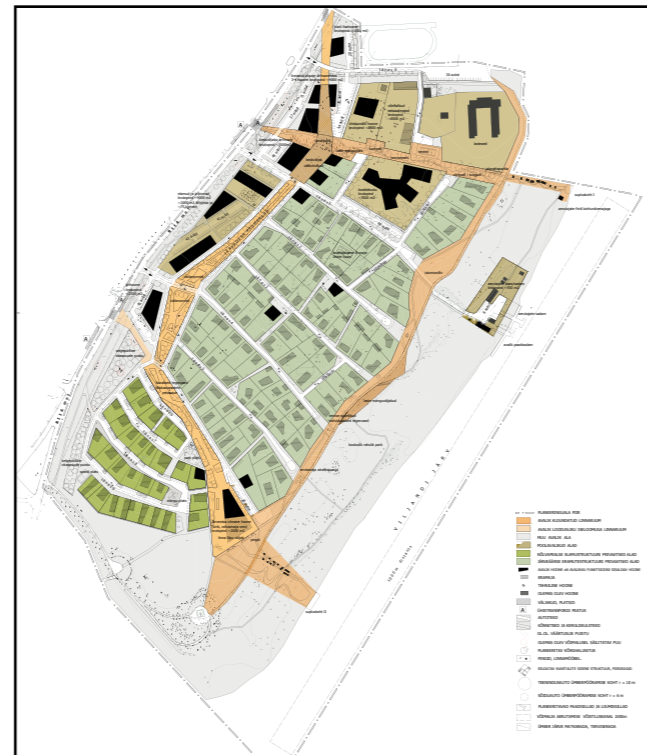
Hoonete ehitusprojektid

Hoone ehitusprojekt võib kavandada uue hoone ehitamise või olemasoleva hoone ümberehitamise. Ühe ehitusprojektiga kavandatakse mõnikord mitu hoonet ja rajatist. Hooned projekteeritakse tavaliselt koos oma vahetu ümbruse välisruumiga. Turvalisuse eesmärgil on oluline ehitusprojektis eelkõige tutvuda seostega sise- ja välisruumi ning avalike ja mitteavalike ruumide vahel. Hoone ümbruse välisruumi lahendus on tavaliselt esitatud ehitusprojekti asendiplaanil. Piirete, parkimiskohtade, haljastuse, reljeefi jms. lahendused on samuti esitatud asendiplaanil või eraldi joonistel. Turvalisuse mõttes on olulise kaaluga uste, akende, rõdude lahendus, mille kaudu luuakse seosed sise- ja välisruumi vahel. Olulisemad lahendused esitatakse ehitusprojekti korruseplaanidel, vaadetel ja lõigetel.

Näide hoone ehitusprojekti eskiisi ja põhiprojekti erinevusest (esimese korruse plaan erinevates staadiumites, arhitekt Lauri Saar)

Näide üldplaneeringute erinevatest üldistusastmetest. Viljandi üldplaneering (koostanud Viljandi Linnavalitsus) ja Järveotsa linnaosa üldplaneering (arhitektid Jaak-Adam Looveer ja Toomas Paaver)

6.3 Planeeringud

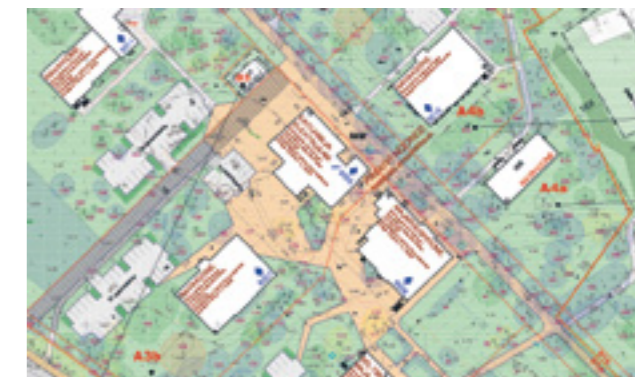
Planeeringute üldistusaste

Erinevat liiki planeeringute üldistusaste võib olla väga erinev. Kohalik omavalitsus kavandab arengut üldplaneeringute ja detailplaneeringute kaudu. Nii üldplaneeringu kui detailplaneeringu üldistusaste võib olla üksikjuhte võrreldes kõikum – isegi mõni üldplaneering võib olla täpsem kui mõni teine detailplaneering. Üldpõhimõttena tuleb silmas pidada, et mida üldisem dokument, seda väiksem kaal on joonistel ja seda suurem kaal on tekstilisel osal. Planeeringu tekstilises osas (seletuskirjas) kirjeldatakse põhimõtteid ja tingimusi, millest tuleb lähtuda detailsema planeeringu või ehitusprojekti lahenduse koostamisel. Planeeringu joonised ja seletuskiri peavad moodustama teineteist täiendava terviku, mis on planeeritava ala ruumilise arengu aluseks.

Detailplaneering ehitusprojekti alusena

Detailplaneering koosneb joonistest ja seletuskirjast. Tavaliselt sisaldub detailplaneeringus põhijoonis (millele lisanduvad mitmed teised joonised), mis selgitab planeeritava maa-ala ruumilist lahendust. Põhijoonise mõõtkava on tavaliselt 1:500. Põhijoonis on küllaltki sarnane hoone või rajatise ehitusprojekti asendiplaaniga, kuigi see jääb tavaliselt üldisemaks. Detailplaneeringu lahendus võib hiljem projekteerimise käigus vähem või rohkem muutuda. Detailplaneeringute ruumilised lahendused võivad mõnikord olla joonistelt raskesti loetavad, mille tõttu ei ole lihtne luua kujutluspilti selle alusel tekkivast elukeskkonnast. See probleem esineb pigem endistes idabloki maades (nt Eestis, Lätis ja Leedus). Planeerimisdokumendid on paremini loetavad lääneriikides (nt Soomes ja Hollandis). Raskelt loetavate planeeringute põhjus seisneb paljuski selles, et nii valdkonna seadused, kohalike omavalitsuste praktika kui ka omanike tahe on detailplaneeringute sisu osas orienteeritud pigem ehitusõiguste andmisele kui ruumilise lahenduse loomisele. Sellisesse

praktikasse võib suhtuda kriitiliselt, tehes vajadusel ettepanekuid selgema ruumilise lahenduse loomiseks detailplaneeringutes. Näiteks turvalise elukeskkonna loomisel on üheks olulisemaks ja sageli esinevaks probleemiks asjaolu, et paljudes detailplaneeringutes ei ole arusaadavalt eristatud avalikku ja mitteavalikku ruumi. Sellistes olukordades on sobiv teha kohalikule omavalitsusele vajadusel vastavasisulisi ettepanekuid ruumilise lahenduse täpsemaks läbitöötamiseks.

Näide loetavast detailplaneeringu põhijoonisest (arhitektid Ivo-Martin Veelma ja Rasmus Reinolt)

Projekteerimistingimused ehitusprojekti alusena

Suur osa ehitavast keskkonnast luuakse selliselt, et ehitusprojekti koostamise aluseks ei ole detailplaneeringut või et ehitusprojekt täpsustab planeeringut olulisel määral. Paljude ehitiste (sh tavaliselt näiteks tänavad, pargid, olemasolevate hoonete ümberehitused) ruumilise lahenduse koostamine algab ehitise eskiisist ilma planeeringuta. Selles olukorras on oluliseks dokumendiks projekteerimistingimused, mis väljastatakse üldjuhul kohaliku omavalitsuse poolt. Juhul kui kavandatakse uusehitist või sellise objekti ümberehitamist, mille juures on turvalisusega seotud küsimuste lahendamise vajadus ette teada, siis on asjakohane vastavad põhimõtted poolte koostöös kirjutada projekteerimistingimustesse.

6.4 Koostöö

Kohalikud omavalitsused

Ehitatud keskkonna planeerimist ja projekteerimist koordineerivad eelkõige kohalikud omavalitsused. Tuleb arvestada, et kohalikud omavalitsused võivad olla väga erineva suurusega ning sellest sõltub ka koostöö vorm. Tavapärase koostöö on üldjuhul efektiivne keskmise suurusega omavalitsustes. Väikestes (tinglikult alla 5000 elaniku) omavalitsustes ei leidu enamasti erialase kompetentsiga (arhitektid vms) ametnikke, mis raskendab planeerimis- ja projekteerimisalast koostööd. Väga suurtes (Eestis eelkõige Tallinn, üle 400000 elaniku) omavalitsustes on vastav töövaldkond jaotunud paljude ametnike vahel, mistõttu pole lihtne leida head partnerit koostöö tegemiseks. Sobiv mudel koostööks ja ettepanekute tegemiseks tuleb luua koostöös vastava omavalitsusega.

6.5 Kuidas esitada turvalisusega seotud ettepanekuid?

Kõige efektiivsem viis ettepanekute tegemiseks on loominguine koostöö ehitusprojekti või planeeringu koostajaga või vastava kohaliku omavalitsuse ametnikuga (arhitekti või mõne muu sarnase kvalifikatsiooniga isik, nt linnaarhitekt). Ehitusprojekti või planeeringu lahendusele tuleb alati kasuks, kui selle koostaja saab olulise sisendinfo kätte võimalikult varases staadiumis. Mistahes objekti projekteerija, planeerija või vastava valdkonna omavalitsuse ametnik võiksid ideaalis olla hästi kursis piirkondade turvalisusriskidega, kuritegude ja õnnetuste statistika ja põhjustega. Seega üldiselt on hea koostöö eelduseks pidev jooksev infovahetus kohaliku omavalitsusega.

6.6 Valdonna üldine mitmekesisus

Kokkuvõtvalt võib öelda, et hea ehitatud keskkond nõuab igas kohas ja igas olukorras just sellele vastavat ruumilist lahendust ja sobivat koostöömudelit. Iga planeering ja ehitusprojekt nõuab kohatundlikku ja loominguulist mõtlemist. Planeerimis- ja projekteerimisprotsessid võivad samuti olla mitmekesised. Seega ei ole võimalik planeerimis- ja projekteerimisdokumentide lugemiseks ega nende kohta ettepanekute esitamiseks koostada universaalseid juhiseid. Politseiametnikel on oluline mõista valdkonna mitmepalgelisust ja ehitatud keskkonna dünaamilist arengut, mis kujuneb väga erinevate dokumentide koosmõjus. Turvalise elukeskkonna loomise tavad ja nende rakendamise võimalused on praegusel perioodil alles kujunemisejärgus ning see varieerub erinevates riikides ja omavalitsustes. Konkreetse regulatsioonide loomise korral tuleb arvestada ohtu, et loodetud kasu asemel võib kergesti tekkida hoopis ülemäärane bürokraatia. Seega praegusel perioodil on turvalisema elukeskkonna loomise süsteemide käivitamisel kõige tähtsam katsetada erinevaid koostöömudeleid, parandada infovahetust ning koolitada arhitekte ja planeerijaid.

LISA 1.

ÜLEVAATLIK CPTED SKEEM

PAUL VAN SOOMEREN

Skeem 1: CPTED lõplik kokkuvõtteskeem – Paul van Soomeren (1987/1996:19)

Koolkond	Chicago koolkond USA; 1920	Romantiline koolkond USA; 1961	Newman noored USA; 1972	Newman puhastatud USA; 1980
Autorid	Shaw ja McKay	Jacobs, Wood	Newman	Newman
Olulisemad teosed	Juvenile Delinquency and Urban Areas	The Death and Life of Great American Cities	Defensible Space	Community of Interest
Huvivaldkond	Alaealiste kuritegijate elukohad.	Ebaturvalised linnatänavad. Kuriteokoha seos ümbritsevate hoonetega.	Ebaturvaliste elamurajoonide arhitektuuriline kujundus. Kontrolli füüsilised võimalused.	Sotsiaalsete kogukondade füüsiline elukorraldus.
Peamised küsimused	Kus alaealised kurjategijad elavad? Miks nad seal elavad?	Kuidas tagada linnatänavale head kuritegevust ennetavad omadused?	Kas majade teistsugune kujundamine tagab elanikele võimalused informaalseteks kontrolliks oma keskkonna üle?	Informaalne kontroll edeneb sellises elukeskkonnas, mille füüsilised omadused võimaldavad elanikel tagada iseenda turvalisuse. Huvikogukond (elustiilide grupeerimine).
Vastus või teooria	Kus: linnavormi tsoonimudel (Burgess/Park). Suurim arv seaduserikkujaid elab keskset äripiirkonda ümbritsevates tsoonides (üleminekutsoon/slummid). Tase väheneb liikudes kaugemale. Miks seal: sotsiaalne disorganisaatsioon. Noored õpivad kriminaalset käitumist oma eakaaslastelt.	Selge piiritus avaliku ja privaatse ruumi vahel. Silmad tänaval (nii elanike silmad kui ka möödivate inimeste silmad). Hooned suunatud tänavale poole. 5 Tänavad peavad olema rahvarohked ja pidevalt kasutuses. Õised poed, pubid, baarid jne võivad tagada hiilisõhtuse tegevuse.	Kaitstav ruum – loomulik järelevalve koos elanike territoriaalsustundega.	Jälle: liiga palju
Kriitika ja märkused	Uurimistöe Euroopa töö esile täiesti teistsugune elanikemustrid. Ökoloogilise eksiarvamuse oht.	Uurimused tõestasid, et Jacobi „müügitänavad“ on ebaturvalised! Rohkem inimesi – rohkem probleeme (eriti pubides ja baarides). Füüsiline determinism. Vaata ka Newmani kriitikat.	Füüsilise keskkonna muutmine ei taga tingimata teistsuguseid vasteid kuritegevusele. Õigusrikkujale ei pöörata tähelepanu; kuidas tajub tema kaitstavat ruumi?; alati on võimalusi järelevalve vältimiseks. Metodoloogilised eksimused uurimustes.	füüsilist (või arhitektuurilist) determinismi. Õigusrikkujale ei pöörata endiselt tähelepanu. Kummaline: Newman 1980 ei põhjendanud erilist arutelu; seda ei tunta enamusi Euroopa riikides.
Kõige kasulikum rakendusviis	Noorukite esialgse kuritegevusse kaasamise ennetamine.	Kuriteohirmu vähendamine läbi kogukondliku elu propageerimise.	Paremate tingimuste loomine loomulikuks järelevalveks ja seega ebaturvalisustunnete vähendamine. Mõju õigusrikkujatele tundub olevat parimal juhul tagasihoidlik.	Vt: Newman 1972.

Koolkond	Situatsiooniline lähenemine UK; 1980	Ruumiline koolkond USA; 1980	Kiviköva koolkond; ülemaailmne alates 10000 eKr
Autorid	Clarke, Mayhew jt	Brantingham ja Brantingham jt	
Olulisemad teosed	Designing Out Crime	Environmental Criminology	
Huvivaldkond	Kuriteospetsiifilised kriminaalsed tegevused, mis on tingitud õigusrikkujate võimaluste leidmisest või otsimisest. Füüsiline ja sotsiaalne keskkond.	Kuritegude asukohtade analüüs, kuritegude „kus, millal ja kuidas“ mustrite väljaselgitamine	Objektide või hoonesade füüsiline tugevus.
Peamised küsimused	Kuidas vähendada õigusrikkujate võimalusi?	Kus kuritegevus esineb? Miks seal?	Kuidas ennetada (füüsiliste vahenditega) objekti või hoone kahjustamist või lõhkumist.
Vastus või teooria	Iga kuriteoliigi ennetusstrateegiad on erinevad. Üldiselt: 1. Kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine 2. Kuriteoobjekti eemaldamine 3. Kuriteo toimepanemise vahendite eemaldamine. 4. Saadava kasu vähendamine 5. Formaalne järelevalve 6. Loomulik järelevalve 7. Järelevalve töötajate poolt 8. Keskkondlik haldamine.	Ilma õigusrikkujateta ei ole kuritegevust. Õigusrikkujad teevad ratsionaalseid valikuid. Tähelepanu tuleb pöörata õigusrikkujate otsuste tegemise protsessile, mis on kas ajaliselt ja/või ruumiliselt piiratud: õigusrikkujad eelistavad tegutseda tuttavates piirkondades. Kuritegevusrisk on suurim õigusrikkujate liikumisteedel ja nende alade piiridel, kus palju õigusrikkujaid elab.	Kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine ja linna alarmsüsteemid. Kuriteoobjekti tugevus peab sammu pidama: • Õigusrikkuja kasumiga, kui ta on siiski edukas (Fort Knox keskkooli kasum -> kuriteoobjekti tuleb oluliselt tugevdada?). Reageerimiseks vajalik aeg (politsei, naabrid, töötajad jne).
Kriitika ja märkused	1980-ndate võimaluste suunatud situatsiooniline lähenemine ja ruumiline koolkond on äärmiselt läbi-põimunud. Vt näiteks Clarke ja Cornish 1985: kuritegevuslikku käitumist nähakse õigusrikkujate laialdaste ratsionaalsete valikute ja otsuste tulemusena.	Kuritegevuse ümberpaigutamine. Loob punkerkeskkonna. Kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine võib suurendada kuriteohirmu.	Kuritegevuse ümberpaigutamine. Loob punkerkeskkonna. Kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine võib suurendada kuriteohirmu.
Kõige kasulikum rakendusviis	Konkreetse kuriteoliigi ennetamine väga praktilisel (teostataval) viisil. Kuriteohirmu põhimõtteliselt ei olegi teooriasse kaasatud.	Riski piirkondade või -teede ennustamine; õigusrikkuja otsuste modelleerimine füüsiliste keskkondlike muutuste kaudu muudab võimalikuks ratsionaalse kuriteopoliitika (ümberpaigutamise poliitika).	Ohvristumise ennetamine konkreetsetel juhtudel.

LISA 2. ÜLDINE ÜLEVAADE RUUMILISEST PLANEERIMISEST

MARTINA PROOSA

Eesti

Planeerimiseeskirjad

Eestis reguleerib planeerimist planeerimiseadus. Esimene planeerimiseadus võeti vastu 1995., teine 2002. aastal ja kolmas jõustus 01.07.2015. Esimene seadus hõlmas ka ehitamist, järgnevad sätestavad aga ruumilise planeerimise nõuded.

Ruumiliste planeeringute koostamisel viiakse läbi keskkonnamõju strateegiline hindamine (KSH). Selle käigus hinnatakse planeeringu elluviimise mõju ning saadud teadmisi kasutatakse planeeringu koostamisel. KSH läbiviimist reguleerib Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus.

Planeeringute liigid

Ruumiline planeerimine toimub neljal tasandil – üleriigilisel, maakondlikul ja kohalikul. Üleriigilised planeeringud kehtivad tervele riigile, maakonnaplaneering maakonna kohta ning üld- ja detailplaneering kohaliku omavalitsuse territooriumi kohta. Iga järgneva tasandi planeering täpsustab eelnevat.

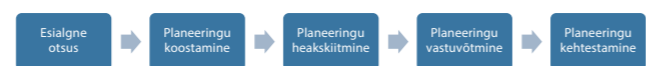
Viimane üleriigiline planeering võeti vastu 30. augustil 2012 ning 2013. aastal algas uute maakonnaplaneeringute koostamine kõigis 15 maakonnas. Peaaegu kõigil omavalitsustel on olemas üldplaneering.

CPTED õiguslik raamistik

Planeeringud võimaldavad ka tööd turvalisema keskkonna heaks, sealhulgas kuritegevuse ennetamist. Kuritegevuse ennetamist korraldatakse omavalitsuse tasandil. Detailplaneeringutes pannakse paika nõuded ja tingimused kuritegevusriski ennetamiseks. Täpsemaid reegleid selles osas õigusaktidega ette nähtud ei ole.

Vastutus planeerimise ja planeerimisprotsessi eest

Omavalitsuse tasandil vastutab ruumiliste planeeringute koostamise eest kohalik omavalitsus. Detailplaneeringu ettevalmistuse käigus võib kohalik omavalitsus kaasata asjatundjaid (planeerijaid), kes aitavad koostada planeerimislahendused ja valmistada ette planeeringu joonised. Teavet planeeringute koostamise ja kehtestatud planeeringute kohta leiab kohalike omavalitsuste kodulehtedelt. Kõigil isikutel on õigus teha planeeringu koostamise käigus ettepanekuid planeeringulahenduse kohta. Pärast planeeringu algatamist algab planeeringu koostamine ja planeerimisprotsess lõpeb planeeringu kehtestamisega.

Isikute teavitamine on terve planeerimisprotsessi käigus kohustuslik, eriti pärast planeerimisprotsessi algatamist, planeeringu vastuvõtmist ja planeeringu kehtestamist. Üldplaneeringu koostamise käigus tuleb teha koostööd planeeringualaga piirnevate kohalike omavalitsustega, lisaks sellele maavanemaga, kõikide planeeritavas piirkonnas elavate elanikega, mittetulundusühenduste ja -organisatsioonidega, mis võivad esindada planeeritavas piirkonnas elavaid inimesi, vajadusel Keskkonnaameti, Päästeameti, Muinsuskaitseametiga ja teiste asjassepuutuvate isikutega.

Detailplaneeringute koostamisel tuleb teha koostööd planeeringuala kinnistute omanikega ja naabritega, olemasolevate või planeeritavate tehnovõrkude omanike või valdajatega, vajadusel Keskkonnaameti, Päästeameti ja Muinsuskaitseametiga ning planeeritavas piirkonnas elavaid inimesi esindavate mittetulundusühingute ja -organisatsioonidega.

Koostööprotsessi käigus tagavad kaasatud ametivõimud asjakohaste strateegiate, arengukavade ja teiste oluliste strateegiliste dokumentide arvessevõtmise planeeringu koostamisel. Kohalik omavalitsus kaasab ruumilise detailplaneeringu koostamisesse kõik huvitatud pooled teavitades neid sellest esimesel võimalusel.

Täpsemad koostöö tegemise alused kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega.

Üldplaneeringu peavad koostama:

- valitsusasutused, kelle valitsemisalas olevaid küsimusi planeering käsitleb,
- planeeringualaga piirnevate kohalike omavalitsustega.

Detailplaneeringu peavad koostama:

- valitsusasutused, kelle valitsemisalas olevaid küsimusi planeering käsitleb;
- Päästeamet;
- Lennuamet lennuvälja, kopterväljaku, selle lähiumbruse ja maapinnast üle 45 m kõrguste ehitiste kavandamisel;
- Keskkonnaministeerium, kui planeeritaval alal asub maardla või selle osa;
- Keskkonnaamet looduskaitseadusest tulenevatel juhtudel.

Täpsemad planeeringute koostamise alused kehtestab määrusega Vabariigi Valitsus.

Koostöö tegemise käigus peavad valitsusasutused uurima, kas ruumiline planeering vastab nende tegevusvaldkonda reguleerivatele õigusaktidele. Pärast planeeringu koostamist võetakse planeering vastu ja tagatakse selle kättesaadavus avalikkusele. Planeeringu vastuvõtmisele järgneb tavaliselt avalik arutelu. Selles etapis võivad kõik inimesed esitada planeeringu kohta oma arvamuse. Pärast vajalike muudatuste tegemist esitatakse üld- ja mõnel juhul ka detailplaneering heakskiitmiseks maavanemale. Pärast heakskiidu saamist võib planeeringu kehtestada.

Leedu

Planeerimiseeskirjad

On mõned õigusaktid, mis reguleerivad ruumilist planeerimist, ehitamist ning hoonete hooldamist Leedus. Kõige olulisem neist on Leedu Vabariigi territoriaalse planeerimise seadus Law on Territorial Planning of the Republic of Lithuania. Selles sätestatakse ruumilise planeerimise reeglid Leedus, planeerimise eest vastutavate ametivõimude õigused ja kohustused ning planeeringute koostamises kaasatud isikud, sealhulgas eraisikud, avalik-õiguslikud isikud või organid ning riigi ja maakonna asutused.

Lisaks tuleb järgida Leedu Vabariigi keskkonnakaitseadust ja Leedu Vabariigi kaitstud alade seadust, kuna nendes sätestatakse reeglid Leedus läbiviidavale keskkonnamõju hindamisele. Peale selle tuleks planeeringute koostamisel järgida ka üldiseid maakondlikke arengukavasid jms.

Planeeringute liigid

Planeerimine toimub neljal tasandil – üleriigiline, maakondlik, kohalik ja era- ja/või avalikõiguslikul alusel moodustatud üksused. Üleriigilisel, maakondlikul ja kohalikul tasandil on kahte tüüpi planeeringuid – üld- ja eriplaneeringud. Kohalikul tasandil lisandub kolmandat tüüpi planeering – detailplaneering.

Üldplaneeringud koostatakse kogu riigi, maakonna või kohaliku omavalitsuse osadele, et panna paika planeeritava ala ruumiline lahendus ning kasutamise ja kaitsmise põhimõtted. Üldplaneeringu võib koostada kas terve kohaliku omavalitsuse või selle osale (näiteks linnale).

Detailplaneering on ruumilise planeerimise dokument, mis määratleb maaüksuste piirid, maa-alade kasutamise tingimused (sealhulgas ehitus- ja teised kohustusliku tegutsemistingimused). Detailplaneeringuid võib koostada linnadele ja linnaosadele (sh konkreetsetele piirkondadele linnas), küladele ning maaüksustele või mitmele maaüksusele.

Eriplaneeringud koostatakse eriotstarbel või konkreetsete teemade lahendamiseks, nt näiteks infrastruktuuriobjektidele, vee- ja metsamajanduseesmägil jms.

Maakasutusplaneering (projekt) on dokument, milles sätestatakse raamistik maa kasutamiseks maapiirkondades ja maa kaitsmiseks ning konkreetset maa kasutamise tingimused.

Peale territoriaalse planeerimise seaduse võivad ka teised õigusaktid sisaldada konkreetseid planeerimisega seotud ülesandeid.

Eraõiguslikel isikutel on õigus detailplaneeringuid koostada ja rahastada. Erinevatel haldustasanditel koostatavate üldplaneeringute ülesanded ei ole seadusega eristatud;

Üldplaneeringu tasandil ei ole ülesandeid erinevate isikute puhul eristatud. Väga suuri erinevusi erineva tasandi planeerimisel, nagu teistes riikides, ei ole. Leedu kohaliku tasandi detailplaneeringute ja/või eriplaneeringute eesmärkide hulgas võivad olla on muu hulgas maa- ja metsamaade liitmised.

Kohalikes üldplaneeringutes sätestatakse kohustuslikud nõuded. Eesmärk on määratleda hoonete ja maa kasutustingimused, projekteristingimused; sotsiaalse infrastruktuuri määratlemine, konkreetsete maakasutustingimuste määratlemine, loodusliku ja muinsuskaitse kultuuripärandi määratlemine, rohevõrgustiku alade määratlemine ja nende säilimiseks meetmete kindlaksmääramine ning olemasoleva maakasutuse säilitamine, et tagada optimaalne linnaruum.

CPTED õiguslik raamistik

Turvaline elukeskkond tagatakse läbi üld- ja detailplaneeringute koostamise. CPTED kohta ei ole konkreetseid reegleid.

Vastutus planeerimise ja planeerimisprotsessi eest

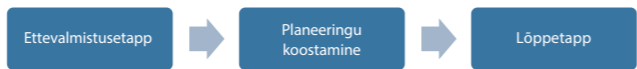
Planeerimise korraldajad on kas valitsus või valitsuse poolt volitatud haldusorganid, maavanem või kohalik omavalitsus. Võimud võivad

oma õigused ja kohustused teistele isikutele üle anda, välja arvatud planeeringu koostamise käigus tehtud otsused.

Planeeringute koostamine peab olema avalik.

Territoriaalse planeerimise seadus määratleb osalejate ülesanded ja nende kohustused planeerimisel üldiselt ja detailsemalt – tuues välja planeeringute koostamise reeglid erinevates planeeringute koostamise eeskirjades (vahel on need esitatud valitsuse otsuses ja vahel keskkonnaministri korralduses).

Territoriaalsete üldplaneeringute protsess:

Territoriaalsete detail- ja eriplaneeringute protsess:

Territoriaalse planeerimise seadus näeb ette avaliku arutelu nõude. Selle tingib asjaolu, et kehtestatud kord, mis tagab tulevase territoriaalse planeerimisega seotud teabele avaliku ligipääsu, nõuab avaliku arutelu korraldamist, mille käigus on avalikkusel võimalik põhjalikult tutvuda ja arutada planeeringutega seotud teemade üle, sealhulgas mistahes alternatiivsete võimaluste ja esitatud ettepanekute üle. Kohaliku tasandi planeerimisdokumentide kooskõlastamisprotseduur viiakse läbi vastava maakonna alalise ehituskomisjonis 15 tööpäeva jooksul alates planeerimise korraldaja poolt taotluse esitamisest territoriaalsete planeerimisdokumentide kooskõlastamiseks. Komisjon koosneb asutuste esindajatest, kes on volitatud andma planeeringu kohta tingimusi.

Ruumilise planeerimise komisjonis peab olema:

- Kohalik peaarhitekt;
- Siseministeeriumi Tuletõrje- ja Päästeameti esindaja;
- Keskkonnaministeeriumi esindaja juhul, kui ministeerium vastutab keskkonnakaitse eest;
- Avalike tervishoiukeskuste esindaja kohalikul tasandil;
- Kultuuriministeeriumi Kultuuriväärtuste ameti esindaja.

Üldplaneeringut heakskiitev organ peab koosnema keskkonnaministrist, kultuuriministrist ja peaministri nõunikust ning nendele lisaks keskkonna-, finants-, majandus-, sotsiaalkaitse- ja töö-, transpordi-, siseasjade- ja põllumajandusvaldkondade esindajatest.

Avalikkust teavitatakse planeeringute koostamisest nende koostamise ajal. Kui avalikkusel on võimalik planeeringulahendustega tutvuda, avaneb inimestel võimalus esitada ettepanekuid ja saada tagasiside võimalike lahenduse kohta (näiteks erinevate planeeringute väiksemahuline muutmine soovitud tulemuse saavutamiseks). Territoriaalse planeerimise seadus toob välja „ühiskonna huvitatud liikmed” ehk selle osa ühiskonnast, keda planeerimisdokumentide lahendused mõjutavad või võivad mõjutada või keda huvitab nende lahenduste elluviimine. Planeeringuid kooskõlastatakse a) oluliste asutustega (mis vastutavad nende valdkondade eest, mida planeering puudutab) ja b) piirinaabritega (haldusüksuste, organisatsioonidega jms). Enne mistahes planeerimisdokumentide koostamist peab planeerimise korraldaja esitama taotluse nimetatud asutustele, et neil oleks võimalik esitada planeerimise tingimused. Kui korraldaja on planeeringu valmis saanud, peab ta selle nende asutustega kooskõlastama.

Arvamuse annavad ka Maakondliku Liiklusohutuse Komisjon ja Maakondlik Ehituskomisjon (mis on maakondlikult kinnitatud), kus osaleb otsuste tegemises ka politsei esindaja.

Planeeringute (mis vastavad teatud seadustele, teistele õiguslikele dokumentidele ja kõrgema tasandi planeeringutele) järelevalvet teostavad vastavad haldusorganid. Üleriigilisel tasandil teostab planeeringute üle järelevalvet keskkonnaministri juhtimisel Riiklik Territoriaalplaneerimise Inspeksioon; maavanema vastutab maakondlike kohalike planeeringute järelevalve eest.

Leedus kehtestab nii üldplaneeringud kui ka detailplaneeringud kohaliku omavalitsuse volikogu. Maakonnaplaneeringud kehtestab ja/või viib ellu riigi valitsus (eriplaneeringud kiidavad heaks piirkondlikud valitsusasutused).

Soome

Planeerimiseeskirjad

Soome maakasutust, ruumilist planeerimist, ehitamist ja liiklemist reguleerivad õigusaktid on mitmekesised.

Kõige olulisem Soome maakasutust, ruumilist planeerimist ja ehitust reguleeriv seadus on 2000. aastal jõustunud maakasutus- ja ehitusseadus. Maakasutus- ja ehitusseadus on suunatud järgmistele valdkondadele:

- see korraldab maakasutust ja ehitamist, et luua alus kõrge kvaliteediga elamiskeskondadele;
- see edendab ökoloogiliselt, majanduslikult, sotsiaalselt ja kultuuriselt jätkusuutlikke arendusi;
- see tagab, et kõigil on võimalus osaleda avatud planeerimisprotsessis;
- selle eesmärk on tagada avalike planeerimisotsuste ja osalusprotsessi kvaliteet ning tagada asjatundlikkus.

Maakasutuse ja ehitamise täpsemad eeskirjad ning järelevalve on täpsemalt reguleeritud maakasutus- ja ehitusmäärustes.

Riiklik ehituskoodeks sisaldab maakasutus- ja ehitusseadust täiendavaid eeskirju ja juhiseid. Ehituseeskirjad on kohustuslikud, kuid juhised ei ole kohustuslikud, mistõttu võib ehitusprojektides kasutada ka teisi lahendusi eeldusel, et kõik kohustuslikud eeskirjad on täidetud. Riiklik ehituskoodeks pöörab erilist tähelepanu ehitise ning inimeste ohutusele.

Kõik need eesmärgid on määratletud selleks, et muuta elukeskkond tervislikuks, turvaliseks, atraktiivseks ja sotsiaalselt funktsioneerivaks ning erinevate inimgruppide vajadustega arvestavaks. Lisaks õigusaktidele on Keskkonnaministeerium andnud suuniseid ja soovitusi.

Planeeringute liigid

Soomes määratleb üleriigilisel tasandil üleriigilise maakasutuse eesmärgid Riiginõukogu. Erinevate planeeringute hulka kuuluvad

maakondlikud ja kohalikud üldkavad (üldplaneeringud) ja detailplaneeringud.

Maakondlikes planeeringutes sätestatakse maakasutuse põhimõtted ja maakonnakeskused ning maakonna tasandil arendamist vajavad piirkonnad. Omavalitsuste maakasutust korraldatakse ja suunatakse üldplaneeringute ja detailplaneeringutega. Üldplaneeringus määratletakse omavalitsuse maakasutuse üldised põhimõtted. Detailplaneeringus määratletakse, kuidas maa-alasid kasutatakse ja kuidas toimub ehitustegevus.

Üldplaneeringutes on esitatud üldised juhised omavalitsuse või omavalitsuse osa keskuste struktuuri ja maakasutuse kohta, üldplaneeringuid võib koostada ka konkreetse piirkonna maakasutuse ja ehitamise korraldamiseks. Üldplaneeringus on esitatud arendamise põhimõtted ning määratletud detailplaneeringu koostamise kohustusega alad, samuti alad, mis on teiste planeeringute, ehitamise ja muu maakasutuse aluseks. Kohalik üldkava võib olla koostatud ka etappidena või mõne piirkonna kohta.

Detailplaneering koostatakse selleks, et maakasutust, ehitamist ja arendamist oleks võimalik täpselt korraldada; selle eesmärk on erinevate eesmärkideks vajalike piirkondade määramine ning ehituse ja muu maakasutuse suunamine kohalike tingimuste alusel, nii linna skui ka maal, sätestada head ehitustavad, olemasolevate hoonete kasutamise edendamine ning muud planeeringu eesmärgid.

CPTED õiguslik raamistik

Maakasutus- ja ehitusseadustiku §184 kohaselt on politsei kohustatud abistama omavalitsuse ehitusorganit ja ehituse toodete eest vastutavat organit seoses erinevate seadustega sätestatud kohustuste ja eeskirjade järgimisega. Samas seaduses (§-d 14-15) viidatakse ka omavalitsuse ehituskodeksile, mille alusel reguleeritakse teatud valdkondi ning seatakse turvalisusnõudeid ja -eeskirju (mis sätestavad, kuidas kasutada ehitusobjekte, aedu jne).

Alates 2003. aastast kehtib Soome avaliku korra seadus, mille eesmärk on edendada korda ja turvalisust avalikes kohtades. Avaliku korra seadus kehtib kohtadele, mis on mõeldud avalikuks kasutuseks hoolimata selle omandilisest kuuluvusest. Sellised kohad on näiteks tänavad ja teed, kõnniteed, turuplatsid, pargid, rannad, spordiväljakud,

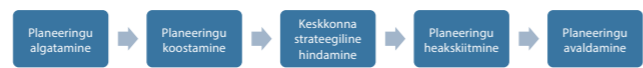
surnuaiad, avalikud hooned, ühistranspordivahendid, riigiasutused, teised teenistusruumid ning restoranid. Seadus on politseile avaliku korra ja turvalisuse tagamisel üpris oluline.

Turvalise linna kodulehed, kus pakutakse juhiseid ehitatud keskkonna kujundamiseks ja keskkonna turvalisuseks, aitavad avalikkusel kogu protsessis aktiivselt osaleda.

Soomes koostavad omavalitsused ja linnad kavasid, mis on seotud turvalisusega avalikus linnaruumis, liiklemisega ja avaliku turvalisusega ühistranspordis, ärikeskkonnas ja äri ajamisel ning võimuasutuste ja ettevõtete turvalisusega; teisisõnu tegelevad nad kõigi ehitatud keskkonna turvalisusega seotud valdkondadega. Kohaliku turvalisuse planeerimise protsessi on koos teiste ametivõimudega tihedalt kaasatud ka politsei. Turvalisuse plaanide realiseerimiseks on vaja tihedat suhtlust, osalust ja koostööd avalike ametivõimude ning avalikkuse vahel.

Vastutus planeerimise ja planeerimisprotsessi eest

Maakondlikke planeerimiskohustusi täidab maavalitsus ning kohaliku omavalitsuse ülesanne on vastutada maakasutuse planeerimise, ehituse juhtimise ja kontrollimise eest enda territooriumil.

Planeeringu koostamise algatamise otsus tuleb avalikustada, et huvitatud pooltel oleks võimalik saada teavet planeerimisprotsessi kohta ning osalus- ja hindamisprotsessi kohta.

Planeeringud tuleb koostada suheldes osapooltega, keda planeering võib olulisel määral kas positiivselt või negatiivselt mõjutada. Planeeringud peavad põhinema piisavatel uuringutel ja aruannetel. Planeeringu koostamisel tuleb vajalikul määral hinnata planeeringu elluviimise mõju keskkonnale, sealhulgas sotsiaalmajanduslikke, sotsiaalseid ja teisi mõjusid.

Vt: <http://www.turvallinenkaupunki.fi/>.

Maakonnaplaneeringu koostamisel kaastakse vastav ministerium ja maakondlik keskkonnaasutus, et selgitada välja kuidas sobituvad planeeringu koostamisega üleriigilised ja teised olulisemad eesmärgid. Teised üleriigilised või olulisi maakondlikke maakasutuse eesmärgi puudutavad (või mis on olulised maakasutuse, loodusväärtuste, kultuurikeskkonna või riigiasutuste kohustuste rakendamise seisukohalt) planeeringud tuleb koostada koostöös maakondliku keskkonnakeskusega.

Tuletõrje- ja päästeorganitel on ehitamisel oluline roll (päästeseaduses väljatoodult), kuna neil tuleb anda ekspertarvamusi ja teostada aktiivsetl konrtolli. Omavalitsusorganid võivad paluda politseil esitada arvamus seoses turvalisuse ja liikluse planeerimisega. Praktika varieerub oluliselt sõltuvalt täpsest kohast, kuid määratakse turvalisusplaani koostamise käigus.

Üldplaneeringu ja detailplaneeringu kiidab heaks kohaliku omavalitsuse volikogu. Kui planeeringul ei ole olulist mõju, võib kohaliku omavalitsuse volikogu planeeringu koostamise korraldamise õigused delegeerida kohaliku omavalitsuse nõukogule või komisjonile.

Planeeringute koostamise eest vastutav organ peab avaldama teabe nii, et huvitatud isikutel on võimalik planeerimisprotsessi jälgida ja oma arvamust esitada (esitades vastuväiteid).

Läti

Planeerimiseeskirjad

Lätis reguleerib ruumilist planeerimist ruumilise arengu planeerimise seadus. Ruumiline planeerimine on tihedalt seotud maakondliku arendamise ja keskkonnakaitsega. Lisaks sellele on olemas kohustuslikud valitsuse reeglid ja määrused, mis sätestavad planeeringu koostamise konkreetset nõuded.

Planeeringute liigid

Lätis sisaldavad ruumilise arengu dokumendid ka riiklikke, maakondlikke ja kohalikke strateegiaid ja arengukavasid. Riiklikul ja maakondlikul tasandil koostatakse jätkusuutlikkuse arengustrateegiad ja

arengukavasid kogu Lätile ja planeeritavatele piirkondadele. Enamasti sisaldavad need ka pikaajalisi strateegilisi eesmärgi, planeeringuala kõige olulisemaid eesmärgi ning ruumilise arendamise eesmärgi teksti ja joonistena. Kõige olulisemad üleriigilised planeerimisdokumendid on Läti jätkusuutliku arengu planeering aastani 2030 (osa sellest strateegiast on allpool välja toodud), milles tuuakse esile jätkusuutliku arengu eesmärgid terve riigi kohta, ning riiklik arengukava 2014–2020. Riikliku arengukava eesmärk on leppida kokku kõige olulisemad keskmise tähtajaga eesmärgid, tegevusvaldkonnad, eesmärgid ja nende rakendamise meetmed. See on lähedalt seotud Läti jätkusuutliku arengu planeeringuga aastani 2030 (Läti 2030) ja EU2020 strateegia rakendamise riikliku reformiprogrammiga (*National Reform Programme for Implementation of the EU2020 Strategy*, NRP).

Olemas on ka mereala ruumiline planeering, milles määratletakse rannikualal maakasutus seoses funktsionaalsete seostega merel. Mereala ruumilist planeeringut hakati koostama 2013. aasta alguses.

Kohaliku omavalitsuse üldplaneeringus tuleb sätestada funktsionaalse tsoneerimise ja avaliku infrastruktuuri, maakasutuse ja ehitamise eeskirjad ning teised tingimused ja piirangud maakasutusele.

Kohaliku omavalitsuse üldplaneeringut võib täpsustada **kohalikus planeeringus**. Pärast kohaliku omavalitsuse koostatud jätkusuutliku arengustrateegia jõustumist võib kohaliku omavalitsuse üldplaneeringut muuta eeldusel, et see ei ole vastuolus kohaliku omavalitsuse jätkusuutliku arengustrateegiaga. Kohalik omavalitsus võib kasutada kohaliku planeeringut edasise planeerimise ja ehituse projekteerimise alusena.

Lätis on 140 omavalitsust, kes vastutavad omavalitsuse tasandil planeerimise eest. Üldplaneeringuss või kohalikus planeeringus määratletud funktsionaalse tsoneerimise kaudu määratud maakasutuse otstarbed ja piirangud peavad olema täpsustatud **detailplaneeringus** vastavalt mõõtkavale, selles peavad olema määratletud ehitamise nõuded iga maaüksuse ja maakasutuse kohta.

CPTED õiguslik raamistik

CPTED kohta ei ole konkreetseid reegleid õigusaktides sätestatud.

Vastutus planeerimise ja planeerimisprotsessi eest

Kohalik omavalitsus koostab ja kiidab heaks kohaliku omavalitsuse arengustrateegia, arenguprogrammi, üldplaneeringu, kohalikud planeeringud, detailplaneeringud ja teemaplaneeringud.

Kohaliku omavalitsuse üldplaneeringu ja kohaliku planeeringu kiidab heaks kohalik valitsus.

Üldplaneeringud koostatakse avalikkuse osalusel. Planeeringu koostamise eest vastutav ametivõim peab tagama teabe ja otsuste tegemise avalikkuse, sealhulgas planeeringu kohta avaliku arvamuse esitamise võimaluse ja avalikkuse kaasamise pakkudes nii detailset ja ulatuslikku teavet kui võimalik.

Planeeringu avaliku arutelu tagamiseks peab vastav ametivõim konsulteerima avalikkusega enne otsuste tegemist. Ametivõim avaldab oma kodulehekülje kaudu teavet planeeringu koostamise algatamisest ning selles tehtud muudatustest, menetluse käigust, avaliku arutelu toimumise asukohast ja ajakavast, konkreetse planeeringu ja selle muudatuste avalikkusele kättesaadavuse kohast ja ajast ning kirjalike ettepanekute ja arvamuste esitamise protseduurist.

Avaliku protsessi käigus tasakaalutakse üksikisikute ja avalikku huvi ning jätkusuutlikku arengut.

Kõigil on õigus tutvuda planeerimisdokumentidega, mis ei ole veel jõustunud ja on esitatud avalikuks aruteluks, osaleda avalikel aruteludel, väljendada ja kaitsta oma seisukohta ning esitada ettenähtud aja vältel kirjalikke ettepanekuid.

Holland

Planeerimiseeskirjad

Ruumilist planeerimist reguleerib ruumilise planeerimise seadus, mis jõustus 1. juulil 2008. Seadust toetab ruumilise planeerimise määrus (*Besluit ruimtelijke ordening*).

Tulevikus koondatakse ruumilise planeerimise reeglid tõenäoliselt keskkonnaseadusesse (*Omgevingswet*) koos teiste seaduste ja määrustega, sh keskkonnakorralduse seadusega. Seaduste koondamise eesmärk on menetluste lihtsustamine selleks, et kiirendada otsuste tegemise protsessi, tagada ühildumine keskkonna ja loodusega seotud planeeringute ja projektide või tegevustega ning rakendada seadusi kooskõlas olemasoleva olukorraga erinevates piirkondades. Uus keskkonnaseadus peaks jõustuma aastal 2018.

Planeeringute liigid

Üleriigilised, provintsligid ja kohaliku omavalitsuse planeeringud on asendatud visioonidega (*Structuurvisie*) ehk visuaaliseeritud tulevikustsenaariumiga. Strateegiliste eeskirjadega seotud struktuuralsed visioonid sisaldavad planeeringute koostamiseks vajalikku raamistikku ja analüüse ja määratlevad põhimõtted investeeringute tegemiseks.

Riiklikud ja maakondlikud struktuuralsed visioonid on sisemisteks suunisteks ega ole madalama taseme ametivõimudele kohustuslikud.

Planeeringute asemel võivad maakonnad ja riigi valitsus väljastada üldiseid korraldusi, juhiseid ja rakendamiskeeme. Maakondades kehtib maakondlik korraldus (mida nimetatakse *provinciale verordening*) ja riigi valitsusele kehtib nõukogu korraldus (*Ambv*). Maakonnad ja riigi valitsus võivad väljastada maakasutusplaanid. Omavalitsused peavad kohandama oma maakasutusplaanid maakonna või riigi valitsuse väljastatud reeglitega.

Idealis kasutab maakond või riigi valitsus juhust ühe konkreetse olukorra reguleerimiseks. Seejärel peab omavalitus kohaldama oma maakasutusplaanid lähtuvalt koos juhiseiga väljastatud suunistest.

Ruumilise planeerimise seaduse kohaselt peavad kohalikud omavalitsused koostama ja uuendama kõigi piirkondade maakasutusplaanid. Seaduse kohaselt võivad omavalitsused koostada maakasutusplaanid ilma maakonna loata ning maakond ja riigi valitsus võivad koostada rakendusplaanid (*Inpassingsplan*) nende vastavaid huvisid puudutavate maa kasutamise otstarvete kohta.

Kord kümne aasta jooksul peavad omavalitsused kontrollima, kas nende maakasutusplaanid ja eeskirjad on ajakohased.

CPTED õiguslik raamistik

Omavalitsuse maakasutusplaan on oluline ka kuritegevuse ennetamiseks. Mõned selle nõuded on sätestatud riiklikus ehituskoodeksis (sellest koodeksist peavad lähtuma kõik hoonete ehitajad). Need nõuded pärinevad Police Label Secure Housing skeemist. Nõuete kohaselt peab hoonel olema hea lukk, tugev uks jne (mis peaks varguskindel olema vähemalt kolm minutit) ning valgustus hoone ees.

Vastutus planeerimise ja planeerimisprotsessi eest

Ruumilise planeerimise seadus ei sätesta menetluslike ega formaalseid nõudeid. Selle eesmärk on lihtsustada haldusmenetlust ning kasutada lihtsaid ja lühemaid menetlustoiminguid ning vähendada vaidlusi. Uus ruumilise planeerimise määrus (*Besluit ruimtelijke ordening*) sisaldab ka sätet, millega määratletakse visioon, mis tagab, et avalikkus ja sotsiaalsed organisatsioonid on olnud selle visiooni koostamisse kaasatud. Siiski võivad kehtida valdkondlikud nõuded mõne protseduuri või vormi osas.

LISA 3. PROJEKTI PARTNERRIIKIDE RUUMILISE PLANEERIMISE TASANDID³³

Planeerimis-tasandid	Eesti EE	Soome FIN	Läti LV	Leedu LT	Holland NL ³⁴
Üleriigiline	Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“. Tagab planeeringuga terve riigi ruumilise arengu strateegia, millele järgneb tegevuskava	Ei ole. Keskkonnaministeerium võib esitada riiklikud suunised konkreetsete planeerimisprobleemide kohta, mis on riikliku tähtsusega.	<ul style="list-style-type: none"> Läti jätkusuutliku arengu planeering aastani 2030, sealhulgas Läti ruumilise arengu eesmärgid Riiklik arenguplaneering 2014–2020 Riiklikul tasemel huvipakkuvad maad ja infrastruktuur Riiklikud valdkondlikud plaanid. 	<ul style="list-style-type: none"> Ühine planeering kogu Leedule Konkreetsed (temaatilised) planeeringud 	<ul style="list-style-type: none"> Riiklik ruumiline strateegia Infrastruktuuri ruumiline visioon ja ruumiline planeerimine (SVIR, <i>Spatial Vision on Infrastructure & Spatial Planning</i>) Riiklik ruumiline planeering
Regionaalne	Maakonnaplaneering. Moodustab maakonna või selle osa ruumilise arengu strateegia, eesmärk on tasakaalustada riiklikke ja kohalikke huviseid regionaalsel tasandil	Maa regionaalse kasutamise planeering	<ul style="list-style-type: none"> Jätkusuutliku arengu strateegia Arenguprogramm 	<ul style="list-style-type: none"> Ühine planeering kogu piirkonnale Konkreetsed (temaatilised) planeeringud 	<ul style="list-style-type: none"> Piirkondlikud ruumilised visioonid Piirkondlik struktuuriplaneering maakondadele
Kohalik	Üldplaneering. Tagab planeeringu kohaliku omavalitsuse või selle osa ruumiliseks arendamiseks ning paneb paika üldised tingimused maa kasutamiseks, sealhulgas elamupiirkondade asukohad, vaba aja veetmise piirkonnad, avalikud teed ja tänavad jne.	Üldkava	<ul style="list-style-type: none"> Jätkusuutliku arengu strateegia Arenguprogramm Ruumiline (territoriaalne) planeering (üldplaneering tervele omavalitsuspiirkonnale) Kohalikud planeeringud (valikulised konkreetsele omavalitsuse piirkonnale, parandavad konkreetse piirkonna ruumilist planeeringut) 	<ul style="list-style-type: none"> Üldplaneering tervele kohalikule omavalitsusele Üldplaneeringud kohaliku omavalitsuse osadele Üldplaneeringud riikliku tähtsusega teemadele Konkreetsed (temaatilised) planeeringud 	<ul style="list-style-type: none"> Struktuuriplaneering
	Detailplaneering. Määratleb detailse maakasutuse, ehitusõigused ning tingimused ja nõuded hoonetele ja arhitektuurile, keskkonnakaitse meetmed jne. Sellel põhineb lähiaastate ehitustegevus.	Detailplaneering (linnaplaneering; hooneplaneering; rannaplaneering)	<ul style="list-style-type: none"> Detailplaneering (detailsem plaan, sealhulgas maa ühe või mitme osa tehnilised projektid) 	<ul style="list-style-type: none"> Detailplaneering 	<ul style="list-style-type: none"> Kohalik maakasutusplaneering
	Hoonete kujundus	Hoonete kujundus	Hoonete kujundus	Hoonete kujundus	Hoonete kujundus

Märkus 33 Territorial Democracy and Public Participation in Spatial Planning. A Guide for European Citizens and Institutions. Ruumilise/maakondliku planeerimise eest vastutavate ministrite Euroopa Nõukogu konverents. Kavand. Nafplion 2014.

Märkus 34 Issue: : ruumiline planeerimine ja infrastruktuur: <http://www.government.nl/issues/spatial-planning-and-infrastructure/spatial-planning-in-the-netherlands> (29.10.2014).

LISA 4. PROBLEEMI X KOHASED STRATEEGIA / MEETME MAATRIKSID KAHEKSA ERI TÜÜPI KESKKONNA JAOKS (ANDRES LEVALD)

D1 Elukeskkond

Strateegia/meede	Hirm	Murdvargus	Vandalism	Vägivald	Auto	Vargus	Süütamine
Asustusstruktuuri arvestamine	a						
Elavus	b						
Mitmekesisus	c	c	c	c	c	c	c
Asustustihedus	d			d			
Nähtavus/ülevaltlikkus/valgustus	e	e	e	e	e	e	e
Ligipääsetavus	f	n			t	v	
Territoriaalsus	g	aa	aa		u		
Atraktiivsus	h		h				
Tugevus		o	o				x
Sihmäärgi kindlustamine/eemaldamine		p	p				y
Korrashoid	i		q				z
Jälgimine	j		q	r	u	x	z
Reeglid	k		q				q
Infrastruktuur erinevatele rühmadele	l		q				
Suhtlemine avalikkusega	m		q				

- Kuriteohirm väheneb, kui renoveeritud piirkondade sotsiaalseid ja füüsilisi struktuure arvestatakse ning säilitatakse sotsiaalseid võrgustikke ja tuttavaid keskkondi.
- Piirkonna mitmekesine kasutamine on olulisim tegur elavuse loomiseks. Elav kasutus vähendab kuriteohirmu. Sellist piirkonda saab luua ühendades elupiirkonna kontore, töökodade ja kauplustega ning planeeringulahenduse, millesse kuuluvad rohealad ja jalgteede võrgustik, mis kutsub ruumi kasutama, näiteks laste mänguväljakud. Baaridel, pubidel ja kohvikutel, mis valmistavad naabruskonnale probleeme (müra või tüli tekitamine või elanikele ebameeldivate ja hirmutavate inimeste ligiõmbamine), on kuriteohirmu suurendav toime. Jalgteede võrgustik peaks olema lihtne. Soovitatav on jalg- ja autoteed omavahel ühendada. Hoonete sissekäigud peaksid olema peamiste jalgteedega võimalikult vahetult ühendatud.
- Suurte eraldatud asumite loomine, kus elavad valdavalt madala sissetulekuga elanikud, suurendab riski kõigi kuriteoliikide osas ja seega ka kuriteohirmu. Paika peab ka vastupidine – erinevate

elanike rühmade tasakaalustatud omavaheline ühildamine piirkonnas vähendab kõigi kuriteoliikide ohtu ja seega ka kuriteohirmu.

- Elupiirkondade sidumine linnasüsteemi selliselt, et need ei ole enam ülejäänud süsteemist eraldatud tühermaade või infrastruktuursete takistustega, ja asustustiheduse suurendamine (vahemikus 25 kuni 75 eluaset hektari kohta) tagab naabrustunde ning vähendab kuriteohirmu ja tänavavägivalla ohtu.
- Hea vaade akendest avalikele välisruumidele ja selge, hästi valgustatud teedevõrgustik vähendavad kuriteohirmu ning murdvarguse, vandalismi-, vägivalla-, autokuritegevuse ja süütamise ohtu; hea vaade elamute akendest rõdule ja aedadele vähendab salajasi vargusi, näiteks pesu, tööriistade või jalgrataste varastamist elamute ümber olevast eravaldusest. Eriti oluline on, et esimesel korrusel paikneksid korterid või kauplused.
- Läbi naabruskonna piiratud liikluse võimaldamine (ja sealsete elanike välismaailmast eraldamise vältimine vähendab kur-

iteohirmu. Vältida „tarastatud kogukondade“ või „kindluste“ ehitamist; jalg- ja rattateede võrgustik vähendab samuti kuriteohirmu, vältides inimeste laialihajumist. On soovitatav, et ka vaikesel aegadel päevas on teedel liikumist.

- Inimlikus mõõtkavas ehitamine (suurte kõrghoonete vältimine) ja elanikes üldkasutatavatel aladel peremehetunde tekitamine vähendab kuriteohirmu.
- Atraktiivne maastikukujundus, arhitektuur, tänavamööbel ja kõnniteed suurendavad peremehetunnet ning vähendavad seega nii kuriteohirmu kui ka vandalismohtu.
- Korrashoid, eriti juhul, kui elanikud ise on motiveeritud ühistgevusega hooldusettevõtteid aitama, suurendab peremehetunnet ja vähendab kuriteohirmu. Et motiveerida elanikke osalema vabatahtlikes hooldetöödes, on vajalik edendada piirkonnas kogukondlikku juhtimist.
- Kuriteohirmu saab vähendada politsei või turvafirmade regulaarne jälgimine ja patrullimine (soovitatavalt jalgsi, mitte autoga), eriti naabruskonda hästi tundvate ametnike poolt.
- Selgete reeglite seadmine avalike ruumide kasutamiseks hoone omaniku või korteriühistu poolt suurendab peremehetunnet, parandab korrashoidu ning vähendab seega kuriteohirmu.
- Vabaaja kohtumispaike (näiteks noortekeskus) loomine noortegruppidele, samuti hoolekandekeskuste loomine narkosõltlaste ja kodutute jaoks vähendab hirmu põhjustavate gruppide kohalolu üldkasutatavates kohtades.
- Planeering, arhitektuur ja suunaviidad annavad inimestele tunde, et nad on piirkonnas teretulnud, suurendavad peremehe- ja kontrollitunnet ning vähendavad seega kuriteohirmu.
- Tagumiste juurdepääsude, aga samuti umbsoppide vältimine ning murdvaraste jaoks hõlpsalt ligipääsetavate uste ja akende turvalisemaks muutmise vähendab sissemurdmiste riski.
- Vastupidavad ukse- ja aknaraamid, lukud, ukсед, aknad ja klaasid vähendavad vandalismi ja sissemurdmiste riski.
- Kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine pärast murdvarguse või vandalismikatsed vähendab järgneva või korduva juhtumi ohtu; selleks, et vähendada vandalismit tingitud kahju võib kaaluda ka potentsiaalse vandalismitobjekti eemaldamist.
- Kiired parandustööd vähendavad edasisi kahjusid ennetades uusi vandalismitakte, graffitirünnakuid või süütamisi. Kiirele korraldamisele aitab kaasa regulaarne järelevalve. Korrashoiustrateegia töötab kõige paremini koos kindlate reeglitega ühiskeskkonnas olevate paikade kohta, millest teavitavad noorukite grupe nii elanikud kui järelevalvet teostavad isikud. Reeglid toimivad tõhusalt, kui noortel on olemas kogunemiskohad, kus koos käia.
- Politsei või turvateenistuse poolt osutatav jälgimisteenus vähendab vägivalla ohtu. Jälgimisega võib tegeleda ka uksehoidja, majahoidja või naabrivalve, mida võimalusel toetab videovalve, millega saavad valvajak jälgida sissepääse, lifte, trepikodasid, garaaže, jalgrattahoidlaid jm.
- Ainult majaanikele võimaldatud reguleeritud juurdepääsuga parklad vähendavad autodega seotud kuritegude riski. Korraliku piirdega parklad on autovarastele vähem atraktiivsed.
- Autode parkimine vahetult elamute ees või kobaratena paigutatud väikese pindalaga parkimisplatsid tõstavad peremehe- ja kontrollitunnet ning vähendavad sellega autodega seotud kuritegude riski.
- Parklate ja garaažide jälgimine politsei ja turvateenistuse patrullide, uksehoidjate või naabrivalve poolt, toetatud videovalveta, vähendab autodega seotud kuritegude riski.
- Lukustatud esikud ja jalgrataste hoiuruumid vähendavad jalgrataste ja postkastidest posti varguste riski.
- Esikute ja rattaparklate jälgimine uksehoidja poolt vähendab varguste ohtu, eriti kui kasutatakse ka videovalvet.

- Süütamatust materjalist prüginõude kasutamine vähendab süütamise ohtu.
- Kergestisüütavate materjalide eemaldamine või asendamine vähendab süütamise riski.
- Korrashoid ja eriti kergestisüütava prügi kiire eemaldamine, vähendab süütamise ohtu. Vajalik on pidev jälgimine. .
- Selge eristamine avalike teede ning elamute ja elumajadeni viivate poolprivaatsete sissekäiguteede vahel vähendab murdvarguste, vandalismit-, grafiti- ja süütamise ohtu.

D2 Koolid ja noortekeskused

Strateegia/meede	Hirm	Murdvargus	Vandalism	Vägivald	Auto	Vargus	Süütamine
Asustusstruktuuri arvestamine							
Elavus	a						
Mitmekesisus							
Asustustihedus	b	b	b	b	b	b	b
Nähtavus/ülevaltlikus/valgustus	c	c	c	c	c	c	c
Ligipääsetavus		d	d		o		d
Territoriaalsus		e	e				e
Atraktiivsus			f				
Tugevus		j	j				
Sihtmärgi kindlustamine/eemaldamine		g					
Korrashoid	h	h	h	h	h	h	h
Jälgimine			m				
Reeglid	i		n				n
Infrastruktuur erinevatele rühmadele	l		q				
Suhtlemine avalikkusega	m		q				

- Elava liiklusega tänavaid pidi kulgev koolitee vähendab kuriteohirmu. Noortekeskuste paiknemine rahvarohkete tänavate ja soovitatavalt ka bussipeatuse lähedal vähendab kuriteohirmu ja probleeme naabruskonnas.
- Koolide paigutamine tiheda asustusega linnapiirkonda (mitte eraldatud kohta või parki) vähendab kuriteohirmu ja kõigi kuriteoliikide esinemise riski. Kaugus ümbritsevate elamuteni peaks olema aga piisav, et kool ei häiriks elanikke müra ja muude ebameeldivustega.
- Hea nähtavus ja valgustus vähendavad nii kuriteohirmu kui kõigi kuriteoliikide esinemisriske. See eeldab kooli kompaktselt planeeringut ning maastiku kujundust muru, puude ja põõsastega (mitte võsa). Erilist tähelepanu tuleks pöörata parklatele, sissepääsualadele ja mänguväljakutele.
- Koolipiirkonna või noortekeskuse eraldamine piirdega vähendab murdvarguse, vandalismi- ja süütamise ohtu. Piirdeid ei tohiks kahjustada kooli või noortekeskuse atraktiivsust. Kui lastel ei ole üldkasutataval alal, pärast kooli, nädalavahetustel või vaheaegadel teisi kohti mängimiseks, tuleb see neile võimaldada kooli juures. Ehitisel peaks olema võimalikult vähe sissepääse, soovitatavalt üks.
- Kooli üldkasutatava alaga piirnevate maa-alade (mänguplats) selge tsonerimine ja liigendamine tugevdab peremehetunnet ja vähendab sissepääsmiste, vandalismi ja süütamise riski.
- Atraktiivne arhitektuur, maastikukujundus, tänavamööbel ja mänguväljakud suurendavad peremehetunnet ja vähendavad seega vandalismi- ja süütamise ohtu.
- Kooliteede ja kooli ümbritseva öldkasutatavate alade korrashoid vähendab kuriteohirmu.
- Koolitee ja kooliala jälgimine vähendab nii kuriteohirmu kui kõikide kuriteoliikide riski. Jälgimisega tegeleva majahoidja või valvuri tegevus on eriti efektiivne, kui ta elab kas koolihoones või selle läheduses. Hoonesse sisenemisel peaks olema kindlalt piiritletud vastuvõtuala koos vastava töötajaga (koolivalvur).
- Narkosõltlaste ja kodutute jaoks naabruskonnas hooldekeskuste loomine hoiab ära nende rühmade viibimist kooli ümbruses, vähendades sellega ka kuriteohirmu.
- Tugevad ukse- ja aknaraamid, ukсед ja aknad, lukud ja klaasid vähendavad vandalismi ja sissepääsmise riski.
- Sissepääsmise või vandalismi sihtmärkide kindlustamine või eemaldamine peale rünnakut vähendab intsidentide kordumise riski.
- Hoonete, mänguväljakute ja üldkasutatavate alade korrashoid (sh graffiti eemaldamine) vähendab vandalismiaktide ja süütamise riski.
- Selgete reeglite seadmine mänguväljakute kasutamiseks ja nende naabruses käitumiseks vähendab vandalismiaktide ja süütamise riski. Sama kehtib ka noortehitiste ümbruses asuvate üldkasutatavate alade kohta
- Tulevaste kasutajate (kohalike noorte) ja ümbruskonna elanike kaasamine noortehitiste planeerimisse vähendab vandalismi ning süütamise riski.
- Parklate ehitamine hoonete alla või sisse kaitseb sõidukeid ilma ümbritsevat kogukonda häirimata.

D3 Tööstus/tootmine/kontorid

Strateegia/meede	Hirm	Murdvargus	Vandalism	Vägivald	Auto	Vargus	Süütamine
Asustusstruktuuri arvestamine							
Elavus							
Mitmekesisus							
Asustustihedus							
Nähtavus/ülevaltlikus/valgustus	a	e	e	e	e	e	e
Ligipääsetavus		f	j		o		
Territoriaalsus		k	k				
Atraktiivsus							
Tugevus		g	g				
Sihtmärgi kindlustamine/eemaldamine	b	h	h				
Korrashoid	c		l				
Jälgimine	d	i	m	n	p	q	r
Reeglid							
Infrastruktuur erinevatele rühmadele							
Suhtlemine avalikkusega							

- Hea nähtavus ja valgustus vähendavad kuriteohirmu.
- Nähtamatud sihtmärkide kindlustamise meetmed vähendavad kuriteohirmu (pole vaja agressiivse ilmega piirdeid).
- Korrashoid vähendab kuriteohirmu.
- Jälgitavus vähendab kuriteohirmu.
- Hea nähtavus vähendab murdvarguse, vandalismi-, vägivalda-, autodega seotud kuritegevuse, varguste ja süütamise riski.
- Kinnistu sissepääsude arvu piiramine ühele õhtuti ja nädalavahetustel vähendab murdvarguse ohtu.
- Tugevad ukse- ja aknaraamid, ukсед ja aknad, lukud ja klaasid vähendavad vandalismi ja sissepääsmise riski.
- Sissepääsmise või vandalismi sihtmärkide kindlustamine või eemaldamine peale rünnakut vähendab intsidentide kordumise riski. Hinnates vandalismi tingitud kahjude piiramise võimalusi võib kaaluda ka sihtmärgi täielikku eemaldamist.
- Ohustatud sissepääsude jälgimine, soovitatavalt koos videovalvuga, vähendab sissepääsmiste riski.
- Noorte läbikäigukohtade piiramine läbi tundliku piirkonna vähendab vandalismohtu.
- Üldkasutatava ala ja ühiskasutatava ala selgelt arusaadav eristatus vähendab vandalismi ja sissepääsmiste riski.
- Kiire parandamine vähendab mistahes järgneva juhtumi ohtu.
- Juurdepääsuteede (eriti öösiti kasutatavate teede) jälgimine vähendab vägivaldsete kuritegevude riski, eriti juhul, kui kasutatakse ka videovalvet.
- Parklate ligipääsu kontroll vähendab autodega seotud kuritegevude riski.
- Parklate jälgimine, soovitatavalt videojälgimise abil vähendab autovarguste ja autodega seotud kuritegevude riski.
- Vandalismi suhtes tundlikele kohta jälgimine vähendab vandalismohtu.
- Süütamiskohtade jälgimine vähendab süütamise ohtu.
- Korrashoid, eriti kergestiüritavate jäätmete kiire eemaldamine, vähendab süütamise ohtu. Vajalik on pidev jälgimine.

D4 Ostlemine/jaemüük

Strateegia/meede	Hirm	Murdvargus	Vandalism	Vägivald	Auto	Vargus	Süütamine
Asustusstruktuuri arvestamine	w						x
Elavus	a		l				
Mitmekesisus							
Asustustihedus							
Nähtavus/ülevaatlikus/valgustus	b	g	g	g	g	g	g
Ligipäasetavus	c	h		o	q	o	
Territoriaalsus							
Atraktiivsus	d		m				
Tugevus		i	i				t
Sihtmärgi kindlustamine/eemaldamine		j	j				u
Korrashoid	e		n				
Jälgimine	f	k	n	p	r	r	v
Reeglid							
Infrastruktuur erinevatele rühmadele	o		o	o			
Suhtlemine avalikkusega						s	

- Elav keskkond vähendab kuriteohirmu.
- Hea nähtavus ja valgustus vähendab kuriteohirmu.
- Selgelt eristatavad juurdepääsud ja hea märgistus viitadega vähendavad kuriteohirmu.
- Atraktiivne planeering, materjalid ja värvid vähendavad kuriteohirmu.
- Korrashoid vähendab kuriteohirmu.
- Jälgitavus vähendab kuriteohirmu: pidev mehitatud valve sissepääsude juures on eelistatavam kui videovalve kasutamine või ebaregulaarsete kontrollide läbiviimine.
- Hea nähtavus ja valgustus vähendavad murdvarguse, vandalismi-, vägivalla-, autodega seotud kuritegevuse, varguste ja süütamiste ohtu.
- Juurdepääsu kontroll ja hoone osadeks jagamine vähendavad murdvarguse ohtu.
- Tugevad ukse- ja aknaraamid, ukсед ja aknad, lukud ja klaasid vähendavad vandalismi ja sissemurdmise riski.
- Sissemurdmise või vandalismi sihtmärkide kindlustamine või eemaldamine peale rünnakut vähendab intsidentide kordumise riski.
- Ohustatud sissekäikude jälgimine, soovitatavalt koos videovalvega, vähendab murdvarguse ohtu.
- Elavalt kasutatav keskkond vähendab vandalismi- ja grafitiohtu.
- Atraktiivne planeering, materjalid ja värvid vähendavad vandalismohtu.
- Kiire parandamine vähendab korduvatest vandalismijuhtudest tingitud suuremat kahju. Kiirelt teostatavaid parandusi on võimalik

tagada vaid regulaarse järelevalve, jälgimise ja halduseeskirjade olemasolul.

- Kaubanduskeskuste sissepääsude kontroll hoiab eemal probleemseid noortegruppe ja narkosõitlasi, vähendades sellega kuriteohirmu ning ka vandalismi ja vägivaldsete kuritegude riski. See meetod töötab kõige paremini juhul, kui on mõeldud ka nimetatud riskigruppide eest hoolitsemise peale, et neil ei tekiks kõrvaletõrjutuse tunnet..
- Jälgimine vähendab vägivaldsete kuritegude ohtu.
- Parklate ligipäasetavuse kontrollimine vähendab autoga seotud kuritegevuse ohtu.
- Parklate jälgimine, soovitatavalt videojälgimise abil vähendab autovarguste ja autodega seotud kuritegude riski.
- Valjuhääldaja posterite abil ennetavate sõnumite edastamine vähendab varguste riski.
- Süttimatust materjalist valmistatud prüginõude kasutamine vähendab süütamise ohtu. .
- Süttivate materjalide eemaldamine või asendamine vähendab süütamise ohtu.
- Korrashoid ja eriti süttivate jäätmete kiire eemaldamine vähendab süütamise ohtu; selleks on aga vaja pidevat jälgimist ja rangeid halduseeskirju.
- Kuriteohirmu vähendab omanikuta maade vältimine ostukeskuste ja ümbritsevate piirkondade vahel.
- Parkimislahenduste loomine, milleks ei vaja ostukeskust ümbritsevaid suuri parklaid, väldib piirkonna isoleerimist ümbritsevast linnakeskkonnast ja vähendab seega autodega seotud kuritegusid.

D5 Pargid ja avalikud aiad

Strateegia/meede	Hirm	Murdvargus	Vandalism	Vägivald	Auto	Vargus	Süütamine
Asustusstruktuuri arvestamine	a	a	a	a			a
Elavus							
Mitmekesisus							
Asustustihedus							
Nähtavus/ülevaatlikus/valgustus	b	b	b	b			b
Ligipäasetavus	c	c	c	c			c
Territoriaalsus	d	d	d	d			d
Atraktiivsus			e				e
Tugevus			e			f	
Sihtmärgi kindlustamine/eemaldamine			f			f	
Korrashoid	g	g	g				g
Jälgimine	h	h	h	h		h	h
Reeglid	i		i				i
Infrastruktuur erinevatele rühmadele	j						
Suhtlemine avalikkusega	k					k	

- Päevased tegevused parkides tagavad loomuliku järelevalve, mis vähendab kuriteohirmu, murdvarguseid, vandalismi, vägivalda ja süütamisi. Arge looge eraldatud või tupikalasid.
- Hea nähtavus ja valgustus vähendavad kuriteo-, murdvarguste, vandalismi-, vägivalla- ja süütamise riski. Peamised teed peaksid olema hästi valgustatud, kõrvalisemateed võivad olla valgustamata.
- Hea liikumisteede süsteem ja märgistus vähendavad kuriteo-, murdvarguste, vandalismi-, vägivalla- ja süütamise hirmu. Vastavalt olukorrale võib terve pargi päikeseloojangust päikesetõusuni sulgeda. See on teostatav väikeste, kesklinnas asuvate parkide puhul, aga mitte suurte äärelinna parkide puhul. Piirdeaedade püstitamist ei peaks rahastatama pargi kujundamise eelarvest. Liikumisteede võrgustik peaks selgelt olema ühendatud ümbritseva linnakeskkonnaga. Pargil peaks olema vähemalt kaks väljapääsu, soovitatavalt aga rohkem, juhul kui kõiki neid liikumisteid saab ühendada linna teedevõrgustikuga.
- Pargi jagamine eri sihtrühmadele määratud osadeks ja nende osade vastavalt rühmade vajadustele kujundamine ja sisustamine lihtsustab pargi järelevalvet ja annab pargi eri osade alalistele kasutajatele tunde vastutusest oma tsooni eest, vähendades nii kuriteohirmu kui sissemurdmiste, vandalismiaktide, vägivalla ja süütamiste riski.
- Vastupidavate materjalide kasutamine pinkide, prügikastide, märkide, mänguasjade jne juures vähendab vandalismiaktide ja süütamiste riski. Samas peaksid need materjalid olema atraktiivsed - pargi peamine eesmärk on atraktiivsus ja atraktiivsus on samas ka ennetusstrateegia.
- Pargipingid ja teised sageli varastatavad objektid peaksid olema korralikult kinnitatud. Vandalismi ohvriks sattuda võivad objektid peaks asendatama tugevamast materjalist asjadega või viidama pargis teise koha peale, kus on väiksem vandalismoht Pargi funktsioneerimiseks hädavajalikke asju nagu pingid ja prügikastid ei tohi pargist kunagi täieništi eemaldada.

- Korrashoid on tähtis nii pargi atraktiivsuse kui ka elavuse seisukohast ning hõlmab teeradade koristamist, prügikastide tühjendamist ja kogu taimestiku eest hoolitsemist (puud, põõsad, muru).
- Territooriumi jälgimine on väga oluline kuriteohirmu, sissemurdmiste, vandalismiaktide, vägivaldsete intsidentide, varguste ja süütamiste riski vähendamisel. Professionaalset järelevalvet peaks teostama liikuvad patrullid, eelistatavalt jalgratastel. Videovalvet ei peeta parkide puhul tõhusaks abivahendiks..
- Pargi külastajatele käitumisreeglite sätestamine vähendab kuriteohirmu ning vandalismiaktide ja süütamiste riski. Nendest reeglitest peaks inimesi teavitatama selgelt esitatud piktogrammide abil pargi kõigi sissepääsude juures. Soovitatavalt tuleks neid reegleid õpetada koolides ja noortegruppides. Eraldi reeglid grillide kasutamiseks (või grillimise keelamine) vähendab tuleohtu ja süütamise riski.
- Narkosõitlaste, kodutute jt jaoks piirkonnas hooldekeskuste loomine vähendab nimetatud gruppide kohalviibimisest tingitud kuriteohirmu. Noorte kohtumispaigad võivad olla ka pargis sees, soovitatavalt sissepääsude läheduses.
- Ennetavate meetmete (nt. hoiatused taskuvaraste kohta) edastamine aitab vähendada kuriteohirmu ja varguse ohtu. Soovitatav vahend teavitamiseks on sissekäigu lähedal asuvad plakatid. Ka teated pargis toimuvate avalike ürituste kohta peaks asuma samas, mis muutes teated nii ennetavateks kui ka atraktiivseteks.

D6 Vabaajakeskused

Strateegia/meede	Hirm	Murdvargus	Vandalism	Vägivald	Auto	Vargus	Süütamine
Asustusstruktuuri arvestamine							
Elavus	a		l				
Mitmekesisus							
Asustustihedus							
Nähtavus/ülevaatlikus/valgustus	b	g	g	g	g	g	g
Ligipääsetavus	c	h		o	q	o	
Territoriaalsus							
Atraktiivsus	d		m				
Tugevus		i	i				t
Sihtmärgi kindlustamine/eemaldamine		j	j				u
Korrashoid	e		n				v
Jälgimine	f	k	n	p	r	r	v
Reeglid							
Infrastruktuur erinevatele rühmadele							
Suhtlemine avalikkusega						s	

- Elav keskkond vähendab kuriteohirmu.
- Hea nähtavus ja valgustus vähendab kuriteohirmu.
- Sisse- ja väljapääsude selge märgistamine ning juurdepääsu kontroll vähendab kuriteohirmu.
- Atraktiivne planeering,, materjalid ja värvid vähendavad kuriteohirmu.
- Korrashoid vähendab kuriteohirmu.
- Jälgitavus, sealhulgas järjekordade ja rahvahulkade haldamine, vähendab kuriteohirmu.
- Hea nähtavus ja valgustus vähendab murdvarguse, vandalismi-, vägivalla-, autodega seotud kuritegevuse, varguste ja süütamiste riski.
- Juurdepääsukontroll ja hoone seksioonideks jagamine vähendavad murdvarguse riski.
- Tugevad ukse- ja aknaraamid, ukсед ja aknad, lukud ja klaasid vähendavad vandalismi ja sissemurdmise riski.
- Sissemurdmise või vandalismi sihtmärkide kindlustamine või eemaldamine peale rünnakut vähendab intsidentide kordumise riski.
- Ohustatud sissekäikude jälgimine, soovitatavalt koos videovalvega, vähendab murdvarguse ohtu.
- Elavalt kasutatav keskkond vähendab vandalismi- ja grafitiohtu.
- Atraktiivne planeering, materjalid ja värvid vähendavad vandalismohtu.
- Kiire parandamine vähendab korduvatest vandalismijuhtudest tingitud suuremat kahju. Kiirelt teostatavaid parandusi on võimalik tagada vaid regulaarse järelevalve, jälgimise ja halduseeskirjade olemasolul.
- Sisepääsu kontrollimine ja agressiivsete inimeste eemalhoidmine vähendab ehitise siseste vägivaldsete kuritegude ohtu. Avarad ligipääsuteed parklatesse vähendavad vägivallaohu hoone ja parkla ümbruses.
- Jälgimine koos järjekordade ning rahvahulkade juhtimisega sisepääsude juures vähendab vägivalla riski.
- Kontroll parklate sisepääsudes vähendab autodega seotud kuritegevuse ohtu.
- Parklate järelevalve, soovitatavalt videovalve abil, vähendab autodega seotud kuritegevuse ning varguse ohtu.
- Ennetavate sõnumite edastamine kõlarisüsteemide ja plakatite abil vähendab varguseriski.
- Süttimatust materjalist valmistatud prügianumad vähendavad süütamisriski.
- Süttivate materjalide eemaldamine või asendamine vähendab süütamisriski.
- Korrashoid, eriti süttivate jäätmete kiire eemaldamine vähendab süütamise ohtu. See eeldab pidevat jälgimist ning halduseeskirju.

D7 Ühistransport ja parkimisvõimalused

Strateegia/meede	Hirm	Murdvargus	Vandalism	Vägivald	Auto	Vargus	Süütamine
Asustusstruktuuri arvestamine	a						
Elavus	b						
Mitmekesisus							
Asustustihedus	c		c	c			
Nähtavus/ülevaatlikus/valgustus	d		d	d	d	d	d
Ligipääsetavus	e		j	o	o		
Territoriaalsus					q		
Atraktiivsus	f		f				
Tugevus			k				
Sihtmärgi kindlustamine/eemaldamine			l				
Korrashoid		g	m				
Jälgimine	h		j	p	r	r	v
Reeglid	i		i				
Infrastruktuur erinevatele rühmadele	n						
Suhtlemine avalikkusega	i		i			s	

- Transpordiinfrastruktuur, mis ei katkesta sotsiaalset ega füüsilist struktuuri, võimaldab loomulikku järelevalve võimalikkust ja vähendab seega kuriteohirmu.
- Elavates piirkondades asuvad parklad, bussipeatused ja maa-aluste jaamade sissekäigud vähendavad kuriteohirmu.
- Tiheda asustusega linnapiirkondades asuvad parklad, bussipeatused ja (maa-aluste) jaamade sissekäigud tagavad tunde, et lähedal on inimesed (ehk vajadusel abi saamise võimaluse), ning vähendavad seega nii kuriteohirmu kui ka vandalismi- ja vägivallaohu. Kui bussijaam ei saa asuda eriti turvalises kohas, võiks kaaluda vaid öösel sõitva bussi peatuse ehitamist turvalisse kohta.
- Hea nähtavus ja valgustus transpordiehitiste lähedal vähendavad kuriteohirmu ning kõigi kuriteoliikide ohtu: vandalismi, vägivald, autokuritegevust, vargust ja süütamist.
- Parklatele ligipääsu tagamine vaid kasutajatele vähendab kuriteohirmu. Sõidukite väljapääsud ja sissekäigud parkimisgaraaži võib varustada eestkäiva värava või ülesrulluva uksega, et ennetada narkomaanide ja teiste ebasoovitav inimrühmade sisenemist garaaži.
- Atraktiivsed materjalid ja värvid vähendavad kuriteohirmu ning vandalismi- ja grafitiohtu.
- Hea hooldus vähendab kuriteohirmu.
- Järelevalve vähendab kuriteohirmu; kauges piirkondades ja maa-alustes tingimustest peaks kasutama hädaabikaste, mis võimaldavad ühendust turvateenustega.
- Juhtkonna poolt loodud selged reeglid parklate ja transpordiasutuste õigeks kasutuseks, mida inimestele sisekõlarite ja plakatite abil intensiivselt edastatakse, suurendavad järelevalve tunnet ning vähendavad seega kuriteohirmu ning vandalismi- ja grafitiohtu.
- Juurdepääsu piiramine maa-alustesse jaamadesse ainult piletiga inimestele vähendab vandalismohtu jaamas ja rongis; strateegia töötab kõige paremini koos järelevalve, sealhulgas piletikontrollide kasutamisega.
- Tänavamööbli ja lambipostide tugevad materjalid vähendavad vandalismohtu.
- Kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine ja isegi täielik eemaldamine pärast vandalismijuhtu vähendab edasiste vandalismijuhtude ohtu.
- Kiire parandamine vähendab korduvatest vandalismijuhtudest tingitud suuremat kahju; kiirelt teostatavaid parandusi on võimalik tagada vaid regulaarse järelevalve, jälgimise ja rangete halduseeskirjade olemasolul.
- Kaugelasuvate parklate juurde bussiteenuse pakkumine, et vältida ebatavalisena tunduvaid jalakäijateesid, vähendab kuriteohirmu.
- Juurdepääsu piiramine parkimisgaraažidesse, maa-alustesse jaamadesse ja rongidele vähendab vägivalla- ja (parkimisgaraažide puhul) autokuritegevuse ohtu; kui vabas õhus asuvad parklad on hästi valgustatud ja neil on piirded, on need varastele vähematraktiivsed.
- Järelevalve parkimisgaraažides, parklates, maa-alustes parklates ja kõigis ühistranspordisõidukites vähendab vägivallaohu; see strateegia toimib kõige paremini, kui järelevalvega koos kasutatakse kesket valvekaamerate süsteemi.
- Selgelt eraldatud piirkonnad parkimiseks elanikele ja külastajatele ühistes parkimisgaraažides vähendab autokuritegevust.
- Parklate järelevalve, soovitatavalt valvekaameratega, vähendab autokuritegevuse ning varguse ohtu.
- Ennetavate sõnumite edastamine kõlarisüsteemide ja plakatite kaudu vähendab varguse ohtu.

- t. Süttimatust materjalist valmistatud prügikastid vähendavad süütamise ohtu.
- u. Süttivate materjalide eemaldamine või väljavahetamine vähendab süütamise ohtu.

- v. Hea hooldus, eriti süttivate jäätmete kiire eemaldamine vähendab süütamise ohtu; selleks on aga vaja pidevat jälgimist ja asjakohaseid halduseeskirju.

inimesi; see vähendab kallaletungide või röövimiste ohtu või ebasüüdsu käitumise juhtumeid; nende kuritegude esinemisel on tõenäoliselt võimalik ohvreid kiiremini leida ja aidata; eriti kehtib see siis, kui ruumi on lihtne jälgida ja see on hästi valgustatud.

- r. Parkimiskohtade paigutamine elavatesse piirkondadesse, kus on ka elamud, vähendab autokuritegevust.
- s. Autokuritegevust on võimalik veelgi vähendada asendades avalike ruumide parkimiskohtade loomulik järelevalve professionaalse järelevalvega.
- t. Ennetavate teadete edastamine suurendab autoomanike teadlikkust kuritegevuse ennetamisest ja vähendab seega autokuritegevust.

- u. Avalikud teed, läbikäigud, koridorid ja turuplatsid peaksid olema piisavalt laiad; ülerahvastatud kohad tõmbavad ligi taskuvargaid.
- v. Ennetavate teadete edastamine erinevate meediakanalite kaudu suurendab külastajate teadlikkust ennetusvõimalustest ja vähendab seega taskuvargusi.
- w. Süttimatute materjalide kasutamine vähendab süütamise ohtu.
- x. Piirkonna põhjaliku hooldamise tagamine vähendab külastajate, elanike ja poeomanike jäetud süttivate objektide (jäätmete) olemasolu.

D8 Kesklinnad ja avalikud ruumid

Strateegia/meede	Hirm	Murdvargus	Vandalism	Vägivald	Auto	Vargus	Süütamine
Asustusstruktuuri arvestamine							
Elavus	b			p	r		
Mitmekesisus							
Asustustihedus	b	j		q			
Nähtavus/ülevaatlikus/valgustus				q			
Ligipäasetavus	c	k		c		u	
Territoriaalsus	d	l		d			
Atraktiivsus	e						
Tugevus		m	m				w
Sihtmärgi kindlustamine/eemaldamine		n	o				x
Korrashoid	f		o				
Jälgimine			o	d	s		o
Reeglid	g						
Infrastruktuur erinevatele rühmadele	h						
Suhtlemine avalikkusega	i				t	v	

- a. Naabuskonna katkematu füüsilise struktuuri tagamine ja sotsiaalsete võrgustike loomine suurendab kontrollitunnet ning vähendab hirmu.
- b. Elufunktsioonide ühendamine teiste funktsioonidega ja seeläbi nii päeval kui ka öösel elava linnaosa loomine suurendab kontrollitunnet ning vähendab hirmu.
- c. Poolavalike alade ligipäasetavuse vähendamine (nende alade muutmine poolprivaatseteks aladeks) vähendab hirmu ja vägivaldsete kuritegude ohtu.
- d. Suurte avalike ruumide jagamine väiksemateks osadeks suurendab kontrollitunnet ja vähendab hirmu; kombineeritult järelevalvestrateegiaga vähendab territoriaalsus ka vägivaldsete kuritegude ohtu.
- e. Atraktiivne tänavaruumi planeering, kõnniteed, rohealad ja tänavamööbel suurendavad mugavustunnet ning viitavad tugevale järelevalvele ja vähendavad seega hirmu.
- f. Hea hooldatus viitab tugevale järelevalvele ja vähendab seega hirmu.
- g. Teadmine, et avaliku ruumi kasutamiseks on sätestatud selged reeglid, vähendab kuriteohirmu.
- h. Ettevaatusabinõud narkomaanide, kodutute jne suhtes vähendavad nende olemasolust tingitud kuriteohirmu.

- i. Ennetavate teadete edastamine viitab tugevale järelevalvele ja vähendab seega hirmu.
- j. Sissepääsude paigutamine elavatesse avalikesse ruumidesse vähendab murdvarguse ohtu.
- k. Riskialadele (murdvarguste sihtobjektidele) juurdepääsu piiramine vähendab murdvarguse ohtu.
- l. Avalike ruumide liigendamine osadeks lihtsustab osade jälgitavust ja vähendab seega murdvarguse ohtu.
- m. Tugevad ukse- ja aknaraamid, ukсед ja aknad, lukud ja klaasid vähendavad vandalismi ja sissemurdmise riski.
- n. Kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine pärast murdvargust vähendab järgnevate vahejuhtumite ja/või ohvristamise ohtu.
- o. Vandalismiohvriks langenud objektide eemaldamine või väljavahetamine tugevamate materjalide vastu vähendab edasiste juhtumite ohtu; see meede on eriti tõhus koos järelevalve, jälgimise ja haldamisstrateegiatega (sealhulgas kiire reageerimine riskialadele ja -objektidele).
- p. Elamute olemasolu piirkonnas vähendab vägivallaohutu; vägivaldse kuritegevuse esinemisel on elanikel võimalik ohvreid kiiremini leida ja aidata.
- q. Linna keskmine kuni suur asustustihedus (maa intensiivne kasutamine) suurendab tõenäosust, et piirkonnas viibib igal ajal

MÕISTED

- **Juurdepääsu kontroll** – juurdepääsu kontrolli keskne idee on lihtne: õigusrikkuja ei peaks julgema – ja/või suutma – alasse, hoonesse või ruumi siseneda.
- **Hooned** – katuse, siseruumi ja välispiiretega ehitised. Elamu- ja hoonestuse hoonestus: korruselamud, ridaelamud, üheper-eelamud jne. Hoonete vahel on välisruumid: tänavad, väljakud, haljasalad, aiad jne.
- **Tegevusprogrammide toetamine** – planeeringud ja dokumendid, mis on vajalikud ehitusprojekti või selle osa koostamiseks, ehitise ehitamiseks ja kasutamiseks, sealhulgas tehnilised joonised, hooldusjuhised ning teised asjakohased dokumendid (näiteks selgitavad diagrammid, tabelid ja jooniste skeemid, ekspertarvamused ja uurimisaranded ning teised dokumendid). Lisaks muule teabele sisaldavad sellised dokumendid tehnilist teavet, mis tuleb esitada kohalikule omavalitsusele kirjaliku nõusoleku, ehitusloa ning kasutusloa taotlemisel.
- **Üldplaneering** – ruumiline planeering, mille eesmärk valla või linna territooriumi arengu põhisuundade ja tingimuste määramine. Üldplaneering tugineb valla või linna arengustrateegiale ja peab olema kooskõlas valla või linna (kohaliku omavalitsuse) arengukavaga. Üldplaneering on detailplaneeringu koostamise ning projekteerimistingimuste andmise alus. Üldplaneerimise tasandil on kuritegevuse ennetamise lähtekohast võimalik eristada kaheksat linnakeskkonna tüüpi. Igal tüübil on vastav meetmete kogum, mis on suunatud kuritegevuse ennetamisele linna- planeerimise ja hoonete kujundamise kaudu.
- **Kujundamine** – mõiste hõlmab linna, linnaosa või hoone planeerimist, kavandamist (projekteerimist) ehitamist ja haldamist ning hooldamist koos kõigi selle osadega .
- **Detailplaneering** – Detailplaneering on ruumiline planeering, mis koostatakse lähiaastate ehitustegevuse ja maakasutuse aluseks valla või linna territooriumi osa kohta. Detailplaneering on eelkõige üldplaneeringu elluviimise vahend, mis täiendab ja täpsustab üldplaneeringus seatud üldisi maakasutuse ja ehituse tingimusi.
- **Keskkond** – asjade, tingimuste ja suhete süsteem. Keskkond võib hõlmata kogu maailma selle mitmekesisuses, kuid keskkond võib olla näiteks looduslik (ökoloogiline, bioloogiline), majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline, tehnoloogiline vms. Ehitatud keskkonna omadused iseloomustavad kuritegevuse võimalusi ning nende kaudu on võimalik kuritegevust ohjata.

- **Positiivse kasutamise hõlbustamine** – see põhimõte on seotud sellise keskkonna loomisega, mis suurendab tõenäosust, et ala hakkavad kasutama seaduskuulekad kasutajad.

- **CPTED** – keskkonna kujundamise läbi teostatav kuritegude ennetamine.

- **Kuritegevus** – hõlmab nii „kuritegevuse konkreetseid vorme“ kui ka kuriteohirmu või ebaturvalisuse tundeid. Kuritegevuse konkreetset vormid on oma loomult tihti oportunistlikud. See hõlmab kuritegusid ja ka ebaviisakusi või antisotsiaalseid käitumisi, nende hulgas sissemurdmist, varastamist, vandalismi, vägivalda tänavatel (mitte kodust vägivalda), graffitit, risustamist jne.

- **Korrashoid/hooldus** – põhimõte seisneb selles, et ala tuleb hoida puhtana prügist, graffitist, vandalismist ja kahjustustest.

- **Ruumiline planeerimine** – tegevus, mille põhiline ülesanne on aidata osapooltel kokku leppida konkreetse maa-ala arengu põhimõtetes ja tingimustes. Vt ka www.planeerimine.ee Kohalikul omavalitsusel on ulatuslik planeerimisautonoomia koostada oma territooriumi või selle osa kohta üld- ja detailplaneeringuid. Ruumiliseks arenguks vajalike planeeringute koostamine on nii kohustus kui ka avalik teenus.

- **Üleriigiline planeerimine** – riigi planeeringute (üleriigiline planeering, maakonnaplaneeringud) peamine eesmärk on riigi kui terviku toimimise ja ruumilise arengu vajadusi väljendades kavandada nende vajaduste rahuldamiseks sobiv jõukohane taristu ja asustuse iseloom. Kehtiv üleriigiline planeering „Eesti 2030+“ seab eesmärgiks tagada olemasolevas asustussüsteemis inimestele võimalikult hea elukvaliteet, erinevate piirkondade arengupotentsiaali maksimaalne ära kasutamine ja asustusvõrgu tõrgeteta toimimine.

- **Privaatne ruum** – üksikelamu, selle lähiümbrus või eraaed.

- **Avalik ruum** – linna välisruumid, tänavad, teed, väljakud ja pargid.

- **Ennetamine** – mõiste viitab sellele, et on võimalik tegutseda enne probleemi tekkimist. Ennetamine vastumeetmete rakendamise asemel.

- **Linnaplaneerimine** – linna terviklik planeerimine, tehniline ja poliitiline protsess eesmärgiga rahuldada linnaelanike sotsiaalsed ja majanduslikud vajadused maakasutuse ja infrastruktuuride (teed, jaotusvõrgud) järel võimalikult väikese otsese ja kaudse energia- ja materjalikuluga, otstarbeka maakasutusega, turvalise ja atraktiivse elukeskkonna kujundamisega ning looduskeskkonda kahjustamata.

- **Maakonnaplaneerimine** – ruumiline planeerimine, millega riik loob ruumilised eeldused kohalike omavalitsuste regionaalselt tasakaalustatud arenguks ning seab neile tingimused üldplaneeringute koostamiseks. Käesoleval ajal on koostamisel uued üleriigilisest planeeringust lähtuvad maakonnaplaneeringud kõigis maakondades.

- **Poolavalik ruum** – üldsusele avatud eesaiad ja korruselamute hoonetevaheline ruum elamugruppide sees

- **Poolprivaatne** – korterelamute trepikojad ja koridorid või väiksema eluhoone ühisaed.

- **Jälgimine/Järelevalve** – eristada tuleb elanike loomulikkude jälgimist ja järelevalvet (naabrivalve), politsei või turvatöötajate ametlikke järelevalvekohustusi ja poolametlikku järelevalvet, mis on postiljoni, majapidaja või uksehoidja, majutustöötaja jne töö osa.

- **Sihtmärgi kindlustamine/eemaldamine** – füüsilised turvalisusmeetmed ja kujundusvõtted, et raskendada kuritegevusobjekti kättesaadavust, hoonesse või ruumi sisenemist või vandaalitsemist.

- **Territoriaalsus** – piiritletud ala omandiõigus või peremehetunne.

- **„Kaudu“** – fraas selle kohta, et kuritegevuse ennetamist rakendatakse ja viiakse ellu keskkonna kujundamiseks vajalike tegevuste (linnaplaneerimine, projekteerimine, ehitamine, hooldus) abil.

MÄRKSÕNAD

- juurdepääsu kontroll 7-8, 17, 21-22, 24, 33, 68, 70, 74
- tegevusprogrammide toetamine 7, 74
- hoonete kujundus 30, 36, 47, 60, 74
- üldplaneerimine 30, 74
- hinnangud kuritegevuse mõjule 76
- kuritegevuse väljatõrjumine linnakujunduse kaudu 4-5
- projektid 6, 10, 44-46, 49
- detailplaneering 49
- positiivse kasutamise hõlbustamine 8, 17, 33, 74
- kuvand ja/või hooldus 7-8
- sekkumine 11, 30, 34
- valgustus 10, 16, 19, 22, 24, 26-27, 33-35, 45, 64, 66-71, 74
- kohalikud omavalitsused 5-6, 8, 11, 34, 54-55
- kohalik planeerimine 30, 74
- motiveeritud õigusrikkuja 9
- üleriigiline planeerimine 30, 74
- loomulik järelevalve 7, 19-20, 32-33, 69, 71, 73, 75
- Police Label Secure Housing 3-5, 10, 13, 61
- privaatne ruum 3, 23, 34, 74
- avalik ruum 3, 11, 19, 33-35, 65, 72, 74
- maakondlik planeerimine 30, 59, 62, 74
- Secured By Design 4-5, 9-10
- poolprivaatne 3, 16, 24, 33-34, 65, 67, 72, 75
- poolavalik ruum 3, 23, 75
- ruumiline planeerimine 1, 29-30, 35, 54-58, 60-62
- sobiv võimalus 9
- sobiv kuriteoobjekt 9
- kuriteoobjekti kättesaadavuse raskendamine 3, 7-10, 16-17, 21, 24, 33, 65-68, 70-72, 75
- territoriaalsus 7, 17, 21, 23, 33, 72, 75
-

JUSTIITSMINISTEERIUM

SISEMINISTEERIUM

Politsei- ja Piirivalveamet

SISEKAITSKONNATEMPEL
ESTONIAN ACADEMY OF SECURITY SCIENCES

pro-police

POLICIJOS DEPARTAMENTAS
PRIE VIDIAUS REIKALU MINISTERIJAUS

POLIISI
POLICE OF FINLAND

EESTI LINNADE LIIT
ASSOCIATION OF ESTONIAN CITIES

EESTI
NAABRIVALVE

Harju Kavalitsus

CPTED

KÄSIRAAMAT
POLITSEINIKELLE